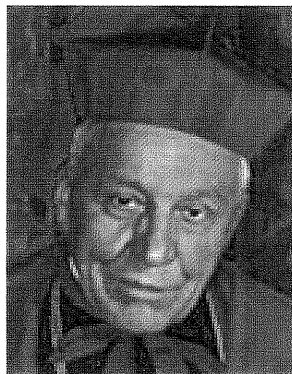

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Katolická teologická fakulta

František KOLOUCH

ARCIBISKUP JOSEF BERAN
1946 – 1950

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Tomáš Petráček, Ph.D.
PRAHA 2006

Děkuji vedoucímu práce PhDr. T. Petráčkovi, Ph.D. za velmi ochotnou a potřebnou pomoc při tvorbě této bakalářské práce. Velký dík patří také ThDr. J. Svobodovi JCDr. soudnímu vikáři a Mgr. V. Horákovi, místokancléři pražského arcibiskupství.

*František Kolouch
autor*

*Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a v seznamu pramenů a literatury uvedl veškeré informační zdroje, které jsem použil.
V Praze dne 16. února 2006*

Kolouch
.....

ÚVOD

Když v roce 1990 vydalo nakladatelství Zvon dvoudílnou Kroniku katolické církve v Československu po druhé světové válce, došlo k seznámení veřejnosti s řadou významných osob, které v období obou totalitních režimů, pro věrnost svým názorům, dokázaly nejen trpět, ale i obětovat svůj život. Nejvíce mne z nich zaujala osobnost kardinála Josefa Berana.

Josef Beran, český teolog, duchovní, arcibiskup pražský a kardinál, katolický činitel, vězněný jak nacistickým okupačním režimem za druhé světové války, tak později po roce 1948 režimem komunistickým, přichází na svět 19. prosince roku 1888 v Plzni v rodině řídicího učitele Josefa Berana a Marie roz. Lindauerové. Má šest sourozenců: Jaroslava, Slavoje, Bohdana, Karla a sestry Marii a Annu. V mládí studuje plzeňské gymnázium, po něm pak pokračuje ve studiích bohosloví v Římě - na katolického kněze je vysvěcen v Římě v roce 1911. Po návratu z Říma působí v Praze jako kaplan, později, v roce 1917, se stává ředitelem katolického Dívčího učitelského ústavu sv. Anny v Praze - na tomto postu pak působí až do roku 1928. Od roku 1929 působí jako docent pastorální teologie na teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, od roku 1932 pak působí na stejné fakultě jako profesor a jako rektor pražského arcibiskupského kněžského semináře.

Po okupaci Československa německým nacistickým režimem v roce 1939 je okupační státní správou perzekuován, v roce 1942, po atentátu na R. Heydricha, je pak zatčen a vězněn, nejprve na pražském Pankráci a v Terezíně, později pak v koncentračním táboře v Dachau, až do konce války v roce 1945.

Po návratu do vlasti se v roce 1946 stává pražským arcibiskupem a v roce 1948, po komunistickém převratu, pak jako nejvyšší hlava katolické církve v Československu odmítne podřídit katolickou církev komunistickému režimu. Komunistická, „dělnická“ diktatura odpoví po svém - v roce 1949 je StB¹ zatčen a po „domácím vězení“ v pražském Arcibiskupském paláci v letech 1949-51 je pak až do roku 1963 internován na různých místech po celých Čechách (mimo jiné v Roželově, v Růžodolu či v Paběnicích) - teprve v již zmíněném roce 1963 je amnestován, je mu ovšem vysloven přísný zákaz pobytu v Praze (žije v Mukařově poblíž Prahy, později pak v jihočeském Radvanově u Tábora).

V roce 1965 je Vatikánem jmenován kardinálem a je mu umožněn výjezd z Československa, ovšem s tou podmínkou, že jeho návrat do Československa již nebude možný. Josef Beran přijímá dobrovolně vyhnanství, aby mohla být uvolněna cesta k jmenování nového arcibiskupa, kardinála Tomáška a byl tak ukončen „nouzový

---

¹ StB – Státní bezpečnost.

stav“ arcidiecéze. Josef Beran odjíždí do Říma, kde pak stráví zbytek svého života. V Římě se ihned po svém příjezdu aktivně zapojuje do církevní práce - účastní se zasedání přelomového II. Vatikánského koncilu, na němž se katolická církev otevře světu, při projednávání dekretu *Dignitatis humanae* přednese projev „O svobodě svědomí“, v němž uvedl bolestnou zkušenost české katolické církve, která doplatila na upálení Jana Husa a násilnou rekatolizaci. Koncil pak zakotvil v učení katolické církve zásadu, že každá lidská bytost je mravně zavázána hledat pravdu, v pravdě žít a nesmí být nucena jednat proti svému svědomí.² Kromě toho ve Vatikánu zakládá České náboženské středisko Velehrad, podporující věřící v Československu po celou zbývající dobu komunistické diktatury. Josef Beran, arcibiskup pražský a kardinál katolické církve, umírá 17. května roku 1969 ve Vatikánu. Československo odmítá jeho ostatky pohřbít v katedrále sv. Víta v Praze. Papež Pavel VI. nechává slavnostně pohřbít kardinála Josefa Berana do krypty římské baziliky sv. Petra, v místě odpočinku papežů.

Mým úkolem bylo zpracovat jeho pětileté a velmi dramatické životní období v letech 1946 - 1950. Prakticky se jedná o dobu od jeho jmenování pražským arcibiskupem do ukončení jeho internace v arcibiskupském paláci. Snažil jsem se podat ucelený obraz jeho osobnosti na pozadí církevně politického vývoje v této době a to především na kardinála Berana jako člověka, pastýře katolické církve v našem státě a politickou osobnost. Na základě různých pramenů jsem zaujal k některým jeho postojům osobní reflexi a to ve snaze dosáhnout co nejúplnějšího chápání jeho osobnosti.

V současné době není k dispozici podrobná a ucelená monografie kardinála Berana. Stěžejním dílem zůstává „Velká mše“ vydaná Křesťanskou akademií v roce 1970 v Římě, jejímž autorem je řádová sestra Marie Luňáčková, která o kardinála pečovala v době jeho internace. Z této publikace více méně čerpají i autoři dalších, později u nás vydaných publikací, které jsem použil pro svou práci. Pro hlubší pochopení stanovisek kardinála Berana k jednotlivým událostem této doby, slouží pastýřské listy vydané samostatně nebo pod hlavičkou biskupské konference.

Mnoho informací o postojích arcibiskupa Berana v letech 1946 – 1950 jsem získal ve Státním ústředním archivu Praha a to konkrétně ve Fondu pražského arcibiskupství, kde mi byla zpřístupněna osobní a úřední korespondence pana arcibiskupa. Využil jsem také archiv Teologické fakulty a Arcibiskupství pražského. Přístup jsem získal i do archivu Katolického týdeníku a Lidových novin, kde jsem objevil několik článků, ve kterých vzpomíná na pana

---

² Význam Josefa Berana v této souvislosti vyzvedl bývalý prezident ČR Václav Havel ve svém projevu dne 17. prosince 1999 na Mezinárodním sympoziu o Janu Husovi ve Vatikánu.

kardinála pan biskup Škarvada, který byl jeho osobním sekretářem v posledních čtyřech letech jeho života v Římě. Využil jsem i vzpomínek biskupa Karla Otčenáška a řadu svědectví na internetových stránkách.

Pro správné pochopení historického a politického pozadí této doby mi velmi pomohly publikace historiků Václava Vaška, Karla Kaplana, Jana Stříbrného a Františka X. Halase.

Práce je členěna do tří velkých kapitol, jejichž názvy zdůrazňují stěžejní téma situace a dějinných událostí.

První kapitola se zabývá církevně politickým vývojem v naší zemi po druhé světové válce, sleduje postavení církve, vztahy státu a Svatého stolce, problematiku odsunu Němců a Maďarů a soudní proces s Josefem Tisem. Další podkapitola se zabývá návratem Josefa Berana z Dachau do semináře a jeho poválečnou činností. Kapitolu uzavírám jmenováním Josefa Berana arcibiskupem pražským.

Druhá kapitola se zabývá obdobím svatovojtěšského roku, které trvalo od dubna 1947 do téhož měsíce roku 1948 a během něhož probíhají v naší zemi převratné události. Jsou zde zachyceny první konflikty církve s komunisty, oslavy jubilea sv. Vojtěcha, únorové události v roce 1948 a snahy komunistů vytvořit národní katolickou církev, která by byla jedním z nástrojů jejich moci. Kapitola se uzavírá stanovisky srpnové biskupské konference v Nitře.

Třetí část je pak věnována událostem v letech 1948 – 1949, kdy skončila prakticky jednání mezi komunistickou vládou a představiteli církve a KSČ³ přešla v otevřený boj s církví. Kapitola popisuje vznik tzv. církevní šestky, snahy o likvidaci církevního školství, vyhlášení státní Katolické akce, ale také tehdejší postoj církevních představitelů v této těžké době. Na závěr této části pak popisují průběh památného Božího Těla v červnu 1949 a následnou první etapu internace pana arcibiskupa v arcibiskupském paláci až do 7. března 1950, kdy byl převezen do Roželova u Rožmitálu. Z vnějších událostí jsem se zde věnoval více reformě bohosloveckého studia, do kterého se podařilo panu arcibiskupovi i z internace zasáhnout a vyjádřit své stanovisko.

---

³ KSČ – Komunistická strana Československa, založena roku 1921.

1. POVÁLEČNÉ OBDOBÍ 1945 - 1946

1. 1 Církevně politický vývoj v tomto období

Konec nacistické totality znamenal stejnou svobodu pro církve jako pro celou společnost. Nicméně, podobně jako celá demokratická společnost, musela i ona od samého začátku svobody bojovat o práva svá i všech, kterým byla upírána. Co se týká jí samotné je skutečnost, že musela čelit proticírkevní propagandě a vybojovávat si místo ve sdělovacích prostředcích a respektovat existující ne úplně ideální vztahy mezi státem a Vatikánem.

Na první pohled se zdálo, že situace v Československu bude pro tyto vztahy daleko lepší nežli v ostatních středoevropských zemích, které byly osvobozeny Rudou armádou. Díky Benešově politice přátelství se SSSR⁴ ponechávala komunistická velmoc Československu aspoň zpočátku přece jen větší prostor k samostatné aktivitě, například již v srpnu 1945 se začala Rudá armáda stahovat z našeho území. Ale tato volnost nebyla neomezená, SSSR nemohl například připustit, aby v čele diplomatického sboru akreditovaného v Praze stál, jako tomu bylo za první republiky, papežský nuncius a požadoval, aby tuto roli měl sovětský velvyslanec. Československo předložilo tuto žádost jako své stanovisko a svou podmínku. Pius XII.⁵ souhlasil pod podmínkou souhlasu budoucího diplomatického zástupce v Praze. Tím měl být arcibiskup Saverio Ritter, který již v Praze působil před válkou⁶.

Ten reagoval slovy: „Tituly sem, tituly tam, do Prahy pojedou z lásky k Vašemu národu a půjdu tam rád třeba i jen jako kostelník u sv. Víta.“⁷ Tak byly obnoveny diplomatické vztahy ČSR s Vatikánem. Do Prahy se však vrátil arcibiskup Saverio Ritter ne v dřívější funkci nuncia, ale pouze internuncia,⁸ což signalizovalo ochlazení československo – vatikánských vztahů.

Ale jinak se českoslovenští představitelé snažili Svatému stolci ukazovat přívětivou tvář. Vstřícnost mu ukázali zejména personálním složením vyslanectví. Do Říma totiž poslali jako chargé d'affaires dr. Františka Schwarzenberka, který byl ideální osobností. Tento šlechtic byl znám v kruzích římské aristokracie a kuriálního duchovenstva, doma pak jako hrdina a odbojář z války. Jako církevní rada mu byl přidělen pak osvědčený diplomat a katolík Jaromír Machula. 13. srpna 1946 pak do rukou Pia XII. odevzdal pověřovací listiny nový československý velvyslanec dr. Artur Maixner.

⁴ SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

⁵ Pius XII, papež v letech 1939 – 1958.

⁶ Saverio Ritter, /1884 – 1951/, arcibiskup, nunciem v ČSR v roce 1935, internuncius do 20. ledna 1948.

⁷ František X. HALAS, *Fenomén Vatikán*, CDK, Brno 2004, s. 585

⁸ Internuncius, v dřívějších dobách diplomatický zástupce papeže v zemích, kde není přiznána papežovu zástupci funkce doyena diplomatického sboru, v roce 1965 změněno na pronuncius, dnes pouze nuncius.

Problémy vyvolal postoj slovenských biskupů k přípravě procesu před Národním soudem s Josefem Tisem.⁹ Na žádost československé vlády vydali západní spojenci do rukou naší justice slovenské válečné zločince, reprezentanty bývalé Slovenské republiky Tisa, Tuku¹⁰, Macha¹¹ a další. Letadlo s nimi přistálo v Bratislavě 29. října 1945. Proces s dr. Vojtěchem Tukou, který byl bývalým a proti Tisově vůli Němci dosazeným předsedou vlády, který zavedl ve Slovenském státě protižidovská opatření a další represe, nevyvolal u slovenské veřejnosti přílišný ohlas a 19. července byl Tuka popraven. Pak ale přišla příprava soudního procesu s ThDr. Josefem Tisem, trvala přes rok a vyvolala ostré diskuse.

Jezuita Adolf Kajpr¹² napsal v těch dnech v pražském Katolíku: „Bude jistě úkolem soudu, aby nezávisle a spravedlivě zvážil jeho činy. Nechť nezapomenou též, že Tiso je knězem, a Slováci jsou ve své většině věřícím lidem, pro něhož je kněz „pomazaným Páně“....V zájmu budoucnosti, nezapomínejte na velkomyslnost a odpuštění.“¹³

Slovenští biskupové se v rezoluci postavili za mírnější trest pro Tisa a tak se slovenská církev dostala do konfliktu se státní mocí. SNR¹⁴ požádala vládu, aby ČSR oficiálně požádala Vatikán o odvolání slovenských biskupů, kteří rezoluci podepsali. Biskupové upozorňovali, že řešení Tisovy otázky „bude mít dalekosáhlý vliv na smýšlení a chování části slovenského národa vůči obnovené Československé republice a jejím představitelům.“¹⁵

V této souvislosti je třeba uvést intervenci arcibiskupa Berana v boji o záchranu Tisova života, který se rozpoutal v měsíční přestávce před vynesením rozsudku. Čeští i slovenští komunisté žádali kategoricky Tisovu smrt. Čeští nekomunisté zachovávali zdánlivou neutralitu. Arcibiskup Beran se obrací v této věci dopisem na dr. J. Šrámka.¹⁶ Proti rozsudku smrti zaujal své stanovisko i Svatý stolec prostřednictvím intervence zástupce internunciatury u prezidenta republiky.

Marně, dne 18. dubna 1947 časně ráno byl Josef Tiso popraven a P. Kajpr napsal v Katolíku: „V pátek ráno se v Bratislavě dokončovalo poslední dějství jedné tragédie. Tragédie česko – slovenského soužití.“

⁹ ThDr. Josef Tiso, /1887 – 1947/, prezident Slovenského štátu, HSĽS, popraven 18. dubna 1947.

¹⁰ JUDr. Vojtěch Tuka, /1880 – 1946/, předseda vlády Slovenského štátu, rektor slov. univerzity, HSĽS, popraven 19. 7. 1946.

¹¹ Alexandr Mach, / 1902 – 1984/, ministr vnitra Slovenského štátu, HSĽS, odsouzen k doživotí.

¹² SJ Adolf Kajpr, / 1902 – 1959 /, jezuita, šéfredaktor Katolíka, kazatel a exercitátor, v době okupace strávil čtyři roky v konc. táborech, v procesu s představenými řádů v r.1950 byl, 4. 4. odsouzen k 12 letům.

¹³ Václav VAŠKO, *Neumlčená*, I díl, Zvon, Praha 1990, s. 149.

¹⁴ SNR – Slovenská národní rada.

¹⁵ Václav VAŠKO, *Neumlčená*, I díl, s. 154.

¹⁶ SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517-10-1, 106.

Stav české katolické církve se od slovenské značně lišil. Většina antidemokratických opatření přicházela ze Slovenska s ročním i větším předstihem. Už za slovenského povstání v roce 1944 tam komunisté získali neúměrnou moc a katolická většina národa byla vyřazena z politického života. Tak už v Banské Bystrici došlo ke sjednocení odborů a zestátnění církevního školství, toto zpočátku jen rámcové opatření nyní 16. května 1945 SNR nejen potvrzuje, ale i rozšiřuje a uvádí v platnost. Proti těmto opatřením protestuje především biskup Vojtaššák¹⁷ a delegace slovenského episkopátu pak o celé věci marně jednala v lednu 1946 s prezidentem republiky. Zatímco v Čechách po válce vznikají různé katolické spolky, na Slovensku jsou rušeny, podobný stav je u katolického tisku. Po válce byly zastaveny Katolické noviny a zakázáno Sdružení katolické mládeže. Pomocníkem boje slovenské církve za její práva se stala česká církev.

K nejvážnějšímu pokusu o diskreditaci církve v celostátním měřítku došlo na Slovensku v březnu 1946, kdy k odhalenému separatistickému spiknutí přiřadila StB členy kroužků Katolické akce, kteří se spiknutím neměli nic společného. Za ideového vůdce spiknutí označila Bezpečnost kněze Tomislava Kolakoviče¹⁸. Aféra však skončila fiaskem, neboť prokuratura, která nebyla ještě v komunistických rukou, intriku prohlédla a propustila všechny neprávem zatčené, včetně Kolakoviče.

V poválečném období proběhly v letech 1945-1948, mimo znárodnění dolů, hutí a peněžnictví, tři etapy pozemkových reforem. V roce 1945 se uskutečnila ta první a souvisela s dekrety prezidenta Beneše o konfiskaci půdy a majetku kolaborantů, Němců a Maďarů. V ohrožení byl i majetek církve a to především dekretem č. 12 z 21. června. Nejednalo se však jen o majetek německých řádů. Díky jednání ministerstva zemědělství byly v ohrožení všechny kláštery a kongregace. Dobře to vystihuje tehdejší opat strahovského kláštera Bohuslav Jarolímek v memorandu Úřadu předsednictva vlády z 29. března 1946, kde mimo jiné uvádí: „Ministerstvo zemědělství vykládá dekret prezidenta tak, že do konfiskace patří i majetek bývalých říšskoněmeckých obcí a majetek německých církví včetně katolické církve, popř. jednotlivých církevních subjektů /řádů, klášterů, biskupství/ na území ČSR.“¹⁹

Řada z nich musela prokazovat svou loajalitu ČSR za války. Základním protiargumentem katolické hierarchie a Vatikánu proti uplatnění dekretů o konfiskaci majetku spravovaným německými řeholníky byla univerzálnost vlastnictví církve, jež jednotlivci či řády pouze spravují. Ve vládě existovaly i dosti silné tendence vyhovět žádostem Vatikánu, a než se

¹⁷ Spišský biskup Ján Vojtaššák, /1877 – 1965/, v letech 1945 – 1950 třikrát zatčen, naposledy 15. 7. 1950 a v tzv. slovenském procesu s biskupy odsouzen a uvězněn.

¹⁸ SJ Tomislav-Pogljajen Kolakovič, prof. filosofie a sociologie ze Zábřehu, KA, po r. 1948 uvězněn.

¹⁹ *Katolická církev a pozemková reforma 1945-1948*, dokumentace, AV ČR, Doplněk, Brno 1995, s. 70.

sporné záležitosti vyřeší, zastavit konfiskaci církevní půdy. Zvláště pak ministr zahraničních věcí Jan Masaryk několikrát intervenoval ve vládě ve prospěch církve. Charakterizoval uplatňování dekretu jako útok na církev a žádal, aby se konfiskace nevztahovaly na církevní půdu. Jako například v návrhu z 8. dubna 1946.²⁰

Tyto změny v Československu vyvolávaly ve Vatikánu obavy, zda režim nebude útočit proti církvi a omezovat její činnost. Obavy byly posíleny tím, že ve vládě byly vlastně tři strany, které tradičně neprojevovaly dobrý vztah ke katolické církvi – komunistická, sociálně demokratická a národně socialistická. Lze říci, že obavy Vatikánu byly opodstatněné a prozíravé.

Zjevně se mohlo zdát, že dialog vedený mezi státem a církvi postrádal korektnost, ale snaha o dosažení dohody státu s církvi byla již v předúnorovém období pokryteckým činem komunistů. Komunisté si představovali dohodu s církvi tak, že církev přistoupí na jejich požadavky, jejichž charakter byl, zejména v dalším poúnorovém období, ryze ultimativní. K pokryteckému charakteru snah o dosažení dohody s církvi nutno dodat, že komunistická strana, jako každá strana, která bojuje o voliče, si nemohla dovolit vést boj proti náboženství, otevřený boj proti církvi, protože takové počínání by vedlo ke ztrátě voličů. Kolem 70% obyvatelstva byli křesťané, nejenom katolíci, ale i členové jiných církví.²¹ V roce 1948 se v českých zemích hlásilo ke katolické církvi přibližně 6,5 milionů obyvatel, na Slovensku necelé 3 miliony.²²

Výchozí postavení českého katolicismu bylo po druhé světové válce podstatně lepší než v roce 1918, kdy církev vstupovala do svobody nového státu s komplexem viny za dřívější přílišnou propojenost vyšších církevních kruhů s habsburským trůnem.²³

V roce 1945 nenapadlo nikoho oddělovat katolickou církev od národa, naopak za svůj statečný postoj v dobách okupace si získala v národě velkou autoritu. Řada kněží a řeholníků se vracela z koncentračních táborů s aureolou národních hrdinů.²⁴ Mnozí z nich putovali několik let nato znovu do vězení a internací, tentokrát komunistických. Zástupci bývalých politických vězňů z řad českého katolického duchovenstva, vydali 2. června 1945 manifest k českému národu, který kromě jiných podepisuje rektor pražského semináře, univerzitní profesor ThDr. Josef Beran.

²⁰ *Katolická církev a pozemková reforma 1945 – 1948*, s.75.

²¹ Karel KAPLAN in: *Stát a církev v roce 1950*, eds. Josef HANUŠ, Jan STRÍBRNÝ, Brno 2000, s. 11.

²² Václav VAŠKO, *Neumlčená*, I díl, s. 235.

²³ Tato „propojenost“ se projevila snahou odtrhnout se nejen od Vídně, ale i Říma, což mělo za následek vznik Československé církve či stržení mariánského sloupu na Staroměstském náměstí, např. Modus vivendi mezi ČSR a Vatikánem byl dohodnut až v roce 1928.

²⁴ Celkem bylo gestapem zatčeno a nacistickými věznicemi prošlo téměř 500 českých katolických kněží, z nichž zemřelo 76, od roku 1942 byli duchovní z celé Evropy soustředěni hlavně v konc. táboře Dachau.

Z obsahu manifestu chci uvést: „Začínáme novou velkou epochu dějin, jejíž velikost nemůžeme změřit, jen ji tušíme. Prosíme, aby si osvobozený národ uvědomil v jednotlivcích i jako celek skutečnost vyšší spravedlnosti a pravdy, konečný smysl své existence a z toho čestně a důsledně vyvozoval zásady pro svůj budoucí vývoj. Prosíme vládu i lid, aby respektovali práva Boží i spravedlivý lidský řád.“²⁵

1. 2 Návrat Josefa Berana

Mezi vězni, kteří se dočkali návratu z nacistických koncentračních táborů, byl také rektor Arcibiskupského semináře v Praze, ThDr. Josef Beran. Téměř celou druhou polovinu války prožil v koncentračních táborech Terezín a Dachau.

Na Dachau a Josefa Berana vzpomíná i ThDr. Miloš Bič²⁶: „Všichni Češi byli pohromadě v jedné světnici 26. bloku, kde byli duchovní všech vyznání, drtivou většinou byli katolíci. Josef Beran byl nenápadný človíček, který patřil k těm nejtišším a nejnenápadnějším kněžím. Nijak nevynikal. Vážil jsem si ho pro jeho poctivou, přímou povahu. Nebyl to žádný typický pánbíčkář, ale normální člověk, který byl schopen promluvit si i s jinověrcem. Tak jsme se velmi brzy sblížili. On neuplatňoval svou teologii, já tu mou také ne. Mezi námi vzniklo skutečně upřímné ekumenické přátelství.“²⁷

K jeho pobytu v nacistickém koncentráku v Dachau se váží pozdější vzpomínky pražského biskupa Jaroslava Škarvady²⁸: „Já měl možnost setkat se v Římě v roce 1966 s velkou skupinou jeho bývalých spoluvězňů, kteří přijeli na společnou papežskou audienci. Viděl jsem, že si Berana velmi vážili. Nejen proto, že byl kardinálem a že se stal proslulým pro svůj osud v poválečných letech, nýbrž i proto, co jim tam v Dachau dal. Ano, on jim zřejmě něco dal. Svým životem, svým příkladem, snad i svým slovem. Zdá se totiž, že těm kněžím spoluvězňům dával večer před spaním ze svého kavalce jakési body pro rozjímání, duchovní slovíčko na dobrou noc. Biskup Manziani z Cremy a předseda komise, která provedla s úspěchem a bez velkých otřesů pokoncilní liturgickou reformu v Itálii, tvrdí, že mu zachránil život. A když se dozvěděl, že přijel do Říma na kardinálské jmenování, poslal mu

²⁵ Václav VAŠKO, *Neumlčená*, I díl, s. 22.

²⁶ ThDr. M. Bič /19.11.1910-28.4.2004/ evangelický duchovní, autor řady knih, profesor UK, v době protektorátu byl zatčen a odvezen do konc. tábora Dachau, kde se spřátelil s Josefem Beranem.

²⁷ Katolický týdeník – Perspektivy, 12/ 2003.

²⁸ ThDr. Jaroslav Škarvada /1924/, světitel biskup, v době římského pobytu J. Berana jeho osobní sekretář.

dort prý za ten chleba, který si vězeň Beran utrhal od vlastních úst, aby jím zachraňoval toho mladšího spolubratra, který umíral na tuberkulózu.“²⁹

Rektor pražského semináře považoval seminář za svůj domov. Z Dachau jel přímo do Dolních Břežan, kde se v té době arcibiskupský seminář nacházel. Z Prahy byl arcibiskupský seminář odstěhován po událostech 17. listopadu 1939.³⁰ Do seminární budovy se nastěhoval wehrmacht a v Praze pokračovala pouze německá teologická fakulta. Profesori z teologické fakulty v Břežanech měli zákaz zde přednášet a tato fakulta velmi živořila, neboť bohoslovci byli, jakožto říšští občané, téměř všichni odvedeni na frontu. Děkanem této fakulty byl profesor ThDr. Wilhelm Diesel a rektorem semináře profesor A. Kindermann.³¹ V roce 1945 byla zrušena.

Arcibiskupský seminář sídlil v dolnobřežanském zámku, který byl majetkem pražských arcibiskupů od roku 1715. Byl zde až do konce války v roce 1945 s počtem 140 bohoslovců. Josef Beran mu byl rektorem až do svého zatčení v době heydrichiády 6. června 1942.³² Poté zde působil vicerektor ThDr. A. Vondráček, který byl i vicerektorem v době Josefa Berana. Spirituálem semináře pak byl ThDr. J. Lebeda. Z profesorského sboru mohu ještě uvést ThDr. J. Konůpka, profesora sociologie, ThDr. J. Opatrného, profesora fundamentální teologie, ThDr. V. Bognera, profesora hebrejštiny a řečtiny a ThDr. S. Špůrka, profesora dogmatiky.³³

Na setkání v semináři, 26. května 1945, kdy se Josef Beran vrátil do Dolních Břežan vzpomíná biskup Škarvada: „Rektor, monsignore Beran! Tak volaly vzrušené hlasy po dolnobřežanském zámku, kam byl v posledních letech války přestěhován pražský seminář. Já jsem se tam ještě mnoho nevyznal, nastoupil jsem teprve po květnové revoluci 1945, ale běžel jsem směrem jako všichni ostatní. Před vchodem stál u auta malý, usmívající se vyhublý muž, oděný v esesácké uniformě obšité čs. vlaječkami. Byl to Josef Beran, rektor pražského arcidiecézního kněžského semináře. Právě se vrátil z koncentračního tábora v Dachau. Tehdy jsem ho viděl poprvé zblízka.“³⁴

Profesorský sbor bohoslovecké fakulty Karlovy univerzity rozhodl na své první poválečné poradě dne 17. května, že pro posluchače, kteří byli poškozeni válkou a nemohli pokračovat

²⁹ Jaroslav ŠKARVADA, *Vzpomínka ke 100. výročí narození Josefa Berana*, Řím 1988, s. 231.

³⁰ Nacisté využili studentských demonstrací při pohřbu J. Opletala, smrtelně zraněného 28. října, uzavřeli české vysoké školy, popravili 9 studentů a 1200 vysokoškoláků odvezli do konc. táborů.

³¹ APA, Handbuch des erzbistums Prag für das Jahr 1945, s. 8.

³² www.dolnibrezany.cz, <http://www.ars.cuni.cz/>

³³ APA, Catalogus Cleni archidioeceseos pragensia, A.D. MCMXLII, s. 30.

³⁴ Katolický týdeník, z 15. 5. 1994, č.20, s. 3.

ve studiích, uspořádá fakulta od 1. června do konce září 1945 „válečný semestr“ a od 1. října 1945 začal již řádný zimní semestr akademického roku 1945/1946.³⁵

ThDr. Beran s okruhem svých spolupracovníků se již dlouho zabýval myšlenkou organizace pastoračního ústředí, které již existovalo v některých zahraničních diecézích. Válka však přerušila mnohý dobrý plán. V koncentračním táboře, kde se o věci mezi kněžstvem hovořilo, uzrál tento úmysl v pevný pracovní program, který byl přednesen již na první společné arcidiecézní poradě kněžstva 29. srpna 1945. Výsledkem této porady bylo usnesení o zřízení ústředí pastorační péče pod názvem „Arcidiecézní pastorační ústředí v Praze“. Ustavující schůze tohoto ústředí se konala 8. října 1945. „Účelem této instituce bylo vytvořit z řad světského duchovenstva pracovní sbor, který by sledoval všechny složky náboženského života a výsledky tohoto studia použít ke zdokonalení pastorače.“³⁶ Z tohoto důvodu bylo ústředí členěno do sekce vzdělavatelské, pastorační a stavovské. Uvnitř sekcí pracovní činnost zajišťovala řada odborů a referátů.

Charakteristiku nového „poválečného“ Josefa Berana nejlépe vykresluje jeho pozdější sekretář v Římě, biskup Jaroslav Škarvada slovy: „Obdobně jako někteří další hodnostáři, prošel i Josef Beran určitým vývojem. Zatímco před válkou byl jako rektor semináře „mužem litery“, po válce, jejíž část prožil v Dachau, se dokázal dívat na věci z více úhlů a osvědčil se jako moudrý a statečný pastýř. Co u něho způsobilo tuto proměnu? To utrpení, ty zkoušky, kterými procházel. To, že se díval smrti do očí, v Dachau i později. To člověka změní. Moudrost je plodem vnitřního dozrání, vnitřního utrpení. Zkušenost z pohledu smrti do očí člověka buď zatvrdí, že začne nenávidět, anebo je v něm láska tak silná, že přemůže i tu nenávist. Právě taková hluboká křesťanská láska mu zářila z očí. Já jsem mluvil s mnoha lidmi, kteří byli v koncentracích nebo gulazích a mnozí vzpomínají právě na ty nejtemnější okamžiky, kdežto pan kardinál o tom moc nemluvil. On to spíš viděl ve světle odpuštění. Nezůstala v něm žádná zášť.“³⁷

Josef Beran je jmenován místopředsedou Katolické akce³⁸ a po smrti preláta Dr. Stanovského se stává zástupcem pražského ordinaria při arcidiecézním svazu Katolické charity. Již za první republiky a hlavně před samým svým zatčením, usiloval o vybudování

³⁵ Václav VAŠKO, *Neumlčená*, I díl, s. 38- 39.

³⁶ *Kardinál Josef Beran*, Pastorační středisko sv. Vojtěcha, Praha 2000, s. 34.

³⁷ Lidové noviny, 15. 5. 1999, s. 22.

³⁸ Katolická akce, laický apoštolát, včleňovala laiky do církevní služby jako katechety a podporovala jejich působení v kultuře a pastoraci.

odboček svazu Charity ve všech farnostech, neboť věděl, „že jedině pomocí Charity možno zmírňovat sociální bídu, která spolu s bezbožectvím zaviňuje bídu mravní.“³⁹

Horečnou činnost, včetně zastrašování, vystupňovali komunisté před prvními poválečnými volbami v roce 1946. Církev tehdy působila na věřící, aby odpovědně zvážili, komu dají svůj hlas. Olomoucký arcibiskup Leopold Prečan⁴⁰ vyzýval věřící, aby si cenili dosažené svobody a nenechali se zmást „mocnými skupinami občanů, kteří zneužívají svobody se snaží odkřesťanit náš stát“.⁴¹ Jezuita Adolf Kajpr napsal v týdeníku *Katolík*: „Křesťanskému voliči se nabízejí dvě možnosti, buď si vybrat stranu, která neodporuje jeho svědomí, nebo projevit svůj nesouhlas odevzdáním bílého lístku. Ale odevzdáním bílého lístku se občan zřídka všeho vlivu na řízení státu a vydávání zákonů.“⁴²

Vítězství komunistů ve volbách 1946 církev vyburcovalo k boji o vnitřní svobodu a duchovní prohloubení národa. V čele této duchovní ofenzivy stály významné kněžské osobnosti. Jezuitou Adolfem Kajprem redigovaný týdeník *Katolík* byl školou kulturně i politicky nezávislého myšlení. Mimořádný význam mělo františkánské Studium catholicum /postgraduální kurzy filozofie a teologie pro laiky/, jehož duší byl P. Jan E. Urban, dominikánské Akademické týdny Metoděje Habáně a rovněž dominikánské Vyšší náboženské kurzy dvojice teologů Silvestra Braita a Reginalda Dacika.

Školou „podzemního apoštolátu“, na který se církev připravovala, byly kroužky Katolické akce, které se od konce války rychle šířily zvláště mezi vysokoškolskými a středoškolskými studenty. Jejich způsob laického apoštolátu byl inspirován belgicko-francouzským hnutím JOC, které po prvních, za války ještě nesmělých krocích P. Habáně OP, uvedl u nás do pastorační praxe chorvatský kněz, prof. Tomislav Kolakovič se skupinou svých žáků. Jocistická metoda christianizace prostředí / vidět - soudit - konat / se stala pracovním programem jak Sdružení katolické mládeže, tak České ligy akademické. Liturgickým a společenským ohniskem Ligy se stal kostel sv. Salvátora v Praze.

Vysokoškolské mládeži se věnoval kněz Alexandr Heidler⁴³, osobním přítel Josefa Berana, který ho povolává po válce do Prahy, aby se stal asistentem pastorální teologie na TF UK. Po jmenování Josefa Berana arcibiskupem se stává jeho nástupcem ve vedení Ústavu pastorální

³⁹ Marie LUŇÁČKOVÁ, *Velká mše*, Křesťanská akademie, Řím 1970, s. 188.

⁴⁰ Olomoucký arcibiskup v letech 1923 – 1947.

⁴¹ Václav VAŠKO in: *Stát a církev v roce 1950*, eds. Josef HANUŠ, Jan STRÍBRNÝ, s. 100.

⁴² Tamtéž, s. 100.

⁴³ Alexandr Heidler /1. 12. 1916 – 3.8. 1980/, kněz, asistent Pastorální teologie na TF UK, v r. 1949 odchází do exilu, spoluzakladatel Křesťanské akademie a redaktor *Svobodné Evropy* /pod jménem Otec Křišťan/, autor mnoha knih a studií /např. M. Jan Hus a katolická církev XX. století/.

teologie na UK. Vedle něj pak Antonín Mandl⁴⁴, Josef Zvěřina⁴⁵ a později Oto Mádr⁴⁶. Křesťanská inteligence uměleckého zaměření se scházela v domácím prostředí profesorky Karlovy univerzity Růženy Vackové⁴⁷.

Hůře se odpovídá na otázku, nakolik se církev jako celek angažovala ve prospěch jedinců či skupin lidí, na kterých se státní moc či jednotlivci dopouštěli bezpráví. Ke zločinům páchaných na Němcích a Maďarech nebo na osobách neprávem obviněných z kolaborace oficiálně církev, s výjimkou níže uvedených pozdějších protestů arcibiskupa Berana, hlasitě nepromluvila. Částečně to lze vysvětlit tím, že většina biskupských stolců byla až do konce roku 1946 neobsazena.

V této souvislosti je třeba zmínky o odsunu Němců, jejichž svévolné vyhánění působilo i problémy v pastorační katolické církve a problémy v jejich řešení příslušnými ordináři. Bylo málo věcí, na nichž by se domácí a zahraniční odboj tak shodovaly, jako na odsunu Němců a potrestání zrádců a kolaborantů. Podle výroku konference v Postupimi od nás měly odejít téměř tři miliony Němců. Odsun měl začít 1. prosince 1945 a skončit 1. července 1946. Skončil o rok později. Začal svévolným vyháněním celých německých rodin, nacista nenacista – ač antifašisté mohli zůstat – už v létě 1945. Vyhánění Němců z domovů nepříznivě ovlivnilo náboženský život nejen v německých, ale i v národnostně smíšených obcích. Bez souhlasu církevních úřadů a dříve než mohly být vydány úřední směrnice, vypudily některé místní národní výbory z far duchovní správce německé národnosti, i když dokonale ovládali český jazyk a s nacisty neměli nic společného. Jinde naopak místní úřady proti německému knězi nic nenamítaly, ale ten solidárně s německými farníky odešel z obce. Pro nedostatek českých kněží zůstaly takové farnosti na čas neobsazeny. Diskriminaci nevinných kritizoval týdeník Katolík: „Volební právo bylo odebráno Němcům a Maďarům, i když to byli antifašisté a přestože jim bylo přiznáno naše občanství. Ať jsi, jaký jsi, jsi Němec, to stačí. Nic na tom nemění, že byl-li skutečně a prokázane antifašistou, že byl vlastně velkým hrdinou, protože je třeba nesmírného hrdinství plout proti proudu, s nímž jde velická naprostá většina národa.“⁴⁸

Následky odsunu dopadaly čím dál tím více i na neněmeckou veřejnost. V některých místech hrozilo, že nemocnice a jiná charitativní zařízení zůstanou po odchodu německých sester bez zdravotnického personálu. Ministerstvo vnitra zahrnuté žádostmi, aby z odsunu

⁴⁴ ThDr. Antonín Mandl /1917 – 1972/, kněz, KA, publicista, vězněn.

⁴⁵ ThDr. Josef Zvěřina /1913 – 1990/, teolog, publicista, vězněn.

⁴⁶ ThDr. Oto Mádr /1917/, teolog, publicista, KA, vězněn 14 let, kanovník Vyšehradské kapituly.

⁴⁷ PhDr. Růžena Vacková /1901 – 1982/, profesorka dějin umění na UK, KA, vězněna.

⁴⁸ Václav VAŠKO in: *Stát a církev v roce 1950*, eds. Josef HANUŠ, Jan STRÍBRNÝ, s. 129.

byly vyjmuty německé sestry různých řádů a kongregací pracujících v nemocnicích, starobincích, chudobincích, sirotčincích, útulcích pro tělesně nebo duševně postižené děti apod., nakonec rozhodlo, že uvedené sestry nebudou z Československa odsunuty. Z podnětu arcibiskupa Berana ze dne 24. února 1947 v tomto smyslu pozitivně intervenovali i čeští ordináři.⁴⁹ Výjimka ministerstva vnitra se však nevztahovala na sestry řádu německých rytířů a na sestry, které působily v školských a výchovných zařízeních.

15. listopadu 1945 se konala v Obecním domě v Praze porada katolického duchovenstva z Čech a Moravy, jíž se zúčastnilo 380 kněží. Svolalo ji Arcibiskupské pastorační ústředí a předsedal jí rektor pražského semináře Josef Beran. Na shromáždění se dostavil také ministr školství Zdeněk Nejedlý. Slova komunistického ministra zněla tehdy kněžím nečekaně nadějně a upřímně mu tleskali. Tradičně a ve shodě s Kodexem církevního práva se domnívali, že neprovedení odluky církve od státu bude znamenat uznání svrchovanosti církve ve věcech duchovních.

1. 3 Obsazení stolce sv. Vojtěcha

Hluboké poškození, které zanechala v celé zemi a obyvatelstvu druhá světová válka, těžce zasáhlo i arcibiskupství. Pražské arcibiskupství nebylo od smrti arcibiskupa Kašpara⁵⁰ v dubnu 1941 obsazené⁵¹, a tak se v poválečném období stále více jevila nutnost obsadit arcibiskupský stolec. Papež Pius XII předložil vládě tři kandidáty. Byli to P. Jan Urban, ThDr. J. Beran a opat strahovského kláštera Bohuslav Jarolímek. Tehdy se naše vláda rozhodla pro Josefa Berana, kterého znali z koncentračního tábora i komunisté ve vládě. Vatikán tuto volbu přijal. Volba vlády však nebyla jednotná. Lidová strana podporovala jako kandidáta opata Bohuslava Jarolímka, což byl později jeden z mnoha důvodů neshod mezi arcibiskupem a lidovci.

Papežský internuncius Ritter pozval Josefa Berana k pohovoru, při kterém ho seznámil s úmyslem Svatého otce jmenovat ho biskupem. Později se svěřil se svými pocity z tohoto období svému sekretáři J. Škarvadovi: „Byl si plně vědom břemene, které na sebe bere, chvěl

⁴⁹ SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517-11-1, 23.

⁵⁰ Arcibiskup ThDr. Karel Kašpar, /1870 – 1941/, pražský arcibiskup v letech 1931 – 1941.

⁵¹ V letech 1941 – 1946 řídil arcidiecézi kapitulní vikář ThDr. Bohumil Opatrný, J. Beran ho jmenoval po svém zvolení arcibiskupem, generálním vikářem.

se před odpovědností, cítil závažnost účtů, ale na druhé straně se vnitřně radoval z vyvolení, které mu bylo důkazem Boží přízně.⁵²

K oficiálnímu jmenování došlo 4. listopadu 1946. Svatý Otec Pius XII. touto volbou uznává nejen duchovní kvality kněze svatého života, ale odměňuje tím i národní i vlastenecké hrdinství.⁵³ Jmenování bylo zveřejněno současně v Praze i v Římě 7. listopadu. Na tuto skutečnost Dr. Beran řekl jakoby v předtuše, co ho očekává: „Chci nést všechny kříže radostně a ochotně. Musíme ukázat světu, co nám dává víra, a že sloužíme tomu, který řekl: „Nebojte se, já jsem přemohl svět!“ Na sebe nespolehám, ale jen na toho, který mi pomáhá.“⁵⁴

Veřejnost přijala jmenování Josefa Berana velice kladně.⁵⁵ Bylo všeobecně známo, že katolíci nejen trpěli nacistickou perzekucí neméně než jejich spoluobčané jiné víry nebo odlišného názoru, jak dokládala mimo jiné statistiky o vězňených a popravených katolických kněžích, ale činně se též účastnili rezistence proti okupačnímu útlaku. Když pak dosedli na některé biskupské stolce bývalí vězni koncentračních táborů, v Praze arcibiskup Josef Beran a v Litoměřicích biskup Štěpán Trochta,⁵⁶ jevílo se jejich jmenování mimo jiné i jako ocenění katolické účasti na českém odboji ze strany Svatého stolce.⁵⁷

Arcibiskupského úřadu se ThDr. Beran ujal 11. listopadu 1946 při slavnostním zasedání metropolitní kapituly předložením papežské buly. Při této příležitosti jmenoval generálním vikářem Bohumila Opatrného a téhož dne vydal svůj první pastýřský list. V pozdravu rozvíjí svůj program, vyzývá věřící a hlavně kněze k charitativní činnosti a k jednotě v duchovním boji. Den poté, co nový pražský arcibiskup převzal úřad, konala se v Olomouci ve dnech 12.-14. listopadu 1946 porada československého episkopátu. Biskupové vypracovali dva důležité dokumenty – memorandum vládě a pastýřský list věřícím.

V úvodu pamětního spisu vládě prohlásili biskupové, že českoslovenští katolíci „považují za svou samozřejmou povinnost podporovat vládu republiky při provádění dvouletého programu.“ V dalším se zabývali třemi, dosud nevyřešenými otázkami: školstvím, svátečním klidem a církevním majetkem. Všechny tyto otázky byly již obsahem loňského biskupského memoranda vládě, které zůstalo bez odpovědi. Biskupové a ordináři žádali vládu, aby obnovila a vrátila slovenské církevní školy, aby zachovala všechny české a ponechala právo zřizovat nové, aby nebránila výuce náboženství na všech školách v rozsahu dvou hodin týdně,

⁵² Jaroslav ŠKARVADA, *Kardinál Josef Beran*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 1999, s. 19.

⁵³ Marie LUNÁČKOVÁ, *Velká mše*, s. 197.

⁵⁴ Václav VAŠKO, *Neumlčená*, I díl, s. 141.

⁵⁵ SÚA Praha, APA – ordinarium, 517-10-5, 49.

⁵⁶ ThDr. Štěpán Trochta, /1905 – 1974/, SDB, litoměřický biskup, kardinál perzekuován za nacismu i komunismu, po 19.červnu 1949, kdy přečetl list „*Věřícím v hodíně velké zkoušky*“ byl pod dozorem, později 10. ledna 1953 zatčen StB a uvězněn, amnestován 1960, zákaz činnosti, 1969 – kardinálem, 1974 umírá.

⁵⁷ František X. HALAS, *Fenomén Vatikán*, s. 588.

aby neomezovala působení náboženství žádnými zásahy, zrovnoprávnila je s ostatními předměty, dala katechetům rovnoprávné postavení s ostatními členy učitelských sborů a vsunula do zákona předpis o nepřipustnosti zesměšňovat náboženství v jiných předmětech.

K otázce znesvěcování svátků zaujali biskupové toto stanovisko: „V očích každého katolíka jde o akt vzpoury proti Bohu, jemuž pod záminkou zvýšeného pracovního výkonu odpírá lidstvo dát povinnou daň úcty, k níž Božím příkázáním je zavázáno. Pracovní morálka v našem lidu nebude zlepšena přidáním pracovních dnů, nýbrž tím, že lid se naučí lásce k práci a k plnění svých povinností.“

Biskupové tak reagovali na tendence vlády, zrušit některé křesťanské svátky, jako Nanebevzetí Panny Marie – 15. srpna, Všech svatých – 1. listopadu či Neposkvrněného početí Panny Marie – 8. prosince. Nutno dodat, že pod tlakem veřejnosti vláda ustoupila a svátky zůstaly zachovány, ale přesto se v Zákoně o úpravě svátkového práva z prosince 1946 objevuje paragraf 3, který umožňuje pracovní volno z hospodářských důvodů zrušit, což se později stalo běžnou praxí a lidé byli nuceni pracovat i v neděli.⁵⁸

Dále biskupové protestovali proti tendencím aplikovat prezidentské dekrety o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, zrádců a nepřátel našich národů také na církevní majetky spravované takovými osobami. Za všechny československé biskupy memorandum podepsali arcibiskupové Leopold Prečan⁵⁹, Karol Kmeťko⁶⁰ a Josef Beran. Pastýřský list vydaný československými biskupy 14. listopadu 1946 v Olomouci věnoval pozornost největším obtížím se kterými se náboženský život té doby setkával. Je to především úpadek mravnosti a stoupající rozvrat rodiny, odkřesťanštění života a náboženská nevědomost, nedostatek kněží, nedostatek spolupráce laiků a nedostatek úcty k Svatému otci.⁶¹

Za tři dny po nástupu do úřadu, vykonal nově jmenovaný arcibiskup první oficiální návštěvu u prezidenta Beneše. Kromě srdečného blahopřání prezident arcibiskupa ujistil, že bude vždy hájit náboženskou svobodu. Dekoroval jej československým válečným křížem a medailí prvního stupně za zásluhy. Arcibiskup poděkoval za blahopřání a ujistil prezidenta věrností katolického lidu.⁶² Prezident mu návštěvu oplatil 3. prosince v arcibiskupském paláci.

⁵⁸ Václav VAŠKO, *Neumlčená*, I díl, s. 145.

⁵⁹ ThDr. Leopold Prečan, /1866 – 1947/, olomoucký arcibiskup.

⁶⁰ ThDr. Karol Kmeťko, /1875 – 1948/, nitranský arcibiskup.

⁶¹ *Pastýřské listy 1945 – 2000*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2003, s. 20 – 22.

⁶² SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517-10-4, 34.

4. prosince 1946 složil arcibiskup Beran v souladu s *Modem vivendi*⁶³ přísahu věrnosti republice do rukou ministerského předsedy Klementa Gottwalda.⁶⁴ Biskupské svěcení se konalo v neděli 8. prosince na svátek Neposkvrněného početí Panny Marie v katedrále sv. Víta u náhrobku sv. Vojtěcha.⁶⁵ Do katedrály sv. Víta vjel Matyášovou branou a byl doprovázen slavnostní orelskou stráží.⁶⁶ Hlavním světitelem byl apoštolský internuncius Saverio Ritter, spolusvětiteli byli královéhradecký biskup Mořic Pícha a pražský světící biskup Antonín Elkehner. Na slavnosti byla zastoupena také vláda v čele s ministerským předsedou Klementem Gottwaldem s chotí.

---

⁶³ *Modus vivendi*, zvláštní případ konkordátu, smlouvy mezi Svatým stolcem a státem, která řešila pouze některé z problémů postavení katolické církve ve státě, mezi ČSR a Vatikánem uzavřen roku 1928.

⁶⁴ Klement Gottwald, /1896 – 1953/, předs. vlády a později v letech 1948 – 1953 prezident ČSR, KSČ, inicioval a ze strachu před Stalinem schvaloval komunistický teror v letech 1948 - 1953.

⁶⁵ SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517-10-5, 24.

⁶⁶ Orel – tělovýchovná jednota křesťanské mládeže, pořádala kulturní a náboženské akce, angažovala se v KA.

2. SVATOVOJTĚŠSKÝ ROK 1947 - 1948

2. 1 Eucharistia et labor

V den svého svěcení vydává svůj první pastýřský list. V tomto listu vzdává díky Hospodinu ve ztotožnění s liturgickými texty k tomuto mariánskému svátku. Zasvěcuje sebe i svou arcidiecézi neposkvrněnému Srdci Mariinu. Jako motto svého pontifikátu si zvolil arcibiskup heslo Eucharistia et labor – Eucharistie a práce. Tomuto tématu věnoval arcibiskup podstatnou část svého pastýřského listu z něhož uvádím: „Eucharistie a práce spojuje neobsáhlé pojmy. Práce – vše veliké, krásné, vznešené a ušlechtilé v řádu přirozena. Eucharistie – zdroj vši velikosti, krásy a ušlechtilosti nadpřirozené. A ve spojení obou spočívá základ všeho dobra.“⁶⁷

Ve svém prvním rozhlasovém projevu⁶⁸ arcibiskup vzpomíná s vděčností na své rodiče a zdůrazňuje lásku k vlasti, přírodě a umění a podtrhuje jejich výchovu k ryzímu vlastenectví. K těmto hodnotám se hlásí tak přesvědčivě, že reakce veřejnosti na jeho prostá slova byla mimořádná. Byli zklamáni ti, kteří tenkrát očekávali politickou řeč, i ti, kteří se domnívali, že hlubokým náboženským projevem strhne věřící a umlčí nevěrce. Vedle vzpomínek na rodnou Plzeň a otce – učitele Josefa Berana, vzpomněl také nový arcibiskup svého předchůdce kardinála Kašpara a především svého gymnaziálního profesora, známého plzeňského spisovatele J. F. Hrušku a O. Hellera. Termín učitel, učitelství a vlastenectví se nese celým projevem. Pan arcibiskup se zde vrací k zemřelému bratru Jaroslavovi, který zemřel během první světové války a byl také kantorem, stejně jako sestra. Vzpomíná také své působení učitele a ředitele v učitelském ústavu sv. Anny. Zdůrazňuje význam pedagogiky a vyslovuje přání upevnění vztahu „školy a kostela“ v naší společnosti.

Velkou oporou při řízení arcidiecéze mu byl generální vikář ThDr. Bohumil Opatrný. Dalším významným pomocníkem mu byl jeho sekretář ThDr. Jan Boukal.⁶⁹ Tajemníkem pana arcibiskupa se pak stal bývalý středoškolský učitel katolického náboženství P. Antonín Čulík⁷⁰, který byl později, po únoru 1948, zatčen a vězněn sedm let na Mírově. Kancléřem pražského arcibiskupství byl Rudolf Dorner.⁷¹

V lednu 1947, měsíc po arcibiskupském svěcení ho postihla velká rána v jeho osobním životě. Náhlá ztráta matky Marie mu způsobila velkou bolest, která ho však neodradila od

⁶⁷ *Pastýřské listy 1945 – 2000*, s. 20 – 22.

⁶⁸ SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517-10-5, 45-47.

⁶⁹ ThDr. Jan Boukal, /1906 – 1982/, první sekretář arcibiskupa Berana v letech 1946 – 1950 a v procesu „Zela a spol.“ v roce 1950 odsouzen 2. prosince k 18 letům odnětí svobody.

⁷⁰ Antonín Čulík /1893-1969/, profesor náboženství, tajemník J. Berana, www.blisty.cz.

⁷¹ Rudolf Dorner /1901-1976/, kancléř pražského arcibiskupství, vězněn.

práce, ke které ho Bůh povolal. Jelikož chtěl své mamince pomoci, vzal si ji na stáří k sobě, aby ji odměnil za léta strádání, a právě na jeho narozeniny ji postihla mozková mrtvice, byla odvezena do nemocnice Na Františku, kde 10. ledna zemřela.

Velmi času věnoval modlitbě. Ráno již v půl páté se modlil breviář, růženec a dělal přípravu na mši svatou. Po mši svaté setrval v díkůvzdání a vyprošoval požehnání pro celou arcidiecézi.

Arcibiskup Beran se velmi obdivoval práci a poslání Československého Orla. Často a rád vítal setkání se zástupci této organizace. První velké setkání se uskutečnilo 23. března 1947, kdy je pan arcibiskup přijal ve své nové rezidenci. Delegáti Orla mu podali zprávu o působení organizace a vyjádřili mu podporu. Pana arcibiskupa velmi zaujala zpráva o programu orelských slavností v roce 1949 v Praze.⁷²

Velkou část jeho činnosti zaujímaly vizitace, kdy navštěvoval jednotlivé vikariáty, kláštery a farnosti. Na svých cestách biřmoval, kázal, celebroid, uděloval svátosti a posvěcoval nově postavené či po válce opravené kostely. Například během jara 1947 proběhly vizitace ve vikariátu kolínském /14. – 26. dubna/, zbraslavském /26. dubna – 15. května/ a příbramském /19. – 30. května/.⁷³ Procestoval tak prakticky celou arcidiecézi, pro složitou situaci pak zvláště západní Čechy a naše pohraničí.

Velkou pozornost věnoval také exerciciím. Od 7. – 11. července 1947 vedl na žádost APÚ, jako osvědčený exercitátor, duchovní cvičení v pražském kněžském semináři, především pro referenty APÚ a vikariátní referenty. Na arcibiskupovo přání se těchto kněžských exercicií účastnili z každého vikariátu čtyři zástupci. V létě 1947 proběhly kněžské exercicie také na Svaté Hoře, ve Staré Boleslavi, u redemptoristů v Plané u Mariánských Lázní či v Hradci u Stoda v blízkosti Plzně.⁷⁴

Stejnou pozornost věnoval i různým osobním žádostem a prosbám, které byly každý den na pražské arcibiskupství zasílány. Postavil se za řadu lidí, kteří byli označováni po válce za fašisty či kolaboranty, pomáhal odsunem ohroženým německým řádovým sestrám a bratrům. Nezapomínal na své bývalé spoluvězně a snažil se jim pomoci, jak jen se dalo. Jako příklad můžu uvést svědectví plk. MUDr. A. Bučka⁷⁵, který s J. Beranem, po svém zatčení gestapem, strávil řadu dní na Pankráci. Zbytek války pak prožil v koncentračním táboře ve Straubingu. Po válce chtěl studovat medicínu, ale rodina neměla prostředky. Arcibiskup Beran pomohl

⁷² www.orel.cz

⁷³ AACP-1947, č. 8-9, 6907.

⁷⁴ Tamtéž, 7127.

⁷⁵ plk. MUDr. A. Buček/1921 – 2004/, primář Ústřední vojenské nemocnice ve Střešovicích, lékař národního družstva ČSSR ve fotbale, poradce Světové zdravotnické organizace, člen Svazu protifašistických bojovníků.

vytvořit studijní fond, z kterého „student koncentráčník“ mohl čerpat a vystudovat. A. Buček úspěšně promoval v roce 1950 a stal se světoznámou lékařskou kapacitou.⁷⁶

V Praze samé byl středem všeho katolického dění. Zakládal sdružení, spolky. Stál při zrodu Zájmového odboru katolického duchovenstva Čech a Moravy. Jednalo se o pracovní sdružení diecézních zástupců duchovenstva, kteří byli schvalováni panem arcibiskupem. ZOD měl za úkol sjednotit společný postup katolického duchovenstva ve věcech školství, církevního majetku, sociálního a hmotného postavení duchovenstva. ZOD měl také za úkol pomáhat jednotlivcům při jednání s úřady a obhajovat jejich práva.⁷⁷

Mezi jeho činnosti patřilo i vysvěcování nových soch a památníků. Jeho velkou úctou k našim národním světcům dosvědčuje např. vysvěcení sochy sv. Václava v blízkosti obce Nová Ves pod Pleší dne 27. září 1947 na žádost tehdejšího ředitele místního sanatoria MUDr. Svatopluka Basaře.⁷⁸

Ve svém mnohdy nabitém programu nezapomínal na Charitu a její činnost nespouštěl ze zřetele. Ve spolupráci se Svazem katolické charity organizoval různé akce. Dne 2. května 1947 například vysvětil a odhalil před průčelím kostela Panny Marie Vítězné v Karmelitské ulici na Malé Straně Památník neznámým dětem 1939 – 1945, věnovaný dětem, které zahynuly během druhé světové války.⁷⁹

Arcibiskup Beran byl přítomen při většině poutních slavností, nevyhýbal se ani akcím různých kulturních i sportovních světských institucí, ať je pořádal kdokoliv. Úsměvem odpovídal i na to, když se někteří katolíci a veřejnost pohoršovali nad jeho účastí při slavnostech komunistů: „Zvou mě ne jako komunistu, ale s vědomím toho, že zvou arcibiskupa katolické církve. A chtějí-li mě tam mít jako takového, proč bych jim to měl odmítnout, když i mezi nimi mám své ovce.“⁸⁰

Přes všechnu tuto intenzivní činnost si dovedl najít ještě chvíli ke studiu, k vědecké a literární činnosti. Nedočkal se vydání všech děl, která napsal. Projevuje se v nich jeho úcta k našim českým patronům a současně velké vlastenecké cítění.⁸¹

Arcibiskup Josef Beran byl spolusvětitelem nového českobudějovického biskupa ThDr. Josefa Hloucha⁸², kterého v létě 1947 jmenoval Pius XII. Biskupské svěcení obdržel

⁷⁶ www.obecsudomerice.cz

⁷⁷ AACP-1947, č. 8-9, 1-2.

⁷⁸ www.prostor.-ad.cz

⁷⁹ www.pis.cz

⁸⁰ Marie LUŇÁČKOVÁ, *Velká mše*, s. 238.

⁸¹ Arcibiskup Josef Beran byl autorem řady teologických úvah a studií / *Psychologie a zpovědnice*, Praha 1931/, histor. spisů /*Blahoslavená Anežka Česká, Řím 1974/* a prózy /*Životní symfonie A.Dvořáka, Řím 1971/*.

⁸² ThDr. Josef Hlouch, /1902 – 1972/, českobudějovický biskup, internován, necelé dva roky strávil po boku arcibiskupa Berana a to letech 1951 – 1952 v Růžodolu u Liberce.

v olomouckém katedrálním chrámě sv. Václava 15. srpna 1947. Hlavním světitelem byl apoštolský nuncius Saverio Ritter a olomoucký světitel biskup S. Zela. Podobně se stal spolusvětitelem ThDr. Štěpána Trochty, v pořadí již čtvrtého biskupa jmenovaného po válce. Biskupské svěcení se konalo 16. listopadu 1947 v katedrále sv. Víta v Praze. I zde byl hlavním světitelem internuncius S. Ritter a vedle arcibiskupa Berana také biskup Pícha z Hradce Králové. Zároveň s obsazováním biskupských stolců došlo i ke jmenování opatů ve třech staroslavných benediktinských kláštorech. U jednoho z nich, Anastáze Jana Opaska,⁸³ vykonal obřad opatské benedikce 13. dubna 1947.

Nejstarším spolkem českých katolických vysokoškoláků byla Česká liga akademická. 26. ledna 1947 se konala v Historickém sále dominikánského kláštera u sv. Jiljí v Praze opožděná oslava čtyřicátého výročí jejího založení. Mezi čestnými hosty uvítali studenti arcibiskupa Berana a zástupce internunciatury mons. Rafaela Forniho.⁸⁴ Osnovou slavnostního projevu, který pronesl arcibiskup, bylo zamyšlení nejen nad jednotlivými slovy názvu spolku, ale i např. husitstvím: „Bud' me tedy hrdí na slovo český, s tím souvisí plné pochopení toho, co vůbec nazýváme českým, pochopení správného smyslu českosti našich dějin. Znovu se totiž vynořuje neobjektivní názor, že sláva českého národa začíná husitismem. Kdo by chtěl takto zdůrazňovat velikost našich dějin, ublížil by národu a ukazoval by znovu zárodek rozštěpení. Husitismus je totiž něco, co je bližší Čechům, vzdálenější však Moravanům a docela cizí Slovákům. Je-li tedy požadavkem doby stmelovat tyto tři větve, je nezbytně nutno chránit se všeho, co by nás rozdvojovalo a budilo nové třenice.“⁸⁵

2.2 Návštěva arcibiskupa Berana v Římě

V sobotu 8. února 1947 přijel pražský arcibiskup Beran na svou první oficiální návštěvu v nové funkci do Říma. Svatý otec přijal arcibiskupa Berana dvakrát, jednou v soukromé audienci, podruhé se skupinou dvaadvaceti českých a slovenských bohoslovců z Nepomucena, studujících v Římě. Již při soukromé audienci, ubezpečoval arcibiskup Beran Pia XII., že je přesvědčen, že československá vláda má upřímnou vůli poměry uklidňovat. Ujišťoval ho, že je u nás náboženská svoboda, jakou si jen za daných okolností můžeme přát, že tuto svobodu celou vahou své autority zaručuje sám prezident republiky. Vatikán měl již

⁸³ Jan Anastáz Opasek, OSB, opat, básník, zakladatel Opus bonum, 2. prosince 1950 odsouzen k doživotí.

⁸⁴ Rafael Forni, v červenci 1945 aktivoval zastupitelský úřad Svatého stolce v ČSR.

⁸⁵ Václav VAŠKO, *Neumlčená*, I díl, s. 204 – 205.

před návštěvou silné obavy o naši církev. Dle zpráv anonymních důvěrníků Ministerstva vnitra, od kterých komunisté, v letech 1945 – 1947, získávali informace o církvi, naznačoval Vatikán, že katolická církev v ČSR a její hierarchie patří k nejmírnějším odpůrcům komunistů.⁸⁶

Stojí za úvahu, proč nový arcibiskup takto ujišťoval papeže o náboženské svobodě a autoritě prezidenta Beneše, když celková situace byla v ČSR velmi nepříznivá již od roku 1945. Připomeňme jen, že církev již postihla první pozemková reforma, Vatikán měl problém s návratem nuncia do Prahy, dále tu byla likvidace slovenského školství a právě probíhal konflikt slovenských biskupů s vládou ve spojitosti s Tisovým případem či odsun německých řeholníků a řeholnic z ČSR. Nepříznivému stavu nepomohlo ani jasné vítězství komunistů ve volbách.

Myslím, že arcibiskup zde reagoval na právě probíhající proces s ThDr. Tisem, který byl právě aktuální a papeže velmi znepokojoval. Arcibiskup chtěl také zřejmě ospravedlnit a vylepšit mínění Vatikánu o našem prezidentovi, které nebylo valné. Je zřejmé, že chtěl zachovat vztahy státu s Vatikánem alespoň na té úrovni, na které byly a také ospravedlnit, Vatikánem kritizovaný „mírný přístup“ naší církevní hierarchie ke komunistům.⁸⁷

I přes velkou snahu arcibiskupa Berana se nepodařilo přesvědčit Vatikán o dobrém a pozitivním vývoji v Československu. Svatý stolec se na vývoj vztahů mezi církví a státem díval, na rozdíl od československých demokratických stran s velkou nedůvěrou a budoucnost mu dala za pravdu. Tomuto názoru velmi pomohla Tisova poprava 18. dubna 1947 či pozdější ústup československé vlády před sovětským nátlakem ve věci Marshallova plánu.⁸⁸ Vatikán měl obavy o katolickou církev v Československu také z důvodu prováděných pozemkových reforem, snahou vlády provést dle sovětského vzoru změny ve školství a ze situace na Slovensku. Pražská internunciatura bedlivě sledovala dění a zaznamenávala v něm jak nadějně prvky, tak příznaky vzbuzující obavy. Navenek vše vypadalo dobře, Košický vládní program obsahoval ustanovení o zárukách náboženské svobody, komunisté ještě nevystupovali s protináboženskými hesly a atmosféra vztahu veřejnosti k církvi byla mnohem příznivější než v počátcích první republiky, po Tisově popravě se však situace začíná pomalu měnit.⁸⁹

⁸⁶ Karel KAPLAN, *Pět kapitol o Únoru*, AV ČR, Doplněk, Brno 1997, s. 24.

⁸⁷ Je nutné vzít v úvahu i důvěryhodnost této zprávy, informace je od anonymního informátora R. Slánského a přesný záznam dialogu mezi J. Beranem a papežem není k dispozici.

⁸⁸ plán ekonomické pomoci USA válkou zničené Evropě, pojmenovaný po svém zakladateli, 28. června začaly porady v Paříži, 7. července ČSR přijalo pozvání, ale na nátlak SSSR odřeklo účast a určená delegace odletěla do Moskvy, kde byla 15. července uzavřena pětiletá obchodní smlouva.

⁸⁹ František X. HALAS, *Fenomén Vatikán*, s. 588

Reakci Vatikánu vystihuje zpráva dr. F. Schwarzenberka z 27. dubna 1947 přednostovi církevního oddělení na pražském ministerstvu zahraničních věcí, dr. E. Jelenovi :

„Tisovo odsouzení brali jako věc samozřejmou a teprve zamítnutí jeho žádosti o milost vyvolalo konsternaci. Navenek je tato věc odbyta kratičkým komentářem v Osservatore Romano, více se o tom psát nebude, pokud u nás doma o tom nevznikne hlučnější diskuse. Hluboký zvrat však nastal v názoru, který si o nás udělali, v zamítnutí Tisovy žádosti o milost nespátřují ani tak špatnost jako spíše hloupost. Počítají, že prezidentovo rozhodnutí vyvolá citový odklon od: 1/ prezidenta Beneše, 2/ od všeho, co přichází z Prahy, 3/ od myšlenky společného státu. Ti, kteří zde hájili, že prezident Beneš vyniká politickou prozřetelností, dobrou vůlí a smířlivostí, mají skoro pocit, že byli usvědčeni ze lži.“⁹⁰

Během svého pobytu v Římě požádal pražský arcibiskup o české vysílání Vatikánského rozhlasu. Tato iniciativa byla uvítána a podporována i tehdejší československou vládou. První mimořádné vysílání pro Československo se konalo u příležitosti zahájení jubilejních svatovojtěšských oslav 22. dubna 1947. Program sestavil profesor z Papežského orientálního ústavu P. Josef Olšr SJ s bohoslovci z koleje Nepomucenum. Byl zahájen chorálem *Hospodine pomiluj ny* a po úvodních slovech o významu křesťanství a našich světců pro národní i kulturní život obou národů a o smyslu oslav 950. výročí smrti sv. Vojtěcha byl přečten apoštolský list Pia XII., který zaslal papež biskupské konferenci. Závěrem sbor bohoslovců z Nepomucena zazpíval papežskou hymnu. Pravidelná vysílání začala 24. prosince 1947. Přípravou pořadů a organizací byl pověřen P. Václav Feřt SJ, který měl k dispozici skupinu českých a slovenských bohoslovců. Dle rozhodnutí Státního sekretariátu mělo být vysílání pro Československo společné pro oba národy. Význam Vatikánského rozhlasu vzrostl velmi po roce 1947, kdy ministerstvo informací padlo do rukou komunistů a od té doby nebylo katolické vysílání v domácím rozhlase možné. Koncem února 1948 – spolu s komunistickým pučem v Československu a událostmi, které po něm následovaly, nastalo pro vysílání nové období, kdy se snažilo spolupodílet na boji o náboženskou svobodu v Československu, informovat o nepravé Katolické akci organizované komunisty a o postojích Svatého stolce.⁹¹

U počátků československého vysílání Radia Vatikán stál i biskup J. Škarvada: „Když byly obnoveny diplomatické styky se Svatým stolicem, stal se jakýmsi římským expertem a poradcem dr. Maixnera, P. J. Machula a ten i provázal v Římě naše biskupy při návštěvě. Pan arcibiskup Beran byl tenkrát velmi aktivní, věděl, co chce. Právě s tím Machulou se radil a

⁹⁰ František HALAS, *Fenomén Vatikán*, s. 589-590.

⁹¹ ceco@vatiradio.va

pak prosadil vysílání pro Československo. Viděl v tom pro církev u nás velkou pomoc. Prvním redaktorem českého vysílání byl P. Václav Feřt, náš spirituál. Ten si mě přitáhl k vysílání už během studia, jako anonymního hlasatele, dostával z domova přesné zprávy, většinou od P. Šilhana, dokud ho nezavřeli. Po únoru 1948 začalo doma první zatýkání a P. Václav Feřt to měl opravdu těžké, stačilo slůvko a komunisti mohli pochopit, odkud ta či ona zpráva pochází a hned mohl být někdo zavřen, P. Feřt to odnesl zdravím.“⁹²

Po návratu do vlasti v rozhovoru se zpravodaji ČTK /26. února 1947/ se arcibiskup vyjádřil ke vztahům mezi Československem a Vatikánem: „Byl jsem přesvědčen, že v československých oficiálních kruzích je účinná snaha udržet přátelské styky se Svatým stolicem. Zde v Římě jsem shledal, že tato snaha je stejně upřímná i na straně druhé a že se Svatý stolec rád chopí všeho, co by tento poměr mohlo rozšířit a prohloubit.“⁹³ Řekl též, že z Říma odjel s nadějí, že se podaří urychlit jednání o svatořečení bl. Anežky České. Zpravodaji Svobodného slova řekl arcibiskup Beran mimo jiné, že v Římě nám působí značné nepříjemnosti maďarská agitace týkající se přemísťování Maďarů ze Slovenska do pohraničí.

Kriticky se též zmínil o československém zpravodajství v cizině, nevěří se mu. Bude o tom mluvit s ministrem informací Kopeckým. „Když naše úřední zpravodajství vymění v Římě zpravodaje katolíka za nekatolíka, je konec“, pokračoval arcibiskup: „Musí jím být muž, k němuž má prostředí, ve kterém pracuje, důvěru. K němuž by tamní lidé měli kladný postoj, muž znalý řeči a poměrů, dejme tomu i dějin. V Římě nikdo například neví, co je to pražská Charita a jaké ohromné pomocné a sociální dílo vykonala v době poválečné, v době repatriace.“⁹⁴

Arcibiskup dále řekl, že vysocí církevní hodnostáři jsou o našich vnitřních poměrech poměrně dobře informováni, ale v širokých vrstvách obyvatelstva v Itálii i ve Švýcarsku, kterým projížděl, vládne přesvědčení, že nejsme svobodní. Zmateni jsou i naši krajané. Je jim třeba zdůrazňovat, že u nás je plná náboženská svoboda, je třeba využít toho, že náš vyslanec ve Vatikánu je katolík a má tam dobrou pozici.

Zanedlouho po návštěvě arcibiskupa Berana v Římě dochází k velmi ostrému střetu mezi státem a církví a tedy i Svatým stolicem. V létě 1947 přichází vláda s druhou etapou pozemkových reforem a to aplikací zákona z 11. července 1947 o revizi pozemkové reformy

⁹² Jaroslav ŠKARVADA, Bohumil SVOBODA, *Svedl jsi mne Hospodine*, s. 60-61.

⁹³ Václav VAŠKO, *Neumlčená*, I díl, s. 174.

⁹⁴ Tamtéž, s. 174 – 175.

z roku 1919, jež se měla týkat i půdy církevní. Internunciatura⁹⁵ i biskupové protestovali a vláda byla opět v názorech rozdělena. Na podzim 1947 začala příprava další pozemkové reformy, která znamenala přímo likvidaci dosavadní ekonomické základny církve. Hrozba likvidace visela i nad církevním školstvím.

2.3 Pastýřský list k jubileu svatého Vojtěcha

Největší manifestací víry se staly v roce 1947 svatovojtěšské oslavy, pořádané k 950. výročí mučednické smrti sv. Vojtěcha. Svatovojtěšský rok /24. duben 47 - 23. duben 48/ měl přispět k duchovní obnově národa. Ostatky prvního biskupa české krve putovaly v jarních a letních měsících 1947 po Čechách a Moravě. Oslav se na všech místech zúčastňovali vedle zástupů věřících představitelé armády, politického, kulturního a veřejného života. Slavnostem předcházelo otevření hrobu sv. Vojtěcha, byla vyjmuta lebka a připravena na „apoštolskou“ cestu vlastí. V předvečer svátku sv. Vojtěcha 22. dubna 1947 se sešla na Hradčanském náměstí v počtu několika set lidí katolická mládež a oslavila mučedníka zpěvy. Následující den se pak slavnostně vydaly ostatky sv. Vojtěcha na cestu. Svatovojtěšské oslavy proběhly i v Polsku ve Hvězdě a to ve dnech 26 – 27. dubna. V české delegaci byli tři opaté, strahovský Jarolímek, emauzský Verzích a břevnovský Opasek. Delegace předala polskému primasovi poselství arcibiskupa Berana. Svatovojtěšské slavnosti vyvrcholily ve dnech 22. – 24. srpna v Praze svatovojtěšskou akademií a pontifikální mší, které se zúčastnil český i slovenský episkopát, nechyběli zástupci vlády a delegace z Polska. Oslavy proběhly pod záštitou prezidenta dr. E. Beneše.

Na Zelený čtvrtek 3. dubna 1947 k 950. výročí smrti svatého Vojtěcha, biskupa a mučedníka, vydali ordináři Československa společný pastýřský list, kterým chtěli připomenout význam svatovojtěšského roku. Připomínají zde národu osobnost sv. Vojtěcha a jeho význam pro naši církev a kulturu. Dále vybízí věřící k obnovení křestních slibů a k přijetí svátosti biřmování.

Dále se biskupové obrací k mládeži, které by měl být sv. Vojtěch stálým příkladem upřímné pokory a naprosté poslušnosti.

---

⁹⁵ 12. listopadu 1947 zaslala Apoštolská internunciatura ministerstvu zahraničí protestní notu.

V závěru pastýřského listu biskupové prosí sv. Vojtěcha za kněze a vychovatele, za rozvoj pravé kultury a osvěty v našich městech a obcích a za křesťanské rodiny, aby z nich vzešla hojnost kněžských a řeholních povolání.⁹⁶

2. 4 Manifestace za svobodné školství

Problémem, který velmi znepokojoval arcibiskupa Berana, celou československou církev a Svatý stolec, byla otázka další existence církevních škol. Levicově zaměření ministři se snažili o sovětský jednotný typ školství, což prakticky znamenalo pro církevní školství zestátnění a likvidace.

Jednotné státní školství podpořil i rektor Karlovy univerzity Bohumil Bydžovský: „Škola musí být prodchnuta ideami, na kterých stojí stát, nejlepším strážcem této jednoty je stát sám, jako instituce nadosobní a nadstranická,“ řekl v dubnu 1947 k návrhu nového školského zákona. Jezuita Kajpr odpovídá v Katolíku: „Celé jeho prohlášení je prodchnuto náboženskou úctou k státu, jako bychom nezažili jakým tyranským molochem může být stát, do školních dětí se vstřebávají stranické ideologie, státní škola je velmi málo nestranná.“⁹⁷

Na Slovensku byly tyto školy zestátněny již po roce 1945, v českých zemích jejich činnost dosud pokračovala, ale v době, kdy byl ministrem školství Zdeněk Nejedlý,⁹⁸ připravovala se jejich likvidace. Ta byla pozastavena, když v roce 1946 převzal ministerstvo Jaroslav Stránský, ale hrozba tu byla nadále.

13. května 1947 se konalo v pražské Lucerně manifestační shromáždění katolického lidu za svobodnou školu. Zastoupena byla celá republika. Vládu zastupoval ministr školství Stránský, který hájil návrh nového školního zákona o zavedení jednotné školy a zestátnění veškerého školství. Shromáždění předsedal předseda Svatováclavské ligy dr. Václav Janda. Hlavní projev měl arcibiskup Beran, který mimo jiné řekl: „Pokud se týká zavedení jednotné školy, všichni zodpovědní činitelé v zájmu demokracie a svobody musí být proti ideovému, nacisty a fašisty násilně zaváděnému zglajchšaltování našeho školství. Celý národ je v tom zajedno, že není možné u nás zavádět něco, co by bylo i jen napodobováním nacismu a fašismu. Jde-li o zavedení jednotné školy z důvodů sociálních, aby všem bez rozdílu, mají-li

⁹⁶ *Pastýřské listy 1945 – 2000*, s. 40 – 41.

⁹⁷ Václav VAŠKO, *Neumlčená*, I díl, s. 180.

⁹⁸ PhDr. Zdeněk Nejedlý, / 1878 – 1962/, KSČ, ministr školství.

potřebné nadání, bylo sociálně umožněno jakékoliv studium, pak i my katolíci tuto snahu budeme svorně podporovat. Rozhodně se však stavíme proti zestátnění všeho školství.“⁹⁹

Z tohoto projevu, je patrné, že proti zestátnění škol a jednotným osnovám se postavil J. Beran velmi tvrdě a nekompromisně. Daleko více než proti pozemkovým reformám. Uvědomoval si jako bývalý pedagog význam a potřebu církevních škol.

Na 13. květen 1947 vzpomínají i ve velehradské farnosti, kde díky zákonu o jednotné škole zaniklo tamní Řádové gymnázium Papežské koleje Tovaryšstva Ježíšova : „Dne 13. května 1947 se na pořad jednání československé vlády dostala osnova zákona o zrušení všech svobodných, zvláště církevních škol. Osnova předpokládala jen školství státní. Tehdy se do Prahy vypravila dvěstčlenná deputace katolických rodičů z Moravy, aby společně hájili práva křesťanských rodičů na křesťanskou výchovu svých dětí. K nim se připojily ještě desítky delegátů z velkých měst Čech – z Prahy, Plzně, Českých Budějovic a Hradce Králové. Na manifestaci promluvil pražský arcibiskup J. Beran a ministr školství J. Stránský. Celá akce vedla pouze k zpomalení celého procesu, zákon v roce 1948 vyšel /č. 95/1948/ a od nového školního roku 1. září 1948 byly školy státní. Naše gymnázium bylo nakonec v roce 1949 z rozhodnutí KNV¹⁰⁰ v Gottwaldově zrušeno úplně.“¹⁰¹

Po velkém shromáždění za katolickou školu v Lucerně se konala obdobná shromáždění v mnoha dalších městech a obcích, vždy za velké účasti katolického lidu. Protestní rezoluce ze shromáždění byly adresovány ministerskému předsedovi a ministru školství, pozdravné telegramy pak prezidentu republiky a pražskému arcibiskupovi. V souvislosti s projednáváním zákonů o školské reformě došlo k prudkému střetnutí mezi arcibiskupem Beranem a předsedou lidové strany P. Janem Šrámkem.¹⁰²

Lidová strana, jako představitel českého politického katolicismu se vývojem věcí vůbec neznepokojovala. Šrámkova strana byla v bezprostředně poválečném Československu spokojena s tím, že vyšla s definitivní platností z izolace, v níž se český politický katolicismus ocitl po převratu v roce 1918. Ke klidu ji také stačilo, že Československo byl jediný stát střední a východní Evropy, který po válce obnovil diplomatické styky s Vatikánem. V činnosti lidové strany se také projevovala jakákoliv solidarita s politickými spojenci výrazněji po národní než po konfesionální linii. Už tehdy musela církevní hierarchie čelit snahám „katolické“ strany poručníkovat státu. Konflikt měl po únoru 1948 pokračování

⁹⁹ Václav VAŠKO, *Neumlčená*, I díl, s. 182.

¹⁰⁰ KNV – Krajský národní výbor

¹⁰¹ www.jesuit.cz/rezidence/

¹⁰² P. Jan Šrámek, /1870 – 1956/, předseda ČSL, zemřel v internaci.

v ostřejší formě, když do předsednictva strany přišel „vlastenecký kněz“ Josef Plojhar.¹⁰³ A na slabosti, kterou celá československá demokracie v rozhodujících okamžicích projevila tvář v tvář komunistickému útoku, měla svůj podíl i Lidová strana. Účet za tuto slabost potom zaplatila nejen československá demokratická reprezentace, ale také katolická církev.¹⁰⁴

Arcibiskup Beran měl k vedení Lidové strany kritický postoj. Tento špatný vztah katolické strany a arcibiskupa, nebyl jen kvůli odporu J. Berana k politické činnosti duchovních, ale i z vědomí, že vůči jeho ustanovení arcibiskupem zaujímali přední činitele strany P. Šrámek a jeho nástupce P. František Hála negativní postoj¹⁰⁵ a v neposlední řadě z toho, že arcibiskup považoval tyto politiky za příliš poddajné ve vztahu ke komunistům, především ministra Františka Hálu, jehož poddajnost vůči komunistům vysvětloval tím, že si chce udržet ministerské křeslo. Arcibiskup se také distancoval od časopisu Lidové strany *Obzory* a od myšlenky rozšířit politickou činnost této strany na Slovensko. V Lidové straně se zhruba od léta 1947 začaly seskupovat mladí, kteří stáli za Beranem. Vznikl tzv. akční výbor ČSL, který obviňoval Hálu a celé vedení ČSL, že jsou zaprodanci KSČ.¹⁰⁶

Na svátek sv. Václava 28. září 1947 se shromáždily tisícové zástupy pražských katolíků kolem oltáře postaveného na Václavském náměstí před sochou sv. Václava. Byla to manifestace víry, zbožnosti, pokání a smíru. Arcibiskup Beran ve své homilii řekl kromě jiného a to velmi emotivně: „Dovoláváme se častokráte skutečnosti, že nás katolíků v Čechách je přes sedmdesát procent. To musí být v našich poměrech znát! Slyšíte! Nechme kritizování! Žijme v první řadě my, katolíci, tak jak je třeba! Vzor k následování máme ve sv. Václavu, v jeho ctnostech. V rytířské ctnosti ukázněnosti vyžadující smysl pro čest jak vlastní tak druhého, dále v mravní vyrovnanosti a pevné charakternosti.“¹⁰⁷

Z konference československého episkopátu konané 17. - 19. listopadu 1947 v Praze pod předsednictvím arcibiskupa Berana vzešel společný pastýřský list českých a slovenských biskupů o úpadku mravnosti mezi lidem. Tím byl rozuměn úpadek celkové mravnosti, jejímž základem jsou opatrnost, statečnost, spravedlnost a mírnost. Snahu o zvýšení úrovně mravnosti lze řešit pouze na náboženském základě. Zde se biskupové dotýkají návrhu nového školského zákona. Zcela jednoznačně zde trvají na existenčním právu náboženských škol a připouštějí, že církev souhlasí i se státním typem náboženských škol a upozorňují na

¹⁰³ Josef Plojhar, /1902 – 1981/, tzv. vlastenecký kněz /kolaborant /, za svou prokomunistickou činnost suspendován arcibiskupem Beranem z výkonu kněžských funkcí a exkomunikován dekretem Pia XII ze dne 8. 6. 1949, dlouholetý ministr zdravotnictví, předseda „obrozené“ ČSL, předseda MHKD.

¹⁰⁴ František X. HALAS, *Fenomén Vatikán*, s. 593.

¹⁰⁵ V době volby nového arcibiskupa měli lidovci vlastního kandidáta a to ThDr. Bohuslava Jarolímka.

¹⁰⁶ Karel KAPLAN, *Pět kapitol o Únoru*, s. 68.

¹⁰⁷ Václav VAŠKO, *Neumlčená*, I díl, s. 199.

vzrůstající propagandu ve školách a tím záměrné matení mládeže ve světovém názoru. Kritizují především učebnice a výuku v dějepise a vědních oborech.

V další části tohoto pastýřského listu se ordináři dotýkají problému zákona o revizi pozemkové reformy a znovu zdůrazňují, že k tomu, aby náboženství uplatnilo své možnosti, potřebuje vedle školy i kostel. Rekonstrukce a udržování kostelů vyžadují značné náklady.

„Po zrušení patronátů bude nutno někde náklady patronátních kostelů krýtí úhradou z církevních beneficíí ostatních. Budou-li tato ožebračena, kdo se bude starat o zabezpečení budov církevních?“¹⁰⁸

Arcibiskup Beran zaslal předsedovi vlády K. Gottwaldovi pozdravný telegram jménem všech zúčastněných biskupů a zatímco předseda KSČ pokrytecky zpětně dopisem z 21. listopadu 1947 děkuje a přeje biskupům mnoho úspěchů¹⁰⁹. Ministerstvo vnitra, které je v rukou KSČ, zasahuje proti pastýřskému listu. Pastýřský list vyvolal pro svůj obsah velkou nelibost ministerstva a arcibiskupská konzistoř dne 29. ledna 1948 obdržela tajný dokument z Ústředny státní bezpečnosti při ministerstvu vnitra, ve kterém poukazovalo ministerstvo na kritiku navrhovaných zákonů ve školství a pozemkové reformy a zároveň žádalo vysvětlení.¹¹⁰ Řada kněží byla Státní bezpečností sledována a to právě na přímý pokyn ministerstva.

V průběhu konference navštívila prezidenta Beneše delegace biskupů ve složení: pražský arcibiskup Beran, košický biskup Čárský a brněnský biskup Skoupý. Jednali s ním o palčivých politických otázkách. Prezident v závěrečném projevu zdůraznil nutnost naprosté tolerance v náboženských otázkách a nutnost spolupráce všech bez rozdílu. Řekl, že se vždy snaží uplatňovat stanovisko, že sporné otázky se mají řešit rozumnou vzájemnou dohodou. Konstatoval, že náboženský život a náboženská víra u nás sílí a prohlubuje se.

Kromě aktuálních záležitostí vnitrocírkevních zabývala se biskupská konference politickou činností některých kněží a odsoudila ji jako nepřijatelnou. Poukazovali na Kodex církevního práva, který takovou činnost výslovně zakazuje.¹¹¹ Tím církev reagovala na snahy státu zatáhnout církev do politické roviny a vytvořit z ní národní církev. Konflikty vzniklé touto snahou státu se projeví již v následujícím roce.

Arcibiskup podporoval pastorační pomoc pohraničí, kterou organizovalo Arcidiecézní pastorační ústředí. Akce začala již v roce 1946 a jednalo se o pravidelné jízdy kněží do

¹⁰⁸ *Pastýřské listy 1945 – 2000*, s. 45.

¹⁰⁹ SÚA Praha, APA-ordinarium, pozůstalost Beran, 517-10-6, 69.

¹¹⁰ SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517-10-7, 29.

¹¹¹ Politickou činnost kněží katolické církve zakazoval tehdejší Codex Iuris Canonici.kánon 139, par.4, ze 17. k větna 1917, kdy byl promulgován a s platností od 19. května 1918, byla povolena jen na výjimku od biskupa. Zákaz se vztahoval nejen na kandidáty do NS, ale i na kněze kandidující do KNV a MNV.

opuštěných pohraničních farností. Dobrovolníci je rozváželi svými auty. Příčiněním sester Apoštolátu III. řádu sv. Františka se uskutečnily kursy farních sester pro pohraniční farnosti. Již v roce 1946 se uskutečnily dva kursy, které vyškolily 37 velice zdatných farních sester. Sestry vypomáhají v pastoraaci dospělých, v duchovní správě, v kanceláři a mezi dětmi ve škole. Únor 1948 tuto velmi nadějnou aktivitu APÚ předčasně ukončil.¹¹²

Od listopadu 1946 byly v Praze a Olomouci zřízeny roční kursy pro laické katechetky. Nároky na vzdělání adeptek kurzu byly až nezodpovědně nízké. Pro přijetí stačily čtyři třídy nižší střední školy nebo měšťanka. Bohoslovecká fakulta proto v roce 1947 otevřela Katechetické studium. Zde byla podmínka přijetí maturita. Studium bylo dvouleté, později tříleté a studijní plán spočíval ve výuce filozofie, fundamentální teologie, věrouky, etiky, Starého a Nového zákona, liturgiky, archeologie, církevních dějin, práva a latiny.

V roce 1947 také přibyly také další pastorační referáty, které byly zřizovány u některých biskupských konzistoří a měly za úkol koordinovat a podporovat pastoraaci a laický apoštolát. V tomto směru byly nejsilnější Olomouc, v čele s laikem Josefem Vlčkem, a Praha. Zde byl předsedou APÚ zbraslavský děkan Václav Šebek, ředitelem a vicerektorem semináře František Kohlíček¹¹³ a organizačním referentem, hlavní hnací silou, ThDr. Antonín Mandl. APÚ mělo v té době tři sekce : vzdělavatelskou, generální pastoraace a speciální pastoraace.

Na rok 1947 vzpomíná i ThLic. František Kohlíček: „Po své volbě arcibiskupem mne Josef Beran povolal do funkce vicerektora semináře. V té době zde byl spirituálem P. Lebeda a druhým vicerektorem byl P. Karel Kubr, zkušený, ale zároveň velice skromný člověk, který na mne přesouval mnohá rozhodnutí. Zde a také v pastoraaci u sv. Vojtěcha jsem působil dva a půl roku.“¹¹⁴

S podporou arcibiskupa Berana vznikl v prosinci 1947 katolický společenský klub Pax. Byly mu přiděleny místnosti ve Velkopřevorském paláci na Malé Straně. Únorové události roku 1948 však překazily dílo, od kterého se mnoho očekávalo.

Kolem Katolíka a jeho šéfredaktora Kajpra se vytvořil, zřejmě z iniciativy benediktýna A. Opaska tzv. pondělní klub. Scházel se na faře sv. Mikuláše na Malé Straně a byl to klub několika významných katolických intelektuálů, byl zde dr. Josef Zvěřina, dr. Antonín Mandl, dr. Ota Mádr, dr. Václav Vaško a další. Klub se kriticky vyjadřoval k aktuálním problémům a právě odsud vyšly podněty k několika pastýřským listům.

¹¹² AACP- 1947, č. 8-9, zprávy referátů za r. 1946.

¹¹³ ThLic. F. Kohlíček /11.5.1914/, vicerektor semináře TF UK, emeritní farář v Praze - Karlíně

¹¹⁴ Katolický týdeník, 47/2004.

Českým zemím chyběl interdiecézní, celonárodní orgán Katolické akce obdobný slovenské Ústřední katolické kanceláři. Proto začátkem roku 1948 česká biskupská konference rozhodla zřídit Ústředí katolické akce v čele s arcibiskupem Beranem. Jejím generálním tajemníkem byl jmenován laik JUDr. Mečislav Razik z Brna. Úkolem ÚKA bylo organizovat akce přesahující významem rámec jedné diecéze, dávat podnět k prohlubování náboženského života v národě, ukazovat cestu od tradičních katolických spolků k živým křesťanským společenstvím. Mělo se zabývat otázkami školskými, tiskovými, sociálními i jinou aktuální problematikou vyžadující okamžité řešení.¹¹⁵

Větší zintenzivnění duchovní činnosti leželo arcibiskupovi na srdci. Doba si to žádala a on to věděl. Právě toto téma bylo i důvodem svolání schůze mužských řádových představených na podzim roku 1947.

Provinciál Šilhan o tomto setkání později, při soudním přelíčení v roce 1950, uvádí: „Na podzim roku 1947 se konala schůzka řádových představených u arcibiskupa. Mluvilo se o tom, že ve školách, v tisku a vůbec všude se stále více šíří materialistická ideologie a že to bude mít vliv na věřící. Arcibiskup proto projevil přání, aby jednotlivé řády, každý ve své úseku, zintenzivňovaly práci, např. v kázáních, mariánských sdruženích apod., aby oslabily vliv této ideologie. Tlumočil jsem toto také ostatním spolubratrům. Zdůrazňoval jsem, aby se ve svých kázáních drželi pouze duchovní linie.“¹¹⁶

Rok 1947 byl velice dramatický a plný událostí, které silně ovlivnily vztah církve a státu i samotný stav církve v Československu. Především šlo o církevní školství. Osudy řady škol byly více než bolestné. Řadu z nich se arcibiskup Beran snažil zachránit přestěhováním školy do pohraničních oblastí. Dokládá to řada svědectví.

Na osudy bývalého Arcibiskupského gymnázia v Praze vzpomíná P. Josef Cukr: „Roku 1947 jsme šli „budovat pohraničí“, jak se říkalo. Bylo to na pokyn ThDr. Berana, arcibiskupa pražského, přestěhovat Arcibiskupské gymnázium z Prahy do Bohosudova. V Praze toto gymnázium ztratilo roku 1947 všechny budovy a v Bohosudově vojenský lazaret uvolnil areál bývalého biskupského gymnázia. Pracovalo se ve dne v noci, aby se stihl termín do 1. září. Převážel se nábytek z Prahy ze semináře, otvíraly se depozitáře zdejšího gymnázia, aby vznikl nový ústav na úrovni pražského gymnázia. Nový ústav však netrval dlouho, 13. dubna 1950 byli násilně odvezeni studenti a dům se proměnil v koncentrační věznici pro 360 řeholníků.“¹¹⁷

¹¹⁵ Václav VAŠKO, *Neumlčená*, I díl, s. 227 – 228.

¹¹⁶ Vojtěch VLČEK in: *Stát a církev v roce 1950, edc.* Jan HANUŠ, Jan STRÍBRNÝ, s. 59 – 60.

¹¹⁷ Autor P. Josef Cukr, SJ, citace z Výroční zprávy BGB z let 1993 – 1995 na www.bgb.cz

2. - 4. ledna 1948 se konala v Praze konference ředitelů všech českých katolických škol. Konstituovala se na ní Ústředna svobodných škol, jako oficiální reprezentant českého katolického školství. Konference se zúčastnili arcibiskup J. Beran a biskup Š. Trochta.

Všechny žádosti, protesty a memoranda církevních kruhů týkající se školské otázky zůstávaly bez odpovědi. Na tuto skutečnost se odvolává arcibiskup Beran ve svém dopisu vládě ze dne 26. ledna 1948. Připomíná zde vládě memorandum z biskupské konference na podzim roku 1946, kde biskupové žádali o spravedlivé a demokratické řešení školské otázky a na které nedostali odpověď, stejně jako na rezoluci z manifestace katolického lidu v květnu 1947. Dále pak v dopise pokračuje: „Uznáváme nutnost školské reformy a chápeme i výhody v navrhované jednotné škole. V této věci ponecháváme úplně slovo odborníkům. Ale z lásky k národu a státu zapřísaháme všechny, kteří budou rozhodovat, neničte zákonem danou svobodu přesvědčení a náboženskou svobodu stvrzenou v Košicích, nepřipravujte stát o dobrou pověst, nerozšiřujte propast mezi námi a Slováky.“¹¹⁸

Vláda Klementa Gottwalda na tuto žádost reagovala dopisem z 29. ledna 1948. Předseda vlády se zde snaží uklidnit arcibiskupa, že osnova reformy školského zákona proběhne v zásadách Košického vládního programu,¹¹⁹ který přijaly všechny strany Národní fronty.

Světící biskup a generální vikář pražský Jaroslav Škarvada vzpomíná: „Nadcházející doba obtížného vyjednávání, sepisování a dobrodružného roznášení pastýřských listů, patří k hrdinným obdobím naší církve. Komunistická strana ukázala celou podlost své lživé politiky.“¹²⁰

Na období těsně před únorem 1948 vzpomíná i arcibiskup Karel Otčenášek : „Vzpomínám si, jak pan arcibiskup Beran tenkrát krátce před tím na setkání katolické inteligence u maltézů říkal – na rozdíl od většinového optimistického názoru: „Obávám se, že se mýlíte, čekají nás těžké časy.“ Zkušený koncentráčník se tehdy bohužel nemýlil. Kdekdo tenkrát říkal, že to nemůže dlouho trvat, že to praskne, divím se, kdo tuhle fámu vlastně rozšiřoval. Berana jsme brali jako mučedníka.“¹²¹

Z toho je patrné, že J. Beran procházel názorovým vývojem. Zatímco v roce 1947 uklidňuje papeže, že je u nás náboženská svoboda zaručena, v období před únorem 1948 mu zkušenost z válečných let jasně ukazuje, kam celý vývoj v ČSR směřuje. Stává se neústupným ve svých postojích a o několik měsíců později již s vládou přestane vyjednávat.

¹¹⁸ SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517-10-6, 25.

¹¹⁹ Poválečný vládní program schválený 5. dubna 1945, dohoda našeho moskevské i londýnské reprezentace, který respektoval všechny základní lidská práva a svobody, tedy i náboženskou.

¹²⁰ Katolický týdeník, 15. 5. 1994, č. 20, s. 1 – 3.

¹²¹ Karel OTČENÁŠEK, Bohumil SVOBODA, *Víra je můj pevný hrad*, Vyšehrad, Praha 2004, s. 68 – 69.

2. 5 Únor 1948

Katolický život před únorovými událostmi lze charakterizovat a shrnout do těchto bodů:

1. V českých zemích byla dovršena obnova církevních struktur narušených za okupace obsazením uprázdněných biskupských stolců, obnova tisku, Katolické akce a spolkové činnosti.
2. V obou částech republiky se mezi věřícími projevoval odklon od politického katolicismu, heslem bylo: „Kněz nepatří do politiky, ale do pastorace“, „Církev není lidová strana.“
3. Účast laiků na církevním životě byla po válce větší než dříve, například nejen za protektorátu, ale i za první republiky.
4. Patrná byla nechuť k tradičnímu katolickému spolkaření a spontánně se pocítovala potřeba vytvářet uvnitř církve živá duchovní společenství, kroužky Katolické akce.
5. Projevovala se též rostoucí spolupráce českého a slovenského katolicismu a to jak na nejvyšší úrovni českých a slovenských biskupů, tak i kněží a v kroužcích Katolické akce. Četná osobní přátelství, která takto vznikla, byla později utvrzena společným utrpením.

Úměrně s rozpínavostí komunistů ubývala v národě počáteční důvěra k nim a narůstal z nich strach. „Je-li něco, z čeho je třeba mít strach, pak je to strach sám,“¹²² vzkazoval a povzbuzoval věřící v zemích ohrožených komunismem Pius XII. Mimo jiné v této napjaté situaci, v lednu 1948, Svatý stolec vystřídal internuncia v Praze. Vedoucí diplomat R. Forni je vystřídán G. Verolinem.

Katolická církev v Československu v krajně napjaté politické situaci, zůstávala mimo zápas politických stran o moc, ale nemlčela. V pastýřském listu k svátku blahoslavené Anežky české, vydaného 2. února 1948, vyslovil arcibiskup Beran několik významných myšlenek: „Svátek bl. Anežky připadá v tomto roce na začátek doby postní, kterou je třeba využít k posílení vlastního a těch duší, které jsou nám svěřeny. Světlym příkladem nám může být bl. Anežka. Jestliže dnes konstatujeme, že památkou po bl. Anežce je zpustlý klášter na Františku, zamysleme nad okolnostmi jeho zničení. Zpustošení kláštera Anežčina bylo výsledkem bratrovražedných bojů! Není to hrozné memento i pro dobu naši? Kdo rozdmýchuje bratrovražedné boje u nás, je největším nepřítelem národa! A jsou, kteří je rozdmýchují! Neskrývejte se za lid! Lid, ten dobrý náš lid, si nepřeje toho, co mu přičítáte! Je bratrovražedný boj i vedený jazykem: pomluvou, osočováním, udáváním, jež není oprávněné.“¹²³

¹²² Václav VAŠKO in: *Stát a církev v roce 1950*, edc. Jan HANUŠ, Jan STRÍBRNÝ, s. 101.

¹²³ *Pastýřské listy 1945 – 2000*, s. 48 – 49.

Téhož dne vyzval arcibiskup Beran kněze: „Na kazatelně, ve zpovědnici a kde jen můžete, hleďte působit na své svěřené, aby prohlédli a poznali, kdo jsou naši nepřátelé.“¹²⁴

Nebylo pochyb, koho tím J. Beran myslí a koho tak oslovuje. Komunisté mu to nikdy nezapomněli. I tento projev dokazuje, že Josef Beran neměl strach a nebál se veřejně napadat a pojmenovat nepřítel církve.

Dne 2. února 1948 došlo na pražském Žofínu k historické události – prvnímu ekumenickému shromáždění v Československu. Křesťané všech denominací, vedeni svými nejvyššími představiteli, manifestovali své přesvědčení o „nadřazenosti zákona Božího nad proudy světa“.¹²⁵ Oznámení, že se bude na Slovanském ostrově v Praze konat všekřesťanské mírové shromáždění se stalo senzací. Z iniciativy profesora evangelické bohoslovecké fakulty ThDr. Františka Bednáře¹²⁶ a po předchozím jednání s arcibiskupem Beranem, který se k projektu s nadšením připojil, se domluvili podrobnosti a poprvé od husitských válek patnáctého století, se v Praze shromáždily stovky delegátů různých křesťanských vyznání.

Arcibiskup Beran řekl v úvodním projevu mimo jiné: „Celý život křesťana musí být naplněn činným hlásáním pokoje a lásky. Křesťané již nesmějí pohoršovat svět neláskou a nenávisť, nesmějí pohoršovat ani hříchem, jenž je nenávisť k Bohu, křesťané musí žít v lásce.“¹²⁷

Na závěr shromáždění byla společně přijata Výzva československých křesťanských církví k míru ve světě, kterou přečetl František Bednář a kterou pak podepsali všichni představitelé jednotlivých církví. V prohlášení se objevuje i určitá kritika: „Křesťanstvo nevyužilo četných historických chvil a nemohlo tak ve spletnosti politických poměrů splnit své poslání, třebaže se o to jeho čelní představitelé a jedinci vážně pokoušeli. Často projevovali křesťané větší loajalitu k dobovým zájmům než k věcem zásadním.“

Tato akce byla velmi příznivě přijata také Organizací Spojených národů, jehož zástupce z Informačního ústředí v Praze, který arcibiskupovi Beranovi zaslal opis úřední zprávy, kterou vydal Informační odbor generálního sekretariátu Spojených národů o této manifestaci pro všechny orgány Spojených národů a vládní místa všech členských států a také pro světový tisk prostřednictvím Informačního ústředí Spojených národů v různých dílech světa.¹²⁸

¹²⁴ Václav VAŠKO in: *Stát a církev v roce 1950*, edc. Jan HANUŠ, Jan STRÍBRNÝ, s. 101.

¹²⁵ Tamtéž, s. 101

¹²⁶ SÚA Praha, APA - ordinarium, pozůstalost Beran, 517-13-1, 7-8.

¹²⁷ Václav VAŠKO, *Neumlčená*, I díl, s. 237.

¹²⁸ SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517 – 13 -1, 70.

Z této veliké a důležité akce ekumenického charakteru byl zaslán pozdravný telegram prezidentu republiky dr. E. Benešovi.¹²⁹

Pana arcibiskupa Berana a jeho snahy o ekumenismus, vzpomněl i současný profesor TF UK ThDr. Jiří Skoblík a to 13. února 1997 při večeru věnovanému námětu „1000 let české teologie“ v dejvické aule seminární budovy TF UK: „Podle zásady divide et impera nebyla možnost ekumenických vztahů se vzájemným teologickým obohacováním se, i když společný úděl k něčemu takovému přímo vybízel. Ekumena byla sice značně nadějně, ale příliš pozdě probuzena arcibiskupem Beranem na sklonku jeho svobodného působení.“¹³⁰

Je nutné také uvést, že arcibiskup Beran při svých ekumenických snahách narážel na nepochopení. Jako příklad mohu uvést jeho reakci na projednávaný nový školský zákon, kdy vydal prohlášení, kterým se obracel na ostatní křesťanské církve s prosbou o společný ekumenický postup v této záležitosti. Tato snaha se nesetkala s pochopením a naopak, například Československá církev zaujala k zákonu pozitivní stanovisko.

Snahy o ekumenismus přišly pozdě a byly zastaveny událostmi v únoru 1948. Přesto měl po válce velké předpoklady se rozvíjet. Miloš Bič z Českobratrské církve to velmi stručně vystihuje ve svých vzpomínkách: „K ekumenickému sblížení napomohl v první řadě sám Hitler tím, že nás všechny společně zavřel. Společné utrpení zlomilo všechny překážky“.

5. února 1948 se konala schůze NF. Národní socialisté a lidovci navrhovali předčasné volby na 18. duben 1948, dalším programem bylo přijmout novou ústavu. V NF panovala napjatá situace, nekomunistické strany kritizovali především stranické zneužití Bezpečnosti a neústupnost komunistů při řešení podobných případů. Nastal konflikt mezi ministerstvem spravedlnosti a vnitra. Ten přerostl ve vládní krizi. Ministr Drtina¹³¹ varuje před policejním státem. Nekomunistické strany se rozhodly bojkotovat schůze vlády a nakonec 20. února podávají demokratičtí ministři demisi. Beneš i ministr zahraničí Jan Masaryk je demisí překvapen. Gottwald radí prezidentovi demisi přijmout, ten prohlásil demisi za hloupost a vzal si čas na rozmyšlenou.¹³² Bezpečnost a zpravodajské služby mají na rozkaz ministra Noska pohotovost. V sobotu 21. února zasedají prakticky všechny strany NF. Na Hrad přicházejí rezoluce a petice, konají se demonstrace, Gottwald vyzývá k ustanovování akčních výborů NF, ta jako demokratická koalice poválečných politických stran zaniká.¹³³ Vznikají ozbrojené oddíly dělníků – Lidové milice. 23. února Beneš jedná s demokratickými ministry.

¹²⁹ SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517-10-5, 48.

¹³⁰ <http://ktf.cuni.cz/>

¹³¹ JUDr. Prokop Drtina, / 1910 – 1980/, národní socialista, ministr spravedlnosti v letech 1945 – 1948, vězněn.

¹³² Karel KAPLAN, *Pět kapitol o Únoru*, s. 323.

¹³³ Tamtéž, s. 371.

Bezpečnost a milice zahájily zatýkání a domovní prohlídky. Je ustanoven Ústřední akční výbor. 24. února se koná generální stávka a 25. února prezident republiky demisi přijal.

V dramatickém proudu šesti únorových dní jsou často zapomínány i jiné události. Mezi ně patří i Provolání k československé veřejnosti, které vyšlo v neděli 22. února 1948. Autorem je Ferdinand Peroutka a dokument podepsalo zhruba 80 osobností veřejného života, mezi jinými např. poslankyně Milada Horáková, spisovatel K. J. Beneš a také arcibiskup Josef Beran.¹³⁴

V době vrcholu krize 25. února Lidová demokracie a Svobodné noviny zveřejnily slova arcibiskupa Berana: „Je pochopitelné, že v každé vzrušené době, jako je i naše, vzrůstá zasílání anonymních dopisů. Kdekdo radí, co mám dělat a co nemám dělat, co bych měl dělat a co bych neměl dělat. Anonym obyčejně píše hodně důvěrně. A tak jeden ve svém dopise důrazně žádá : „Nemlč, arcibiskupe! Nesmíš mlčet!“ Zamyslel jsem se. Nesmíš mlčet! A má to vůbec nějaký smysl nemlčet, mluvit? Laviny řítící se nezadržíš. Pravda, ale lavina je hmota, kdežto hnutí je závislé od lidí myslících a uvažujících. Proto nemlčím. Ten dobrý český lid mne zná. Nezradil jsem svůj národ a nikdy nezradím, a dovedl jsem trpět. Proto mluvím. Zapřísahám vás všechny pro drahou, v koncentračních táborech a žalářích prolitou krev našich bratří a sester. Pro slzy a bolesti českých žen a matek. Vzpamatujte se! Vím, že nechcete rozdmýchovat bratrovražedné boje, ale takto se jim nevyhnete. Zamyslete se nad svou odpovědností! Udržujte právní řád! Všichni schválili program socializace. Všichni k němu pracovali a chtějí pracovat. Právní cestou se dosáhne trvalejších reforem. Čtěte dějiny! Přesvědčte se! Neničte odkaz prezidenta osvoboditele a práci prezidenta budovatele! Sami jste jej tak nazvali. Dílo jejich uznává celý národ. Pracovali a trpěli pro vás a za vaše potomstvo. Důvěřovali jste jim vždycky. Nevděk bolí a nevděk bývá stíhán kletbou. Přál bych si, aby každý viděl do mého srdce. Upřímně cítím se všemi, se vším lidem a celým národem. Budou také upřímně chápána má slova? Chci doufat.“¹³⁵

Jeho slova jsou zde velmi emotivní a odpovídají vzrušujícím dnům, ale především zaznívají jako prosba a zároveň výzva novému režimu k zachování tak těžce vybojované svobody a demokracie. Především však žádá o zachování a dodržování právního řádu.

Je zajímavé, že právě den před vydáním tohoto prohlášení, navštívili Josefa Berana představitelé Lidové strany a snažili se ho marně přesvědčit, aby se katolická církev postavila k novému režimu kladně.

¹³⁴ Karel KAPLAN, *Pět kapitol o Únoru*, s. 394.

¹³⁵ *Pastýřské listy 1945 – 2000*, s. 51.

Zatímco katolická církev v čele s Josefem Beranem odmítá učinit veřejný akt věrnosti novému režimu, čelní představitelé Národní církve československé a Pravoslavné církve nemeškali a učinili tak již 26. února. V prohlášení se mimo jiné uvádí: „My, podepsaní zástupcové a představitelé křesťanských církví v Československu, prohlašujeme v této historické chvíli, kdy jde o udržení a dobudování lidové demokracie, že se přihlašujeme ke kladné a tvořivé spolupráci. Poslušni křesťanských zásad stavíme se i my na stranu pracujícího člověka, chceme stát po jeho boku v obnovené Národní frontě.“¹³⁶

2. 6 Snaha státu o národní církvev

Po Vítězném únoru přistoupili komunisté k rázným činům. Již dva dny po převzetí moci zakázali katolická periodika, katolická nakladatelství a spolky, sešrotovali zabavené zásoby náboženské literatury. Ze zaměstnání byly v rámci čistek propuštěny z úřadů a škol tisíce aktivních věřících. Dokonce se zrušily svátky Božího Těla a Nanebevzetí Panny Marie. Arcibiskup marně protestoval.¹³⁷ Studenti, členové kroužků Katolické akce šli v protestním průvodu na Hrad, byli surově rozeznáni. Tisíce orlů demonstrovalo proti puči na Hostýně, vedoucí funkcionáři Orla byli pak surově mučeni v pověstné vyšetřovně StB v Uherském Hradišti.

V komunistické straně existovaly dva směry ve vztahu k církvi. Radikální proud, který personálně reprezentoval Alexej Čepička a kterému příslušela vedoucí role ve formování oficiální církevní politiky a v její realizaci. Kromě Čepičky patřil k zastáncům radikálního směru A. Zápotocký. Ten například doporučoval ukazovat majetek církve, neboť to prý lidi poštvě proti ní. Do tohoto proudu patřila i velká skupina pracovníků Státní bezpečnosti, která měla zásadu – neustupovat církvi.

Druhý proud tehdy reprezentoval Gottwald, který byl pro hledání dohody a snažil se vyhnout konfliktům. Tehdy se již rýsovalo řešení a u většiny komunistického vedení převládalo přesvědčení o konečném cíli církevní politiky: „izolovat katolickou církev od hierarchie a Vatikánu a vytvořit národní církev“.¹³⁸ Někteří už dokonce uvažovali i mluvili o použití této politické linie k překonání náboženství. Cíle církevní politiky se staly pro

¹³⁶ SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517-10-6, 105.

V souvislosti s tímto dokumentem, chci uvést, že není nikým podepsán a není důvěryhodný, o prohlášení se však zmiňuje katolický spisovatel Jan Čep. Jeho článek z r. 1949 napsaný v emigraci v Paříži jsem našel v Teologickém sborníku č. 3/2002.

¹³⁷ AACP- 1948, č. 5, 15.

¹³⁸ Karel KAPLAN in: *Stát a církev v roce 1950*, edc. Jiří HANUŠ, Jan STRÍBRNÝ, s. 13.

komunistickou stranu i vnitřním problémem. Stále velké množství nejen členů, ale i funkcionářů, zejména na Slovensku, bylo v katolické církvi a nepřerušilo s ní své ideové pouto.

Přes všechny rozdílné názory se podařil vytvořit komunistickému vedení určitý plán na likvidaci církve. Měl mít několik etap. První etapa zahrnovala několik úkolů, přesvědčit věřící o kladném postoji režimu k náboženství, odhalit církev jako služebníka cizí moci – Vatikánu a USA a připravit zákony, které by dostaly církev pod kontrolu státu. Druhá etapa obsahovala izolaci církevní hierarchie a ustanovení Svazu českých a slovenských katolíků, který by byl politickým subjektem. Ve třetí fázi by došlo k oddělení od Říma a to tak, že Svaz prohlásí katolickou církev za národní, stát pak převezme její majetek a vysvětlí loajální biskupy.¹³⁹

Den po únorovém převratu navštívil generální sekretář ústředního akčního výboru Národní fronty a nový ministr spravedlnosti JUDr. Alexej Čepička pražského arcibiskupa Berana a požádal ho, aby katolická církev v Československu veřejně zaujala kladné stanovisko k novému režimu. Stanovisko arcibiskupa Berana je zřejmé z interview, které poskytl tisku. Zdůraznil v něm, že se neodchýlí a neodchýlí od svého zásadního stanoviska „ Zůstat vždy a ve všem nadstranický a nepolitický.“ Poněvadž jeho jméno bylo zneužito ve smyslu, jenž neodpovídá skutečnosti, požádal zdvořile, aby nebyl vůbec zván k žádným veřejným slavnostem. Nemohl by se jich zúčastnit. Modlí se za blaho lidu a národa, jak je jeho povinností.¹⁴⁰

Kromě toho dne 4.března 1948 jménem katolických biskupů a ordinářů v Čechách, na Moravě a na Slovensku, arcibiskup Beran ministru spravedlnosti Čepičkovi sdělil:

„ ...nepovažujeme za nutné vydávat zvláštní prohlášení nebo zvláštní pastýřský list k současným politickým událostem, neboť katolická církev se neváže na žádnou formu politickou nebo státní, poněvadž při svém zvláštním poslání chce vždycky sloužit nejvyšším zájmům svého lidu. Pokud se týká jakéhokoliv projednávání poměrů církevně politických, přejeme si, jak jsme již jindy zdůraznili, aby tyto poměry byly urovnány vzájemnou dohodou mezi Svatou stolicí a Státem. S vděčností jsme přijali Vaše ujištění, že se nestane nic, co by kalilo dobrý poměr církve a státu, poukazujeme ovšem na vážné přehmaty, s nimiž nemůžeme souhlasit a jimiž bylo násilně zasaženo do práv církevních, zejména při násilném zabírání církevních budov a ústavů, při zbavování úřadu kněží, řeholníků a řeholnic. Je to nápadné, že bylo zastaveno vydávání většiny katolických časopisů a že je překáženo i činnosti katolických spolků. Zdůrazňujeme znovu, že ve všech těchto podnicích a složkách katolického života

¹³⁹ Václav VAŠKO, *Neumlčená*, II díl, s. 34.

¹⁴⁰ Václav VAŠKO, *Neumlčená*, I díl, s. 14.

budeme pečlivě střežit nadstranicnost a nadpolitickost, budeme se plně věnovat činnosti náboženské, budeme upevňovat a hájit křesťanskou mravnost a lásku k bližnímu, žádáme však, aby nebyli katolíci donucováni pod výhrůžkou ohrožení existence přihlašovat se ke stranám politickým, zejména když zároveň k podpisu je předkládáno prohlášení o souhlasu i s ideologií strany.“¹⁴¹

Právě to byla reakce arcibiskupa Berana na politikaření některých duchovních. V archivu KSČ najdeme dopis již z 10. dubna 1947, kde R. Slánskému jeho informátor z řad církve, mimo jiné potvrzuje, že Beran bude následovat linii Vatikánu, který zakazuje účast kněží v politice.¹⁴² V obecné rovině tento zákaz politické činnosti komunistům vyhovoval, když ho však arcibiskup aplikoval a suspendoval P. Josefa Plojgara za jeho vzepření se zákazu politické činnosti v Lidové straně a kandidatuře na předsednictví strany a ministerské křeslo, protestovali a Beran se opět ocitl v nelibosti.¹⁴³

Josef Plojhar byl římskokatolický kněz, který již před válkou byl členem ČSL. V roce 1939 byl zatčen gestapem v Rudolfově, kde působil a byl vězněn v Buchenwaldě a Dachau. Po válce začal tajně spolupracovat s komunisty a stal se místopředsedou ČSL, kterou se snažil přivést do područí KSČ. Po Únoru 1948 se stal členem Ústředního akčního výboru NF a kandidoval do NS. Pražský arcibiskup se rozhodl ukončit situaci, kdy katolický kněz pomáhá likvidovat demokratickou stranu a především svou politickou činností odporuje církevnímu právu a nařídil Plojharovi jako představený, aby rezignoval na své politické funkce a zakázal mu kandidaturu ve volbách. Plojhar obě rozhodnutí ignoroval a J. Beran ho suspendoval a i přes pozdější velký tlak režimu, svá rozhodnutí neodvolal.

O postoji arcibiskupa vypovídá dopis předsednictvu Svazu bojovníků za svobodu, který protestoval. Beran zde uvádí: „Plojhar byl suspendován jediné proto, že odepřel poslušnost církevním představeným. Jako kněz musel znát církevní předpisy a přísahal věrnost biskupovi, byl také několikrát varován, na Vaši výtku, že pro bývalého vězně nemám pochopení a omluvu, podotýkám jen tolik, Plojhar byl vysvěcen v Českých Budějovicích jako kněz německé národnosti, v Dachau byl na bloku 26, kde byli kněží německého původu. Vatikán žádal Himmlera¹⁴⁴ o úlevy pro kněze, ten je dal jen bloku 26, všimněte si, jak žije a nebudete mít dojem, že je to pronásledovaný kněz.“¹⁴⁵

¹⁴¹ SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517-10-7, 12.

¹⁴² Karel KAPLAN, *Pět kapitol o Únoru*, s. 24.

¹⁴³ František Halas, *Fenomén Vatikán*, s. 597.

¹⁴⁴ Heinrich Himmler, /1900 – 1945/, nacistický ministr vnitra, vrchní velitel SS a koncentračních táborů.

¹⁴⁵ *Kardinál Josef Beran*, malý sborník dokumentů, s. 7.

Stojí za připomenutí, že na pozdějšího dlouholetého předsedu ČSL, poslance NS a ministra zdravotnictví se vztahovala i pozdější exkomunikace komunistů vyhlášená 8. června 1949 Svatým officiem a stvrzená papežem Piem XII. Josef Plojhar jakožto ministr zdravotnictví také spolupřipravil a prosadil zákon povolující interrupce, který byl vydán v roce 1957.¹⁴⁶

Svaz bojovníků za svobodu, na jehož členství v něm si arcibiskup velmi zakládal, ho vyloučil ze svých řad. Po tomto kroku Svazu bojovníků za svobodu se vzdal dobrovolně členství i biskup Trochta a další duchovní a političtí vězni. Také předsednictvo Lidové strany napadlo arcibiskupa v „Prohlášení k suspenzi bratra Josefa Plojhara“ uveřejněného v Lidové demokracii 27. července 1948.

Další ranou pro církev byla třetí etapa pozemkových reforem, které uskutečnilo ministerstvo zemědělství v čele s Júliem Ďurišem. Tato etapa završila vyvlastnění a zestátnění soukromé půdy a tedy i církevní, v poválečném Československu. Všechny tři etapy, jak první v roce 1945, či druhá z července 1947 či tato z 21. března 1948, silně otřásly ekonomickou základnou církve. Parlament přijal zákon o trvalé úpravě vlastnictví půdy, kterým byla vyvlastněna půda nad 50 hektarů. Nižším církevním úřadům ponechávala vláda, za předpokladu, že o ni nestálo místní zemědělské družstvo, nejvýše 30 hektarů.¹⁴⁷

Kláštéry i jiné církevní subjekty tak přišly prakticky o všechny polnosti, lesy, rybníky a další zemědělskou a hospodářskou základnu. Většina lesů a polností připadla podniku Státní lesy a statky či vznikajícím zemědělským družstvům. Velká část majetku církve také připadla pod správu ministerstva obrany, u majetku pražského arcibiskupství to byla především oblast Rožmitálska, jak dokládá zápis o předání ze 7. září 1948.¹⁴⁸

Arcibiskup Josef Beran nechal těsně před zavedením tohoto zákona vytvořit přehled církevního majetku před pozemkovou reformou v roce 1947 a po ní. Z přehledu vyplývá, že před reformou bylo v Čechách a na Moravě zemědělské a lesní církevní půdy 200 000 ha, farní a kostelní pak 10 000 ha, po provedené reformě má církev 160 000 ha lesní a zemědělské, té ostatní pak stejně jako před reformou, jelikož se jí netýkala.¹⁴⁹

Na základě tohoto přehledu pak posílá 30. dubna 1948 arcibiskup memorandum vládě, kde zdůvodňuje užitečnost a nutnost církevních statků pro církev. Již 19. ledna 1948, dva měsíce před schválením této vládní osnovy, varoval J. Masaryk, ministr zahraničí, Klementa

¹⁴⁶ www.totalita.cz

¹⁴⁷ *Katolická církev a pozemková reforma 1945-1948*, dokumentace, Doplněk Brno 1995, s. 8.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 383.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 337.

Gottwalda před tímto krokem, který povede k dalšímu porušování Modu vivendi.¹⁵⁰ Marně protestuje i internuncius Ritter a to velmi ostrou nótou 27. ledna 1948.¹⁵¹

Zastavení většiny katolických periodik zdůvodňovalo ministerstvo informací J. Kopeckého nedostatkem papíru. Místo tří dosavadních týdeníků povolilo týdeník jeden, do něhož dosadilo svého pověřence. Ten připravoval již první číslo, autoritativně určoval co se má uveřejnit a upravoval zaslané články. Proti tomu protestoval 23. března 1948 olomoucký arcibiskup Matocha, který zaslal prostřednictvím arcibiskupa Berana ministru spravedlnosti Čepičkovi: „Toto opatření považujeme za projev nedůvěry. Je přece známo, že všechny časopisy jsou podrobeny předběžné státní cenzuře, a ta jistě nepustí nic, co by nebylo vhodné, takže zvláštního pověřence v redakci není třeba. Za usměrňování časopisů nadiktovanými články nemůže převzít žádný biskup odpovědnost. Nemohli bychom za těchto okolností přijmout povolení k vydávání „Nedělního rozsévače.“¹⁵² Arcibiskup Beran tento protest odesílá ministru spravedlnosti 2. dubna 1948 společně se svým dopisem, v němž se ztotožňuje s názorem olomouckého arcibiskupa.¹⁵³

Vedle problémů v politické sféře svého působení nezapomínal arcibiskup Beran reprezentovat katolickou církev na důležitých kulturních akcích. Dne 7. dubna se zúčastnil ve Vladislavském sále Pražského hradu vyvrcholení oslav 600. let trvání Univerzity Karlovy. Shromáždilo se zde celé vedení UK a celá akademická obec, zástupci zahraničních univerzit a diplomatický sbor. Prezident republiky dr. Edvard Beneš ve svém slavnostním projevu hovořil o nutnosti neustále pěstovat svobodu víry, vědy a vyznání a uskutečňovat duchovní svobodu, která je základem každého duchovního života a práce.¹⁵⁴

Právě tato slova zazněla v době, kdy vláda již projednala a předložila ke schválení Zákon o jednotné škole. Dne 21. dubna 1948 jej parlament schválil. Po celé zemi proběhlo zestátnění a faktická likvidace katolického školství. Marně intervenoval dne 31. března zástupce Vatikánu internuncius Verolino u ministra školství Zdeňka Nejedlého. Verolino žádal, aby parlament zákon schválil s tím, že v zákoně bude jasně řečeno, že církevní školy mohou existovat. Ministerstvo školství povolilo jen výjimku pro čtyřleté přípravky pro bohoslovecké studium, které byly na středoškolské úrovni.

Do kompetence církevní komise při AV NF patřila kádrová evidence všech duchovních. Součástí této evidence bylo shromažďování nejrůznějších materiálů o kněžích. Při krajských

¹⁵⁰ *Katolická církev a pozemková reforma 1945 - 1948*, s. 268.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 321.

¹⁵² *Kardinál Josef Beran*, malý sborník dokumentů, s. 16.

¹⁵³ SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517-10-7, 62.

¹⁵⁴ <http://forum.cuni.cz/>

a okresních akčních výborech byli ustanoveni církevní tajemníci, jejichž hlavní povinností bylo dohlížet na kněze.

23. května 1948 se v církevní komisi jednalo o politické činnosti kněží. Čepička výhružně žádal, aby církev konečně kandidaturu kněží ve volbách povolila. Církevní zástupci zaujímali nadále odmítavé stanovisko. Zástupci státu naléhali také na to, aby biskupové vhodným způsobem vyzvali věřící volit jednotnou kandidátku Národní fronty. Druhý den 24. května Alexej Čepička prohlásil na jednání ÚV KSČ, že buď dojde k dohodě s katolickou církví o sporných otázkách, nebo začne přímý boj, v němž církev nemůže obstát. Potom už nebude záležet na tom, kdo co řekne. Téhož dne jednala v Praze o vyhrocené atmosféře v církevní komisi konference českých a slovenských biskupů.

Jejm jménem poslal arcibiskup Beran Čepičkovi dopis, z něhož uvádím: „Biskupové důkladně uvážili celou tuto záležitost a opakuji, že nemohou nic změnit na svém dosavadním stanovisku, které je zásadní z hlediska církevního práva, pokud jde o jmenování kněží ministry nebo povereníky. Vzhledem k poslanecké kandidatuře nemohou biskupové dát svolení, poněvadž katoličtí kněží by byli jako poslanci v nebezpečí, že by museli schvalovat zákony, které by mohly být v rozporu s právem nejen církevním, nýbrž i přirozeným, božským. Pokud se týká voleb, jsou známy katolickému lidu povinnosti, jak je diktuje svědomí a nábožensko-mravní zásady o povinnostech vůči státu a jeho lidu.“¹⁵⁵

Z tohoto dopisu vyplývá, že J. Beran a většina biskupů nemohla a nepřijala požadavky ministra Čepičky, mimo jediného a to účast na volbách. Arcibiskup a ostatní museli ovšem předpokládat, že volby budou zmanipulované.

Komunisté stále ještě nevěděli, jakou taktiku mají použít proti církvi, která se jim jevila jako kompaktní, dobře organizovaný celek. 9. června 1948 varoval Gottwald na schůzi ústředního výboru strany před iluzemi o postoji církve, která by se v budoucnu snadno mohla stát základnou reakce a pod rouškou náboženství by se v ní mohla rozvinout protistátní činnost. Řekl: „Myslím, že bychom měli vzít kurs na to, odpoutat katolickou církev od Vatikánu. Dostat je tak daleko, aby se s Vatikánem rozešli a stali se národní církví. Žádné nové spory rituální vést nechceme, ale pryč od Říma a směrem k národní církvi. To je ovšem úloha velmi těžká. Je nutné církev neutralizovat a dostat ji do svých rukou tak, aby sloužila režimu.“¹⁵⁶

11. června začala druhá etapa porad mezi státem a církví. Stalo se tak na žádost biskupského sboru. Po volbách totiž, kdy už nebylo třeba brát ohled na katolické voliče, tlak

¹⁵⁵ Kardinál Beran, malý sborník dokumentů, s. 29.

¹⁵⁶ Václav VAŠKO, *Neumlčená*, II díl, Zvon, Praha 1990, s. 34.

proti církvi zesílil. Církevní komise chtěla jednat zejména o rostoucím proticírkevním boji a znovu o zachování církevního školství. Čepička navrhl, že v případě, že se církev zřekne zásady zachování dosavadní soustavy církevního školství a arcibiskup požehná novému prezidentu a bude souhlasit se slavnostním Te Deum, bude vláda ochotna povolit v každé diecézi, jedno chlapecké gymnázium pro přípravu kněžského dorostu. Arcibiskupa Berana tento „ústupek“ vlády nijak nenadchl a vzkázal komisi, že sám církevní školy rušit nebude. Velký tlak při jednání byl činěn na biskupa Štěpána Trochtu. Ministr Čepička ho zasypal výčitkami a zároveň ho požádal, aby konání slavnosti u arcibiskupa, za již zmíněných podmínek, vymohl. Biskup Trochta Čepičkovi vyhověl. A tak přece jen došlo ke kompromisu. Kompromisní výsledek jednání v komisi arcibiskup Beran přijal sice s nedůvěrou, ale přijal. Je na místě poznamenat, že biskup Trochta, stejně jako Berana znal z věznění v Terezíně, tak Čepičku znal z koncentračního tábora Mauthausen a byl pro komunisty přijatelnější než Beran. Komunisté ho řadili mezi tzv. „pokrokové“ biskupy. Nebyl tak neústupný jako Beran a měl snahu zachránit pro církev co nejvíce, i za cenu určitých ústupků. Později došlo mezi ním a Beranem i k rozdílu v názorech na dalším jednání s KSČ. Velkým úspěchem biskupa Trochty je udržování spojení naší hierarchie s Vatikánem. Pro tento úkol získal P. Šmídla z Českých Budějovic, který v této době, na jaře 1948 předával situační zprávy do Říma. Později tyto akce byly StB odhaleny, ale P. Šmídlu se podařilo včas emigrovat.

2. 7 Te Deum

Volba nového prezidenta se konala 14.června 1948, týden po abdikaci dr. Edvarda Beneše, který ještě před ní, odmítl podepsat novou Ústavu, vydanou 9. května.

Po slavnostním volebním aktu, kde byl volen pouze jeden kandidát, vešel nový prezident, předseda komunistické strany, Klement Gottwald, s manželkou Martou, vládou, celým Národním shromážděním do chrámu sv.Víta. U vchodu do chrámu uvítal příchozí český primas, arcibiskup Beran. Následovalo slavné Te Deum, po němž se prezident poklonil ostatkům knížete sv. Václava a přijal arcibiskupské požehnání.

Žádost prezidenta Gottwalda, aby arcibiskup vykonal děkovné bohoslužby v pražské katedrále překvapila českou veřejnost i církevní kruhy, i když všichni a v prvé řadě arcibiskup věděli, že je to neupřímné gesto. Komunisté viděli, že arcibiskup se těší přízni lidu a ovlivňuje veřejné mínění, a buď jim svým souhlasem pomůže, nebo se odmítnutím zkompromituje jako

ten, kdo začal nepřátelství. Ti však, kteří byli přítomni obřadu, mohli potvrdit, že arcibiskup dal svým chováním najevo, že pohrdá nízkostí, která byla motivem tohoto prezidentova rozhodnutí.

Den po slavnostním aktu přijal prezident Gottwald delegaci československého episkopátu, vedenou arcibiskupem Beranem, který mimo jiné řekl: „Pane prezidente! Jsme si vědomi a bývá nám to připomínáno, že máme podle slov Kristových „Dávejte císaři co je císařovo“ závažné povinnosti k státu, jehož prezidentem jste byl včera zvolen. Ujišťujeme vás, že tyto povinnosti splníme věrně tak, jak nám je ukládají víra a svědomí. Nezapomínáme však zároveň, že onen výrok Kristův má i druhou část „Dávejte Bohu co je Božího“! A i tento příkaz nám ukládá povinnost, již věrně a nesmlouvavě musíme plnit spolu s katolickým duchovenstvem a katolickým lidem jako katoličtí biskupové. Doufáme proto, že náboženská svoboda, zaručená novou ústavou, bude plně respektována. Církevní školství, náboženský tisk a náboženské spolky, zejména též katolická Charita, jsou nezbytnou složkou náboženského života, proto spoléháme, že bude v těchto věcech záhy zjednáno co největší jasno jak z hlediska právního, tak po stránce praktické.“¹⁵⁷

Státní propaganda vydávala účast církve na volbě prezidenta republiky za výraz loajality církve s poúnorovým režimem. Arcibiskup Beran na to reagoval prohlášením, které bylo zveřejněno ve všech katolických chrámech, 15. června 1948 : „V okamžiku, kdy tento stát dostal novou hlavu, cítím ve svědomí povinnost vyslovit jasně tyto zásady:

- 1/ Církev není institucí, která má organizovat politický souhlas nebo politický odpor.
- 2/ Církev nemůže nikomu bránit, chce-li si vyžádat pro své činy boží pomoc.
- 3/ Se vši vážností však připomínám, že liturgickým úkonem tím církev nepřijímá světový názor směrů a hnutí, která odporují jejímu názoru.
- 4/ Když církev ukazuje dobrou vůli a odhodlání vyjít vstříc lidem pro společné úsilí o vyřešení časných úkolů, nemůže nikdy zradit své poslání, které ji nutí rozlišovat, co je Kristovo a co Kristovo není. Ve jménu tohoto poslání musí kárat zlo, padni, komu padni.
- 5/ Vyzývám věřící lid, aby pevně stál za Svatým otcem, za svým arcibiskupem a kněžími.
- 6/ Vzdělávejte se usilovněji a intenzivněji než dosud v katolické nauce, v zásadách křesťanské sociální spravedlnosti. Sledujte projevy Svatého otce.“¹⁵⁸

Z tohoto prohlášení vyznívají obavy arcibiskupa, že má poslední příležitost promluvit svobodně k českému věřícímu lidu. Citované prohlášení zní jako duchovní odkaz národu. Zároveň zde vysvětluje národu a věřícím, proč se nakonec rozhodl Te Deum celebrovat a

¹⁵⁷ AACP- 1948, č. 8-9, 18.

¹⁵⁸ Václav VAŠKO, *Neumlčená*, II díl, s. 38 – 39.

vyhovět tak žádosti Klementa Gottwalda. Vše vysvětluje bodem dvě a zároveň dalším bodem svého prohlášení se brání státní propagandě. Myslím, že Josef Beran se zde projevil jako kněz, který nechce nikomu odepřít požehnání a jako nejvyšší představitel církve, který má obavy z represí vůči církvi a nepřeje si rozvířit další problémy a konflikty. Především však šlo o splnění kompromisu, na kterém se dohodl s církevní komisí 11. června. Nicméně jeho postoj je zde v rozporu s postojem Říma, který ho za Te Deum ostře kritizoval a to je u arcibiskupa Josefa Berana, který vždy držel „linii dle Vatikánu“ trochu překvapivé.

Při schůzi církevní komise 18. června 1948 došlo k dosud nejostřejší výměně názorů. Nejspornějším bodem jednání byla otázka Plojharovy suspenze z kněžského úřadu za to, že neuposlechl církevního zákazu a přijal poslaneckou a ministerskou funkci.¹⁵⁹ Protože arcibiskup Beran trval na uveřejnění jak Plojharovy suspenze, tak církevního stanoviska k Te Deum, přerušil Čepička jednání s církví podruhé. Nastala půlroční přestávka, ve které se vztahy mezi církví a mocí velmi zostřily.

2. 8 Biskupská konference v Nitře

K událostem posledních měsíců poučovacího vývoje, zaujala stanovisko konference československého episkopátu, která se konala 15. a 16. srpna 1948 v Nitře. Z této konference vzešly dva důležité dokumenty: memorandum vládě a pastýřský list věřícím.

V memorandu vládě biskupové kritizují protináboženský a proticírkevní boj, nedořešení otázky církevních škol, likvidace katolického tisku a omezování veřejných náboženských projevů. Stěžují si také na to, že nebyla provedena ani úhrada za znárodněný církevní majetek.

Druhým dokumentem, vydaným nitranskou biskupskou konferencí, byl pastýřský list věřícím. Ústředním tématem tohoto listu byla církev a věřící byli vyzváni, aby se řídili Kristovým učením, aby přijímali milost Boží, kterou zprostředkují biskupové jako kdysi apoštolové. Biskupové citovali sv. Ignáce z Antiochie: „Kde je biskup, tam je Kristus, tam je Duch svatý a tam je celá katolická církev. Všechno s biskupem, nic bez biskupa!“ Byla to významná slova v situaci, kdy se vedl soustředěný útok právě proti vysoké církevní hierarchii. Biskupové připomněli věřícím situaci katolické církve v Československu po první světové válce, kdy byli katolíci u nás postaveni veřejností před volbu: s církví nebo proti ní a

¹⁵⁹ Kněz může, dle 138/4 Kodexu kanonického práva, vykonávat funkci ministra jen se souhlasem Svatého stolce.

nevyklučovali skutečnost, že nyní mohou být věřící opět podrobena zkoušce věrnosti církvi svaté.¹⁶⁰ KSČ okamžitě šíření tohoto listu zakazuje.¹⁶¹

V září roku 1948 umírá, pod dohledem StB, v Sezimově Ústí prezident dr. Edvard Beneš. 7. září se konal jeho pohřeb a o jeho významu pro duchovní život našeho lidu promluvil nad jeho rakví arcibiskup Josef Beran. Pohřeb se stal jednou z posledních manifestací za svobodu a demokracii. Pan arcibiskup v projevu hovořil o neúnavné práci prezidenta, o jeho velkém díle pro náš národ, zdůraznil jeho pevnost charakteru a zásadovost. Uvedl ho také jako příklad vzorného rodinného života.¹⁶²

Vztahy mezi státem a církví se stále zhoršují. Biskupové připravují církve na podzemní apoštolát. Biskup Trochta přivezl v listopadu 1948 z Říma tzv. mexické fakulty¹⁶³, které obsahovaly některé dispenze, např. k sloužení mši ve vězení, jmenovat a světit tajně kněze a biskupy. Na ně vzpomíná i arcibiskup Karel Otčenášek: „Takzvané mexické fakulty jsme měli schované u jednoho člověka pod uhlím. Když jsem pak byl vysvěcen na biskupa, tak jsem je dostal – to bylo začátkem 50. let.“¹⁶⁴

Po půlroční přestávce převážil u některých biskupů názor o účelnosti jednání s vládou. Arcibiskup Beran byl proti jednání, biskup Trochta a Čárský zastával opačný názor, v církvi tak vznikly dva postoje vůči vládě.¹⁶⁵

Ve velmi pohnuté době slavil dne 29. prosince 1948 arcibiskup Beran své 60. narozeniny. Již 21. října se sešli v pražském semináři zástupci všech vikariátů, aby projednali oslavy pana arcibiskupa. Základní myšlenkou a cílem oslav bylo připomenutí významu biskupského úřadu. Oslavy měly být projevem soudržnosti a jednoty lidu s duchovenstvem. Ve všech vikariátech pak v den narozenin proběhly slavnostní bohoslužby s modlitbami na úmysly a za potřeby arcibiskupa Josefa Berana.¹⁶⁶

¹⁶⁰ *Pastýřské listy 1945 – 2000*, s. 54 – 60.

¹⁶¹ SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517-12-1, 8.

¹⁶² AACP- 1948, 11, č. 20.

¹⁶³ Mexické fakulty – předpisy pro mimořádné poměry pronásledování církve, poprvé využity v Mexiku, při pronásledování křesťanů v letech 1926 – 1929.

¹⁶⁴ Karel OTČENÁŠEK, Bohumil SVOBODA, *Víra je můj pevný hrad*, s. 77 – 78.

¹⁶⁵ Karel KAPLAN, *Československo v letech 1948-1953*, SPN, Praha 1991, s. 29.

¹⁶⁶ AACP- 1948, č. 12, 21.

3. KONEC DIALOGU A BOJ PROTI CÍRKVI V LETECH 1949 - 1950

3. 1 Karlovarský program

Koncem roku 1948 pražská biskupská konference rozhodla požádat státní představitele o obnovu jednání a zároveň o přijetí biskupské delegace u prezidenta republiky. Gottwald delegaci přijal 19. ledna 1949. Vedl ji olomoucký arcibiskup Matocha, dalšími členy byli biskupové Trochta z litoměřické diecéze, Nécsey z Nitry a sekretář arcibiskupa Berana. Boukal. Arcibiskup se setkání s prezidentem vyhnul, což Gottwald nepříznivě komentoval. Arcibiskup Beran však nechtěl provokovat, byl oprávněně, vzhledem ke kampani, která se proti němu vedla z podnětu komunistického vedení, přesvědčen, že by nebyl vítaným hostem. Výsledkem jednání byl příslib prezidenta o obnovení jednání s církví v církevní komisi. Již na začátku obnoveného jednání sdělil Čepička zástupcům episkopátu čtyři podmínky vlády pro další jednání s církví: „Církev vyhlásí loajalitu vládě, zruší suspenzi kněží, zastaví diskriminaci kněží, kteří spolupracují s vládou a suspenduje kněze odsouzené za „protistátní činnost“.¹⁶⁷

V situaci rozladění vztahů arcibiskupa s komunistickým vedením státu, povzbuzuje arcibiskup věřící pastýřským listem z 13. února 1949, vydaným k oslavě dvojího jubilea Sv. Otce Pia XII., k 10. výročí jeho zvolení papežem a k 50. výročí jeho vysvěcení na kněze. V hlavní části pastýřského listu připomíná arcibiskup věřícím to, čemu nás učí naše víra o primátu římského papeže. V závěru tohoto listu píše: „Nebojme se tedy, že bychom museli věřit něčemu, co není doloženo. My nemusíme překrucovat fakta a přistříhovat texty Písma sv. Buďme na to hrdí! Hrdost tato nechť posilní naši radost a radost nechť dá vroucnost našim modlitbám a prosbám.“¹⁶⁸

To už měli nepřátelé vše připraveno, aby došlo k otevřenému boji. V plánu likvidace církve bylo vyvolat roztržku mezi kněžími, narušit vztahy k hierarchii, oslabit důvěru věřících k duchovním pastýřům. Našli se bohužel kněží, kteří buď ze slabosti či z touhy po kariéře a blahobytu zrazovali své kněžství i církev. Bezprostřední záminkou k zahájení otevřeného nepřátelství bylo tajně zabudované odposlouchávací zařízení, které objevili ordináři na poradě v Dolním Smokovci. Tuto záludnost arcibiskup vládním činitelům vytknul a seznámil s tím veřejnost v pastýřském listě.

Vládní ultimatum bylo hlavním tématem biskupské porady v Dolním Smokovci 22. - 23. března 1949. Je na místě zde znovu zdůraznit, že mezi biskupy existovaly dva názory na řešení tísnivé situace. Jeden vycházel z toho, že konflikt se státem je předem prohraný, nelze

¹⁶⁷ Václav VAŠKO, *Neumlčená*, II díl, s. 59.

¹⁶⁸ *Pastýřské listy 1945 – 2000*, s. 65.

v něm zvítězit, a proto je třeba tuto dobu přežít i za cenu určitých ústupků. Tuto linii zastával především biskup Trochta¹⁶⁹ a blízko jeho stanovisku byl i českobudějovický biskup Hlouch. Proti tomu stálo rozhodné stanovisko arcibiskupa Berana, podporované většinou slovenských biskupů: „Není možné ustoupit, protože vláda si stejně udělá, co bude chtít, ale my se musíme zachovat tak, abychom se nějakým způsobem nezkompromitovali spoluprací s režimem“¹⁷⁰.

Den před konferencí navštívil biskup Trochta ministra Čepičku a uvedl, že je na něj činěn nátlak a pokud nezmění svůj kladný názor k vládě, bude brzy v biskupském sboru osamocen. Poté byl biskup Š. Trochta pozván na internunciaturu, kde mu chargé d'affaires G. Verolino v přítomnosti J. Berana doporučil, aby na konferenci nevystupoval. Ve vlaku do Dolního Smokovce ho arcibiskup ujišťoval, že dodržuje pokyny Vatikánu, nejednat s vládou za každou cenu a neustupovat v zásadních otázkách. Také biskupa varoval, že by jeho případná neposlušnost neprošla tak hladce.¹⁷¹

Biskupové se sešli ve stísněné náladě a i ti nejumírněnější se začínali přiklánět k názoru, že nemá smysl pokračovat v jednání, v němž jedna strana míní jen diktovat a stupňovat své požadavky a druhá strana musí trvale ustupovat. Konference nedořešila žádnou z projednávaných otázek. V přestávce mezi jednáním bylo v poradní místnosti pod topným tělesem odhaleno odposlouchávací zařízení. Se souhlasem přítomných biskupů přerušil arcibiskup Beran, který konferenci předsedal, zasedání a konferenci uzavřel. Byl to i konec jednání církve se státem. Proti provokaci s odposlouchávacím zařízením zaslal arcibiskup Beran písemné sdělení ministru vnitra Václavu Noskovi dne 25. března 1949¹⁷².

Ministerstvo mu odpovědělo, že československé bezpečnostní orgány takových metod nepoužívají. Pokud takové zařízení bylo v zasedací místnosti konference nalezeno, pak je tam prý musel instalovat někdo jiný, nejspíš vatikánská špionáž, aby zjistila, jaké je skutečné smýšlení biskupů. Tato verze byla publikována v tisku v rámci nových útoků proti arcibiskupovi Beranovi a „vysoké církevní hierarchii.“

Od tohoto incidentu začali mít v komunistickém vedení převahu představitelé směru, který prosazoval neústupnost a radikální řešení církevní otázky. Skončilo období, kdy se představitelé režimu snažili církve získat, podřídit si ji dohodou, ale současně prováděli opatření, která znemožňovala dohodu uzavřít. V době jednání vládlo na obou stranách přesvědčení, že jde o taktizování druhé strany.

¹⁶⁹ Ve slepé uličce se ocitla nakonec i Trochtova linie, litoměřický biskup byl ochoten ke značným obětem, největší z nich bylo složení slibu věrnosti republice 12. března 1951, když však viděl, že to je marné, stáhl se do izolace a další ústupky odmítl, v roce 1953 byl zatčen a ve vězení strávil 7 let.

¹⁷⁰ Karel KAPLAN in: *Stát a církev v roce 1950*, edc. Jan HANUŠ, Jan STRÍBRNÝ, s. 15.

¹⁷¹ *Církevní komise 1949 – 1951*, edice dokumentů, s. 8.

¹⁷² SÚA Praha, APA-ordinarium, pozůstalost Beran, 517-12-2, 11.

Cíl státní politiky zůstával stejný, snaha o vytvoření národní církve. Z toho vykryštovala základní linie, postupně omezovat vliv církve, izolovat hierarchii a Vatikán. K uskutečnění tohoto záměru používala státní politika politického tlaku a opatření administrativně mocenských zákroků.

Základem církevní politiky komunistické strany se stal tzv. Karlovarský program z března 1949. Vypracovali jej „odborníci“ pro církevní záležitosti a znalci církevního práva. Program mimo jiné doporučoval znemožnit biskupům styk se Svatým stolicí, vrážet klín mezi biskupy a kněze, mezi kněze a věřící, podporovat tendence k vyhlášení národní církve odtržené od Říma, pak zlikvidovat i národní církev, připravit likvidaci řeholí, zvýhodňovat a odměňovat kněze slabého charakteru apod.

Mnohá z plánovaných opatření se již uskutečňovala. Nejvyšším řídicím orgánem proticírkevní akce se stala „církevní šestka“ ÚV KSČ, jež vznikla 25. dubna 1949. Jejími členy byli: ministr spravedlnosti Alexej Čepička, ministr informací Václav Kopecký, místopředseda vlády Viliam Široký, místopředseda vlády Zdeněk Fierlinger, ministr zahraničí Vladimír Clementis a ministr školství Zdeněk Nejedlý, všichni členové předsednictva ÚV KSČ.¹⁷³

Církevní školství bylo prakticky zlikvidováno, dokazuje to i zpráva o stavu církevních škol z 10. března 1949, kterou si arcibiskup nechal vypracovat. Uvádí se v ní, že na Moravě jsou likvidovány školy všech stupňů mimo gymnázia Velehrad a Kroměříž, ale ani ta se dlouho neudržela. Zajímavé na této zprávě je, že iniciativa ke zrušení katolických škol nevycházela ve většině případů z vyšších míst, ale jak uvádí zpráva spíše „zezdola“ od okresních národních výborů apod. Zpráva též hovoří o učebních osnovách, které jsou protináboženské.¹⁷⁴

Jako konkrétní příklad, který je jedním z mnoha, lze uvést zabránění národní školy v Praze-Bubenči, řízené řádem Školských bratří. Proti tomuto skutku protestuje pan arcibiskup v dopise ministru spravedlnosti. Škola byla zabráněna Obvodovou radou v Praze – Dejvicích a jako důvod uvedla „nedostatek místností“. Stalo se tak i přes deputace a petice rodičů. Josef Beran v protestním dopise uvádí, že podobný zákrok je chystán i proti dalším církevním školám a organizátoři se neostýchají veřejně přiznat, že jsou to represálie proti jeho osobě.¹⁷⁵

K uctění zlatého kněžského jubilea se arcibiskup Beran vrací dalším pastýřským listem z

¹⁷³ *Církevní komise ÚV KSČ*, edice dokumentů, Brno 1994, s. 13.

¹⁷⁴ SÚA Praha, APA – ordinariatum, pozůstalost Beran, 517-11-2, 70.

¹⁷⁵ Tamtéž, 517-12-2, 7.

1. dubna 1949 v kontextu pojednání o vznešenosti katolického kněžství ve světle Eucharistie: „Hlavní důvod krásy, velikosti a plnosti kněžství je bezesporu Eucharistie, jež teprve dělá katolické kněžství tím, čím má být v plánu Prozřetelnosti Boží. Eucharistie je zdrojem, středem i vrcholem katolického kněžství.“¹⁷⁶

Souběžně se státní proticírkevní akcí probíhala i obranná činnost biskupů. Na konferenci v Olomouci 29. dubna 1949 vypracovali text oběžníku určeného duchovenstvu republiky. Připomněli v něm memorandum, předložené vládě v srpnu minulého roku, na které úřady reagovaly popřením, že by se u nás vedl protináboženský boj a tvrdily, že máme naprostou náboženskou svobodu. Biskupové naopak uvedli, že situace je úplně jiná, poukázali opět na zavedení cenzury, zastavení náboženského tisku a likvidaci církevních škol. Biskupové v čele s J. Beranem také zdůraznili, že mají zájem na dohodě a to s odvoláním na ústavu, ve které je zaručena náboženská svoboda. Protestovali také proti snahám vlády zničit tisícileté spojení mezi naší církví a Římem.“¹⁷⁷

Vedle oběžníku kněžím vydává 28. dubna 1949 arcibiskup Beran prohlášení ve kterém zdůvodňuje svůj zákaz účasti řeholních pedagogů na kurzech ideologického školení.¹⁷⁸

Čeští a slovenští biskupové se během května 1949 sešli třikrát. Pověřili arcibiskupa Berana, aby informoval kněze o všem důležitém. V oběžníku ze 17. května arcibiskup Beran mimo jiné píše: „Upozorňujeme, že farní úřady i jednotlivci, duchovní i laici, bývají navštěvováni provokatéry, přestrojenými za kněze, řeholníky, řeholnice. Buďte opatrní! Znovu, jako za okupace, se dějí pokusy zavírat kostely nebo fary pod záminkou, že tam byla nalezena tajná vysílací stanice nebo zbraně, letáky apod. Pokud se týká domovních prohlídek, všimněte si paragrafů 4 a 5 nové ústavy. Nejste povinni přijímat informace a instrukce vydávané a podávané neúřední formou. Jak dobře víte je prováděna suchou cestou radikální odluka církve od státu. Má být zakládána nová Československá katolická církev, nebo nová Jednota katolického duchovenstva. Osoby podepsané na připravovaném prohlášení jsou známé. Doufáme, že nebudete přijímat informace od suspendovaných, odpadlých a exkomunikovaných kněží.“¹⁷⁹

Snaha komunistického režimu oddělit českou katolickou církev od Říma nabývala na intenzitě a měla vyvrcholit pomocí falešné, státní „Katolické akce“.

¹⁷⁶ *Pastýřské listy 1945 – 2000*, s. 66.

¹⁷⁷ Václav VAŠKO, *Neumlčená*, II díl, s. 65 – 66.

¹⁷⁸ SÚA Praha, APA, ordinarium, pozůstalost Beran, 517-12-2, 88.

¹⁷⁹ Václav VAŠKO, *Neumlčená*, II díl, s. 66.

3. 2 Státní katolická akce

25. května 1949 zahájili komunisté sněmování na svém prvním poúnorovém sjezdu. Zabýval se rovněž ideologickými otázkami a potvrdil „správnost“ započaté církevně politické linie. Komunisté se pokusili zneužít myšlenky Katolické akce. Dosavadní kanonicky zřízená a diecézními ústředími řízená Katolická akce včleňovala laiky do církevní služby jako katechety a podporovala jejich působení v kulturním světě. Její představitelé byli zatčeni a z iniciativy komunistů byla některými laiky uvnitř katolické církve dne 10. června 1949 založena církví neschválená „Katolická akce“. Tím chtěli klamat veřejnost tvrzením, že vláda postupuje tolerantně a že jen neústupnost kněží a hlavně biskupů je příčinou některých tvrdých opatření.

Na tuto skutečnost reagovala biskupská konference, která se konala 7. června v Olomouci, oběžníkem , určeným kněžím, z něhož uvádím: „Tvoří se přípravný výbor tzv. Katolické akce. Kdyby někdo z vás byl pozván, nechť si uvědomí, že je to hnutí schizmatické a bude stíháno církevními tresty. Zůstaňte věrni svému čistě náboženskému poslání. Nenechte se strhnout do nějaké nenáboženské a zejména politické činnosti. Nezapomeňte nikdy na to, že papež i biskupové jsou vaší řádnou církevní vrchností a že dle platných zákonů nikdo nesmí zasahovat do výkonu jejich jurisdikce ve věcech církevního a náboženského života. Nevěřte tomu, že bychom se mohli kdy dopustit něčeho, co by porušovalo naši přísahu věrnosti vůči státu, složenou při nastoupení našeho úřadu dle platného Modu vivendi. Buďte si však vědomi toho, že nedáme nikdy souhlas k tomu, aby církev římskokatolická byla kýmkoliv pod jakoukoliv záminkou zotročena a aby byla omezena její náboženská svoboda.“¹⁸⁰

10. června církevní „šestka“ veřejně Katolickou akci vyhlásila. Akce měla vyvolat hnutí věřících proti biskupům a měla dosud jednotné katolíky rozdělit na „pokrokové“ a „reakční“. Následovala kampaň, která svou intenzitou předčila všechny ostatní. Agitační dvojice či jednotliví aktivisté, často komunist a katolík v jedné osobě, chodili po pracovištích, v obcích dům od domu a sbírali podpisy pod „Katolickou akci“. Někdy slušně, někdy s varováním, že nepodepsat znamená nesouhlasit s církevní politikou státu, být proti lidově demokratickému zřízení. Největší tlak byl vykonáván na kněze. Mnoho podpisů bylo vylákáno podvodným tvrzením, že podpisem je vyjádřeno přání dohody mezi církví a státem. Podle neúplných úředních hlášení podepsalo do 16.června 1949 prohlášení „Katolické akce“ 16% kněží, 16,2% prý vyslovilo ústní souhlas, 11,2% se postavilo proti a 56,6% se nevyjádřilo.¹⁸¹

¹⁸⁰ *Pastýřské listy 1945 – 2000*, s. 72.

¹⁸¹ Václav VAŠKO, *Neumlčená*, II díl, s. 72.

Mezi opravdu věřícím lidem nastalo po čtení tolika kněžských jmen pod „Katolickou akcí“ zděšení. Brzy však vyšlo najevo, jak byly podpisy získávány, že v seznamech kněží jsou uvedena i jména dávno zemřelých nebo vymyšlených kněží. Neklid, který akce vyvolala, zasáhl nejen katolickou veřejnost. Na Slovensku došlo v několika obcích k nepokojům, při nichž musela zasáhnout ozbrojená moc. Mnoho lidí bylo zatčeno, mezi nimi kněží s obviněním, že podněcovali nepokoje.

Velice smutné bylo pro arcibiskupa Berana i jiné věrné katolíky rozhlasové vysílání vatikánského rozhlasu dne 13. června 1949, z kterého uvádím: „Události posledních týdnů v Československu ukazují, že československý katolicismus kapituloval. Nepřekvapilo nás, že k tomu došlo, ale překvapilo nás, že se našlo tolik kněží, kteří se dali oklamat a dali se cestou rozkolu.“¹⁸²

Byla to reakce na řadu kněží, kteří se aktivně podíleli na falešné Katolické akci. Vedle konference i sám arcibiskup varoval v dopise předsednictvo „Katolické akce“. Ve svém dopise z 16. června 1949 poukazuje na rozkol, kterou tato akce způsobí, upozornil, že všichni účastníci jsou prakticky exkomunikováni.¹⁸³ J. Beran reaguje na vyhlášení Katolické akce velmi rychle a nekompromisně. Jistě k tomu i přispěl negativní postoj Říma.

Typickým příkladem exkomunikovaného kněze je P. J. Mára, který ač kněz, se stal povolným nástrojem tehdejšího komunistického režimu. Z kaplanství v Karlových Varech byl tento kněz v roce 1949 povolán do Prahy a ustanoven předsedou Katolické akce, později se jako aktivní tzv. vlastenecký kněz a funkcionář MHKD, se stává šéfredaktorem Katolických novin a posléze byl až do roku 1989 ředitelem Charity. Již v létě 1949 rozhodl arcibiskup Beran o jeho exkomunikaci, což však nikomu nevadilo v jeho jmenování do jeho funkcí a to i jmenováním Vyšehradského kanovníka.¹⁸⁴

Je však na místě zdůraznit, že několik členů falešné proticírkevní akce, neprezentuje názor většiny a slovo kapitulace ve zmíněném projevu určitě nebylo na místě. Řada kněží se přiklonila ke smířlivé politice s komunisty za každou cenu, ale proticírkevní teror, který byl později rozpoután, přivedl i mnohé ateisty a občany bez náboženského vyznání ke katolické či jiné křesťanské církvi.

Vedle falešné Katolické akce vzniká i tzv. Mírové hnutí katolického duchovenstva, kde pod vedením J. Plojhara byli organizováni vlastenečtí kněží. Na MHKD, Katolickou akci a J. Plojhara vzpomíná J. Škarvada: „Někdy v roce 1949 začali komunisti doma tu svou

¹⁸² Tamtéž, s. 73.

¹⁸³ SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517-13-1, 59.

¹⁸⁴ In memoriam sedlčanského děkana P. F. Bučila, www.virtually.cz

protináboženskou a proticírkevní kampaň. V Praze byla založena z jejich popudu a s jejich lidmi v čele falešná Katolická akce a právě tak falešné MHKD, kterému předsedal kněz Josef Plojhar. Vatikánské radio tenkrát ohlásilo jeho exkomunikaci. A když měl o něco později jako ministr zdravotnictví přijet do Říma na nějaké zdravotnické zasedání, tak se na vývěškách všech římských kostelů objevilo oznámení, že objeví-li se tam český kněz Josef Plojhar, nesmí být připuštěn ke slavení mše svaté, protože je mimo církev.¹⁸⁵

Předpokládané poslání však Katolická akce nesplnila. Její protagonisté narazili na nezáměr a odpor biskupů, kněží i věřících. Přesto mocenské zásahy církev natolik rozrušily, že rychle ztrácela schopnost plnit svou společenskou roli a hrozil rozpad její struktury. Z Vatikánu se proto začaly ozývat hlasy, které kritizovaly neústupnost arcibiskupa Berana, která znemožňuje jednání s mocí, a uvítaly skupinu kolem biskupa Trochty, která byla pro jednání, i za cenu ústupků, aby se „zachránilo co se jen dá.“¹⁸⁶

Církevní šestka se snažila i o zpolitizování a podřízení Katolické charity. V již zmíněném oběžníku informovali biskupové kněze, že do ústředí katolické Charity byla dosazena tzv. národní správa v čele s dr. Fialou. Tím ztratila Charita nárok, aby se nazývala katolickou a z toho důvodu zakázali biskupové v českých a moravských diecézích charitativní sbírky a výnosy z již provedených sbírek odvést biskupským konsistořím. Dále biskupové upozornili, že publikace náboženského obsahu, které Charita bude vydávat, podléhají církevnímu schválení, jinak jsou zakázány. V souvislosti s katolickou Charitou vyjádřil arcibiskup Beran své stanovisko v dopise P. dr. Josefu Fialovi, zastupujícímu řediteli Charity, který působil v čele národní správy Charity, vytvořené komunistickou mocí.¹⁸⁷

V červnu 1949 se konalo tajné zasedání biskupů, bylo však vyraženo a arcibiskupský palác obsadila policie. Dodnes nikdo neví, kdo vyradil tajnou schůzi biskupů, o níž nevěděli ani domácí, jimž bylo zatajeno, že se pan arcibiskup v noci vrátí z vizitační cesty. Všechny spisy a dokumenty byly odvezeny na policii a byl zatčen kancléř Dorner. Pan arcibiskup žádal v kuchyni, aby mu zabalili něco na cestu a řekl policistům: „Jistě to dovolíte, gestapo to dovolovalo.“ Jeden z policistů se ohradil: „Dovolte, my nejsme gestapo“ a dočkal se odpovědi: „Ale děláte to zrovna tak“.¹⁸⁸ Jeho tenkrát ještě nezatkli a téměř celý rok prožil v nejistotě a přípravě na soud. Arcibiskupská konzistoř v Praze obdržela dopis¹⁸⁹ od prezidia ministerstva školství a osvěty ze dne 13.června 1949 o výkonu dozorčího práva formou

¹⁸⁵ Jaroslav ŠKARVADA, Bohumil SVOBODA, *Svedl jsi mne Hospodine*, s. 56.

¹⁸⁶ Karel KAPLAN, *Československo v letech 1948-1953*, s. 32.

¹⁸⁷ SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517-11-2, 43.

¹⁸⁸ *Kardinál Josef Beran*, Pastorační středisko sv. Vojtěcha, Praha 2000, s. 25.

¹⁸⁹ SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517-11-3, 57.

ustanovení svého zmocněnce při konzistoři, který byl oprávněn vidovat v konceptu všechny spisy, které se na konzistoři projednávají s tím, že bez tohoto videátu nesmí být žádný čistopis z konzistoře vypraven.

Souhrnně lze říci, že v okamžiku, kdy se vztah státu a církve dostal do polohy otevřeného konfliktu, neměla církev naději na úspěch. Vláda měla všechny nástroje potřebné k tažení proti církvi: státní aparát, zákonodárnou a výkonnou moc, měla školy, tisk, rozhlas, své informátory v církvi i na internunciatuře. Věděla tedy, co církev chystá, byla předem informována. Režim se snížil ke všemu. Dokládá to například dopis arcibiskupa ministru vnitra z 12. května 1949, kde informuje ministra o činnosti členů SNB, kteří „bez vědomí Kapituly se uzavírají do katedrály pod záminkou, že hledají tajnou vysílačku.“¹⁹⁰

Také nekatolické církve, i ty, které neměly kladný vztah k režimu, se nepostavily za katolickou církev. Tažení proti katolické církvi nahrávaly i mezinárodní události a mezinárodní atmosféra. V komunistickém hnutí byl tehdy Vatikán charakterizován jako agent imperialismu, což určovalo i postoj k němu, vylučovalo to jednání. Komunisté byli přesvědčeni, že svého cíle dosáhnou. Utrzovali se v tomto vědomí i poznatky, které získávaly od příslušných státních institucí v Maďarsku a Polsku, kde probíhal podobný proces.

3. 3 Hlas biskupů a ordinářů věřícím v hodině velké zkoušky

Další z tajných konferencí československého episkopátu se konala v Praze 15. června v den svátku sv. Víta, patrona katedry pražského arcibiskupa. Konference schválila návrh pastýřského listu pod názvem „Hlas biskupů a ordinářů věřícím v hodině velké zkoušky“, který měl být předčítán o přeloženém svátku Božího těla v neděli 19. června. I přes policejní opatření se biskupům podařilo list rozšířit.

V listu je zdůrazněna exkomunikace činitelů falešné Katolické akce: „Inspirátoři a svolavatelé upadli již ipso facto do exkomunikace, tj., jsou vyloučeni z Církve dle kánonu 2334 odstavec 2 a 2331, §2 CIC.“ Biskupové uvádí i další předpoklady nezbytné pro zachování pravé svobody církve: právo rodiny na výchovu dětí, křesťanskou výchovu mládeže ve škole i mimo ni, uznání manželství jako svátosti s právy a povinnostmi, které z ní vyplývají, právo na shromažďování ve svobodných sdruženích a organizacích. Dále biskupové uvádí požadavek na „potřebný počet církevních škol, výchovných a sociálně

¹⁹⁰ SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517-11-3, 26.

charitativních ústavů, kulturních a dobročinných institucí, svobodný tisk periodický i knižní v dostatečném počtu, svobodný a neomezený přístup ke všem možnostem společenského a kulturního života. Konečně jsou nezbytné i finanční prostředky a hmotné zabezpečení takových institucí a ústavů.“

Pastýřský list se zmiňuje též o nalezeném odposlouchávacím zařízení v zasedací síni biskupské konference v Dolním Smokovci, o situaci v Praze, kde arcibiskupská rezidence je pod dozorem tajné policie, v konzistoři vládne státní zmocněnec a svoboda předsedy biskupských konferencí je omezena. „Vcelku možno říci, že mimo kostel je každá náboženská činnost již znemožněna a do kostelů se bojí leckde věřící veřejně vejít, aby nebyli obviňováni z reakce a nehrozila jim ztráta existence. Posuďte sami, drazí katolíci, po zjištění těchto skutečností, byl-li stát nějak církví poškozen, či je-li tomu právě naopak?“¹⁹¹

Se čtením pastýřských listů mívali kněží potíže již dříve, ale nikdy se nestalo, aby policie či církevní tajemníci chodili od fary k faře a zabavovali je jako v případě posledního pastýřského listu z 15. června. Kněží se museli rozhodnout, zda poslechnout biskupy a číst, nebo se podrobit výhrůžce, že čtení pastýřského listu bude považováno za trestný čin.

Tento pastýřský list je také poslední, který jménem všech katolických biskupů a ordinářů ČSR podepisuje arcibiskup Josef Beran.

3. 4 Boží tělo 1949

Dramatická situace nastala v Praze, kde se všeobecně očekávalo, že v předvečer na neděli přeloženého svátku Božího těla pronese arcibiskup Beran závažné poselství. Rozneslo se, že se tak stane na Strahově v kostele premonstrátského kláštera. A tak v sobotu 18. června 1949 tam proudily z celého města zástupy nejen katolíků, ale i jinověrců. Chtěly vidět a slyšet muže, jehož autorita v národě rostla, jenž se proti své vůli stal symbolem občanské statečnosti.

V úvodu slavnosti přečetl strahovský opat Bohuslav Jarolímek zakázaný pastýřský list. Pak do naprostého ticha přeplněného chrámu přísahal věrnost „na život a na smrt“ církvi a arcibiskupovi. Netušil, že pronáší proroctví. Rok nato byl odsouzen k dvacetiletému vězení a zakrátko zemřel v nemocnici pankrácké věznice.

Arcibiskup v promluvě řekl: „Nevím, kolikrát ještě budu moci k vám promlouvat, ale nyní prohlašuji veřejně jako biskup: Nikdy, nikdy, nikdy nesvolím k dohodě, která směřuje proti zákonům božím a církvi svaté. Prohlašuji zde slavnostně před Bohem a před národem, že

---

¹⁹¹ *Pastýřské listy 1945-2000*, s. 72-74.

nikdy neuzavřu dohodu, která by porušovala práva církve a jejích biskupů. Nikdo a nic mě k tomu nedonutí, poněvadž církev je jen jedna a bez biskupů církev katolická nemůže existovat. Uslyšíte-li, že jsem něco takového podepsal, nevěřte. Přisahám jako biskup: nikdy nezradím práv božích a církve svaté. Velice mě bolí, že kvůli mně pronásledován bude můj dobrý český lid. Ale nemohu jednat jinak. Je třeba bojovat proti lživosti, úskočnosti a proľhanosti. Je třeba se modlit za duše, které zakolísaly ve víře, byvše svedeny nepravdivými a falešnými řečmi: zde je Kristus, tady je pravda. Pravda je jen jedna, a tu vám hlásá církev, v jejímž čele jsou biskupové spojeni s římským papežem. Nemohou být dvě pravdy. Katolicismus je jen jediný. Katolicismus bez biskupů je nemožný! Buďte věrni svému biskupovi! Chceme trpět pro víru, neboť tím můžeme prospět svému národu.“¹⁹²

Při odchodu z chrámu uspořádali Pražané arcibiskupovi Beranovi ovace. Arcibiskup se smutně usmíval, podával lidem ruku a žehnal. S potížemi mu jeho sekretář mons. Boukal proklešťoval cestu k autu. Zástup věřících ho doprovázel až k arcibiskupskému paláci. Hradčanské náměstí se naplnilo. Zpívaly se hymny, svatováclavský chorál. Lidé znovu a znovu vyvolávali svého arcibiskupa, aby vyšel na balkón. Nemohl nevyhovět. Žehnal. Nabádal ke klidu a rozvaze. Varoval před provokatéry. Prosil, aby se rozešli.

Následující den v neděli se měl konat průvod Božího Těla po Hradčanském náměstí. Oltáře byly připraveny, ale ti, kteří je brzy ráno zdobili květinami, cítili těžkou atmosféru. Náměstí bylo liduprázdné, jen tu a tam se objevila nějaká družička v doprovodu rodičů. V neděli ráno se dostali do katedrály jen ti, kdo si přivstali. Houstnoucí proudy věřících zastavil kordón policie. Nákladní auta přehradila přístupové cesty na Hrad. Z Malé Strany ani od Jeleního příkopu se nepouštělo, v Loretánské ulici bylo vojsko.

Jen od tramvaje přicházely hloučky podivných lidí, byli to členové Lidových milicí, kteří měli v katedrále zvláštní poslání. Prý z bezpečnostních důvodů, neboť katedrála je přeplněná. Nebyla to však pravda. V době uzávěru propouštěla Bezpečnost k svatému Vítu jen kněze, řeholníky a bohoslovce z dejvického semináře. V chrámové lodi se vmísili mezi vylekané věřící. Měli v klopě kabátu viditelně zapíchnuty špendlíky s barevnou hlavičkou, hlasitě se bavili, někteří drželi v ruce hůl. O devatenáct let později zjistila komise vyšetřující nezákonnosti padesátých let, že akci zorganizovala Státní bezpečnost ve spolupráci s místními či závodními organizacemi KSČ v přilehlých čtvrtích. Leták podepsaný jakýmsi výborem Pravda vítězí zval na „nedělní bohoslužby spolehlivé občany věřící i mimo církev.“¹⁹³

¹⁹² Kardinál Josef Beran, *Pastorační středisko sv. Vojtěcha*, Praha 2000, s. 22.

¹⁹³ Václav VAŠKO, *Neumlčená*, II díl, s. 79.

U chrámových dveří se mezitím seřadil špalír bohoslovců a duchovenstva v čele s křížem. Všichni, kdo sem přišli se zbožnými úmysly, s napětím očekávali, zda arcibiskup přijde, obávali se, že už byl zatčen. Zazněl zvonek, varhany. Chrámový sbor zpíval „Ejhle velekněz“. Po krátkém pokleknutí a modlitbě před svatostánkem v boční kapli vstoupil průvod do presbytáře. Kněží zasedli do lavic. Ceremoniář mons. Boukal řídil oblékání arcibiskupa do liturgických rouch. Začala mše. Hučení organizovaných hloučků rozmístěných po všech lodích přehlušoval chvílemi zpěv. K vážnějšímu incidentu však dosud nedošlo, ač stupňující se napětí pociťovali všichni přítomní. Po evangeliu vzal arcibiskup do rukou mikrofon, aby pronesl homilii. Pod vlivem okolností se však rozhodl říci, dříve než bude přehlušen, alespoň to nejdůležitější. „Drazí věřící“, začal, „katedrála je plná provokatérů! Pro lásku Boží vás prosím, nenechte se vyprovokovat!“ Zdola zazněly protestní výkřiky. „Budou vám rozdávány Katolické noviny,“ pokračoval arcibiskup Beran, „ale to nejsou katolické noviny, stejně jako „Katolická akce“ není Katolickou akcí!“ Nastal nepopsatelný hlomoz. Provokatéři pískali, křičeli, dupali, tloukli holemi do země, hrozili sevřenými pěstmi a jejich nepravidelně rozmístěné řady se hnuly kupředu.

Arcibiskup volal zvýšeným hlasem: „Myslím, že u nás dosud platí zákon zakazující rušit veřejné bohoslužby!“ Provokatéři znejistěli a hluk poněkud ustal. Kolem arcibiskupa se utvořil kruh kanovníků, opatů, nejvyšších představitelů řádů. Radili se, zda pokračovat v liturgii. Po chvíli se z kruhu vynořila postava arcibiskupa. Přistoupil až ke kraji presbytáře a gestem ruky si vyžádal ticho. Řekl: „Mějte ohled aspoň na tyto dívky,“ ukázal na družičky pod schůdky, „jsou celé rozrušené“! Sestoupil k nim a uklidňujícím pohybem je vyvedl do presbytáře. Pak se znovu obrátil do chrámové lodi a požehnal přítomné třemi velkými kříži. Tím jako by dal signál k nové vlně řevu, pískotu a dupotu.

V té chvíli zapreludoval fortissimem varhaník Antonín Janda „Kde domov můj“ a katedrálou zněl mohutný zpěv státní hymny. Po ní zazněl stejně mohutně svatováclavský chorál, který přehlušil pokus o zpěv Internacionály. Z řídicího centra dostali provokatéři nové instrukce a ztišili se. Mše pak nerušeně pokračovala až do konce. Po ní mons. Boukal odnesl monstranci s Nejsvětější svátostí do eucharistické kaple. Duchovenstvo i věřící lid pochopili, že tradiční průvod se letos konat nebude. Průvod duchovenstva a řádů vyprovodil arcibiskupa z katedrály. Bohoslovci a mladší kněží vytvořili spolu s věřícími kolem něj ochrannou hráz a vyprovodili ho do jeho rezidence. Někteří něco volali, někteří plakali. I on měl slzy v očích, ale stále se usmíval, jakoby povzbuzoval a žehnal. Všichni cítili, že je to loučení, snad navždy.

V paláci již čekala Státní bezpečnost. Důstojník v civilu oznámil panu arcibiskupovi, že mu byla přidělena ochranná stráž a že bez jejího doprovodu nesmí opustit rezidenci. Toto

opatření ho prý má ochránit před hněvem lidu, který rozhořčeně odsuzuje jeho protilidový postoj. Tak začala téměř šestnáctiletá internace arcibiskupa Berana.¹⁹⁴ V pondělí 20. června 1949 přineslo Rudé právo zprávu, že v neděli 19. června došlo u svatého Víta k protistátní demonstraci zrádného kléru. Podle této tiskoviny sami věřící v katedrále pískáním a výkřiky odsoudili postoj arcibiskupa, který se zpronevěřil lidu.

Řím reagoval na situaci exkomunikací aktivistů schizmatické Katolické akce. Tím vlastně potvrdil rozhodnutí J. Berana. Čepička ho nazval „zběsilým nepřítelem“ a generální tajemník KSČ R. Slánský se na aktivu krajských tajemníků KSČ chlubil: „Vzali jsme církvi všechen tisk, do konzistoří dosadili komisaře, zavřeli církevní školy, postupně jim bereme kláštery. Připravte černé listiny největších štváčů.“¹⁹⁵

Na Boží tělo vzpomíná i biskup Škarvada: „V roce 1949 jsem už pomalu balil kufry, že se budu z Říma vracet domů, byl jsem přece vysvěcen pro pražskou diecézi. Ale mraky se stále více stahovaly a v červnu přišlo to pověstné Boží tělo. Mně vzkázali z Prahy, abych nejedl, že budu zatčen jako vatikánský špión. S velkou úzkostí jsme sledovali v rádiu, co se děje doma. Stopy po panu arcibiskupovi zmizely, začalo se i říkat, že je mrtev a já sám jsem za něj dokonce sloužil zádušní mši.“¹⁹⁶

3. 5 Vězněm ve vlastní rezidenci

Od 19. června 1949 se arcibiskup stal vězněm ve vlastním paláci, střeženém policií, která obsadila vrátnici, čímž byl prakticky znemožněn panu arcibiskupovi styk se světem. Z počátku přijížděl do paláce alespoň mons. De Liva¹⁹⁷, zástupce papežského nuncia, ale po „číhošťském zázraku“ odjel z Prahy i De Liva, takže diplomatické styky s Vatikánem byly přerušeny a tím i styk – třeba už jen písemný – pana arcibiskupa se svatým Otcem. De Liva dne 15. srpna jménem Vatikánu oficiálně protestoval u „církevní šestky“ proti proticírkevním opatřením v Československu, porušování *Modem vivendi* z roku 1928 a hanění papeže jako hlavy cizího státu.¹⁹⁸

¹⁹⁴ Marie LUŇÁČKOVÁ, *Velká mše*, s. 248.

¹⁹⁵ Václav VAŠKO in: Jiří HANUŠ, Jan STRÍBRNÝ, *Stát a církev v roce 1950*, s. 105.

¹⁹⁶ Katolický týdeník, 21. červen 1998, č. 25, s. 4.

¹⁹⁷ Ottavo de Liva, / 1911 – 1965/, taj. internunciatury v Praze, po vyhoštění G. Veroliniho pověřen jejím vedením, sám pak vyhoštěn v březnu 1950, skončily tak diplomatické vztahy s Vatikánem.

¹⁹⁸ *Církevní komise ÚV KSČ*, edice dokumentů, s.244.

Na číhošťský zázrak a vyhoštění internuncia vzpomíná arcibiskup Karel Otčenášek: „Číhošť patří taky do naší diecéze. Že se kříž nad svatostánkem pohybuje se farář Josef Toufar dozvěděl vlastně až poslední, nedíval se z kazatelny na oltář, ale na přítomné. Viděly to dvě desítky lidí, kteří byli v kostele. Jak se mohl masivní dřevěný kříž ohnout jako prut, není dodnes vysvětleno. StB z toho pak udělala špionážní aféru a otec Josef ji zaplatil životem. Ve filmu, který pak běžel v kinech, hrál už jeho úlohu sám komunistický prokurátor Čížek. Z akce byl obviněn Vatikán a na základě toho opustil tehdejší internuncius Československo. O to zřejmě šlo, takže nejpravděpodobnější vysvětlení je, že celou akci zorganizovala StB.“¹⁹⁹

Písemných zpráv se dostávalo do paláce méně a méně, zato bolestných zvěstí o osudu příslušníků církve stále přibývalo. Arcibiskup dopisem protestoval u generálního prokurátora, že je mu protiprávně zadržována pošta, ale odpovědi se nedočkal.

22. června odeslal arcibiskup Beran dva protestní dopisy. V prvním se táže vlády, jestli je jí známo, že dochází k porušování ústavy a vyslovuje naději, že vláda projeví dobrou vůli tím, že bude dbát, aby porušování občanských svobod nebylo trpěno.

V druhém dopisu se obrací na ministra vnitra, který arcibiskupův odpor ke státní „Katolické akci“ kvalifikoval jako protistátní činnost, takto: „Tato Katolická akce, vytvořená bez souhlasu a proti svolení biskupů, je z hlediska církve římskokatolické nezákonná a nebude od biskupů nikdy za legální uznána.“²⁰⁰

Na návrh církevní šestky odpověděla vláda arcibiskupovi Beranovi, že nepovažuje za nutné se obsahem jeho dopisu blíže zabývat, protože veškerou korespondenci s vládními činiteli vede za účelem podpory nepřátelských útoků proti státu. Sděbila mu také, že neuznává práva, která si osobuje, totiž vystupovat jménem celého československého biskupského sboru /k tomu by musel být papežským legátem a tím není/ a napříště bude uznávat jen jednání s jednotlivými biskupy. Vláda věděla, že někteří biskupové kritizují přílišnou arcibiskupovu neústupnost a chtěla proto narušit jejich jednotu, ale nepodařilo se jí to.

Na poradě u generálního tajemníka strany Slánského 23. června obdrželi krajští straničtí tajemníci směrnice: „Úkol strany spočívá v získávání kněží a věřících proti hierarchii, hlavně proti Beranovi a Vatikánu. Neukvapovat se s různými administrativními zákroky, ještě na ně není čas. Opatření, která jsme dosud učinili kolem biskupů, byla nevyhnutelná. Připravujeme se na exkomunikaci, kterou zamýšlí Vatikán vyhlásit. Jinak strana musí být v pohotovosti a

¹⁹⁹ Karel OTČENÁŠEK, Bohumil SVOBODA, *Víra je můj pevný hrad*, s. 74.

²⁰⁰ Václav VAŠKO, *Neumlčená*, II díl, s. 83.

ostrážitě bdít nad činností kněží, „pokrokové“ podporovat, bezvýrazné získávat, „reakční“ postihovat, zatím převážně ekonomicky“.²⁰¹

Události v Československu a v jiných zemích východního bloku přiměly Svaté ofícium v Římě vydat další exkomunikační dekret platný pro celou církev a zakazující katolíkům členství v komunistických stranách, protože hlásají světový názor „materialistický, ateistický a jasně protikřesťanský“. Pius XII. dekret podepsal 28. června 1949. Bezprostřední reakce československé vlády spočívala ve vyhlášení, že církevní tresty uložené československým občanům z politických důvodů pro spolupráci se státní mocí jsou neúčinné a neplatné. Ve stejném smyslu vyzněl výnos ministerstva školství. Státní orgány zakázaly čtení obou exkomunikačních dekretů, tj. tohoto a předchozího, týkajícího se státní „Katolické akce“. Nařídily přísně trestat každého, kdo by zákazu neuposlechl. Pokud by se někdo pokusil aplikovat exkomunikační dekrety na naše poměry, měl být zbaven úřadu a postaven před soud. Sdělovací prostředky zaútočily znovu na arcibiskupa Berana a vatikánského chargé d'affaires mons. Verolina, který opustil Československo jako persona non grata 13. července 1949. Nový vatikánský diplomatický zástupce neobdržel československé vstupní vizum.

15. července 1949 se biskupům podařilo vydat poslední necenzurovaný pastýřský list. Byla to reakce na návrh zákona o hospodářském zabezpečení církví. Jednalo se o návrh zákona, který schválila církevní šestka a Ústřední akční výbor, což v té době bylo, jako by jej již schválila vláda a parlament. O den později nový zákon publikovalo Rudé právo. Zákon ustanovil, že osobní náklady duchovních hradí stát, který také schvaluje volbu a jmenování biskupů a církevních ordinářů. V paragrafu 14 tohoto zákona se také hovoří o tom, že vydržovatelem ústavů pro výchovu duchovních je stát. Biskupové o nich jednali 13. - 14. srpna v Třaně. Konferenci předsedal v nepřítomnosti internovaného arcibiskupa Berana olomoucký arcibiskup Matocha. Biskupové se shodovali v tom, že přijetí nových zákonů by znamenalo závislost církve na benevolenci státního aparátu a konec kněžské stavovské svobody. Navrhovali, aby se místo nových zákonů pouze novelizoval zákon z roku 1926.

Druhým závažným bodem jednání byla aplikace exkomunikačních dekretů na naše poměry. Biskupové nebyli jednotni v názoru na účelnost tak rozsáhlé exkomunikace a jen těžce se dopracovávali k jednotnému řešení. Nakonec rozhodli, že dekrety budou vysvětlovat tak, že exkomunikace se vztahuje jen na aktivní členy státní „Katolické akce“, ne na věřící, kteří ji oklamání nebo ze strachu podepsali. Podobně striktně nevyžadovali, aby katolíci vystupovali

---

²⁰¹ Václav VAŠKO, *Neumlčená*, II díl, s. 84.

z komunistické strany. Zavazovali je však k stranické pasivitě a odmítání všeho, co by bylo v rozporu s božím nebo přirozeným právem.

V memorandu vládě vyjádřili biskupové ochotu složit přísahu věrnosti státu v rámci Modu vivendi a dohodnout se s vládou. Žádali, aby vláda revidovala svůj nepřátelský poměr k církvi, protože k tomu, podle jejich názoru, nadešel vhodný okamžik. Případnou obnovu církevněpolitických jednání podmínili, vedle splnění dřívějších požadavků, zrušením internace arcibiskupa Berana a odvoláním státních zmocněnců z církevních úřadů. Biskupové v memorandu znovu protestovali proti státní „Katolické akci“, proti zavírání kněží za to, že plní své stavovské povinnosti, proti soustavnému urážení církve a papeže.²⁰²

Arcibiskupu Beranovi se podařilo poslat Piu XII. dopis, datovaný 20. srpna 1949. Mimo jiné v něm píše: „Co mě nejvíce bolí, to nejsou moje osobní těžkosti, ale spíše lži, pomluvy a nespravedlnosti, jimiž urážejí Vaši svatost, Svatý stolec, svatou Matku církev a zraňují Boží velebnost. Můj národ, soužený tolikerým a tak těžkým utrpením, povstane znovu, pevně v to doufám, a bude ještě silnější v katolické víře a ve svém náboženském životě. Velkou útěchu mi působí vědomí, že naprostá většina kněží i věřících zůstává věrna Svatému stolci“.²⁰³

Parlamentní debata o nových, dlouho připravovaných návrzích tzv. církevních zákonů, vyvrcholila 14. října 1949, kdy je Národní shromáždění jednohlasně schválilo. Řeči, které v ten den odezněly v zasedací síni, ukázaly hloubku proticírkevní zášti zabalené do licoměrných frází o úmyslu zákonodárce pomoci církvi v jejím pravém náboženském poslání.

Hlavní slovo měl ministr spravedlnosti Čepička, který část svého projevu věnoval útokům na nepřátelskou církevní hierarchii, zejména na arcibiskupa Berana, který prý dělá ze sebe mučedníka a prohlašuje se dobrovolně za vězně. Dokazuje to „údajně“ svým dopisem ministerstvu vnitra z 22. června 1949, v němž píše: „Nebudu vycházet z paláce pokud nebudou zrušena opatření v konzistořích“. Čepička vysvětloval, že arcibiskup si tak chce vynutit odvolání zmocněnce, který byl dosazen k zavedení pořádku. To ovšem nelze učinit do té doby, dokud nebude záruka, že konzistoře nebude opětně zneužíváno k protistátní činnosti. Stejná opatření byla učiněna i v jiných konzistořích, opatření v Praze se nijak neliší od opatření v Olomouci a jinde. A dobrovolně se prohlašuje za vězně pouze dr. Beran.“²⁰⁴

²⁰² *Církevní komise ÚV KSČ 1949-1950*, s. 221-222.

²⁰³ Marie LUŇÁČKOVÁ, *Velká mše*, s. 396.

²⁰⁴ Václav VAŠKO, *Neumlčená*, II díl, s. 103.

3. 6 Milostivé léto 1950

Milostivé léto 1950 prožívala církev u nás ve znamení bolesti. Mužské řády byly rozpuštěny, představení po velkém monstrprocesu odsouzeni k vysokým trestům, kláštery proměněny v kasárna, ženské kláštery byly rovněž zabrány pro světské účely a řeholnice byly internovány v pohraničí, kde pracovaly v továrnách a na polích.

Politické procesy byly důležitým administrativně mocenským zásahem komunistické moci. Tyto procesy, v letech 1948 – 1954 lze členit dle několika kritérií na tzv. zákonné a nezákonné, vyprovokované, na procesy malé a monstrprocesy. Záměry moci byly nejen podnětem a ideovým iniciátorem procesů, ale určovaly jejich politickou koncepci či ideologii. Politická koncepce zrcadlila úmysl či cíl, který „výrobci“ procesu sledovali. Škála úmyslů byla velice rozsáhlá. Tyto procesy postihly i církev.²⁰⁵

Prvním katolickým monstrprocesem byl proces s 18 orelskými funkcionáři odsouzenými v Brně 24. června 1949 celkem ke 181 letům ztráty svobody. Provinili se tím, že navzdory zákazu pokračovali v tělovýchovné, kulturní a náboženské činnosti. Byla to zároveň odvěta za protiúnorovou demonstraci, jíž se orlové dopustili na jaře 1948 při své tradiční každoroční pouti na Hostýn, o níž jsem se již zmínil. 26. února 1950 Gottwald ohlásil likvidaci mužských řádů jako prioritní. Již následující den církevní šestka začíná připravovat plán „K“, kterému křesťané také někdy říkají „bartolomějská noc“.

Celé operaci předcházela proces s představiteli řádů. Zatýkáni začalo 15. března. Na lavici obžalovaných zasedli Vít Tajovský, František Šilhan, Adolf Kajpr a další. Někteří také v souvislosti s „číhošťským zázrakem“. Během procesu vrcholila kampaň vedoucí ke kompromitování a odsouzení řeholí. Osm dní po skončení procesu s představiteli řádů dal R. Slánský rozkaz k akci „K“.²⁰⁶ Policejní akce proběhla v noci z 13. na 14. dubna 1950 a pak v noci z 27. na 28. dubna. Bylo internováno 2 192 řeholníků a to do sběrných internačních klášterů v Oseku, Broumově, Želivu a na Slovensku do Pezinku.

„Církevní šestka“ také uvažovala o dvou biskupských procesech, českém a slovenském. Z českého, v němž měl být hlavním obviněným arcibiskup Beran, sešlo. Režim se chtěl vyhnout podobné, negativní reakci veřejnosti, která zazněla po popravě Milady Horákové. A tak se v Čechách místo procesu s biskupy uskutečnila řada procesů „na nižší úrovni“, kde byli nespravedlivě odsouzeni kněží, laici, katoličtí spisovatelé apod. ÚV KSČ schválil dva procesy a to na konec roku 1950. Do českého zařadila světícího biskupa Zelu, dva opaty, mimo jiné i opata Opaska, tři svatovítské kanovníky a přímé spolupracovníky J. Berana a tři kněze.

²⁰⁵ Karel KAPLAN, *Československo v letech 1948 – 1953*, II díl, SPN, Praha 1991, s. 88 – 89.

²⁰⁶ akce určená k likvidaci mužských a ženských řeholí v Československu

Slovenský proces vypadal odlišně, šlo v něm o biskupa Vojtaššáka a také biskupa řeckokatolické církve P. Gojdiče.²⁰⁷

Po církevních procesech se vynořil jako akutní problém biskupů. Většina z nich byla sice v internaci a pod dohledem, nebo se jejich internace připravovala, ale pořád ještě zůstávala na svých místech, formálně v úřadě.²⁰⁸ Církev měla k obraně proti tažení státní moci velmi malé možnosti. Biskupové si uvědomili, že odpor neposkytuje téměř žádnou naději na úspěch. Mohli protestovat a také tak činili, ale bez výsledku. Mohli vyzývat kněze, aby neskládali předepsaný slib věrnosti státu, čímž by ovšem neobdrželi státní souhlas k výkonu funkce a nedostali plat. Nejdříve se o to i pokusili, ale když viděli nereálnost takových výzev, tak doporučili kněžím, aby k předepsané formulaci slibu učinili doložku, že se budou chovat tak, jak vyžaduje jejich poslání. Úřady doložku odmítly.

Většina biskupů byla stejně jako pan arcibiskup J. Beran izolována. Dokládá to i zpráva SÚC²⁰⁹, kterou pro „církevní šestku“ vypracoval 9. – 10. dubna 1950: „Přehled opatření na biskupských konzistořích – u arcibiskupa Berana zmocněnec otevírá poštu, soukromou předává soudruhovi Čepičkovi, telefonické rozhovory odposlouchávány členy StB, budějovický biskup Hlouch úplně izolován, nemůže ani telefonovat, hlídky StB, jeho komorník byl dán k dispozici úřadu práce, kontrola korespondence a odposlechy byly zavedeny i u biskupů Píchy, Trochty, Skoupého, Zely a Onderky. Stejná opatření jako na Slovensku. Olomoucký arcibiskup Macocha „bydlí“ mimo konzistoř, odposlechy, hlídky StB, návštěvy pouze s povolením zmocněnce. Má dva sekretáře Práška a Ryšku – návrh konzistoře na jejich odstranění.“²¹⁰

Režim se postupně snažil nahradit faktickou řídicí silou církve, pojednává o tom i Thdr. Jiří Skoblík: „Faktickou řídicí silou církve /se souhlasem kapitulních vikářů, jejíž zástupnou funkci sede plena možno charakterizovat jako právní, nikoliv morální autoritu/ se stalo MHKD, nahrazující řízení církve biskupy. Jeho smyslem bylo demonstrovat před domácí i zahraniční veřejností náboženskou svobodu v tehdejší ČSR. Laický živel byl pečlivě od teologického dění izolován, církev měla zanikat pouze v režii duchovenstva.“²¹¹

²⁰⁷ Václav VAŠKO in: *Stát a církev v roce 1950*, edc. Jiří HANUŠ, Jan STRÍBRNÝ, s. 105.

²⁰⁸ V roce 1950 už ze 17 biskupů fakticky žádný nevykonával svůj úřad, 11 jich bylo ve vězení nebo v internaci.

²⁰⁹ SÚC – Státní úřad pro věci církevní

²¹⁰ *Církevní komise ÚV KSČ 1949 – 1951*, s. 10.

²¹¹ z přednášky ThDr. J. Skoblíka na námět „1000 let české teologie“, 13. února 1997 na TF UK, na <http://ktf.cuni.cz/>

Církev zřídila ve spolupráci, která byla čím dál tím složitější, náhradní hierarchii. Bez souhlasu vlády byli tajně vysvěceni na biskupy František Tomášek²¹² a Karel Otčenášek.²¹³

Na své tajné svěcení vzpomíná arcibiskup Karel Otčenášek: „Protože se daly očekávat všelijaké restriktce a omezení, vysvětil pan biskup Pícha ještě za asistence někoho z nunciatury /prý to byl nějaký Skot/, asi dvacet královéhradeckých bohoslovců na kněze, to bylo 16. dubna 1950 a za těchto okolností mi pan biskup oznámil, že volba padla na mě a že mám být vysvěcen na biskupa jako pomocný biskup s nástupnickými právy po něm, protestoval jsem, ale byla mimořádná doba a námitky nebyly nic platné, Roma poduta, causa finita, Řím rozhodl, záležitost skončena. Dne 30. dubna 1950, den po svátku sv. Kateřiny, patronky našeho meziříčského kostela, využil pan biskup příprav na 1. máj a snížení bdělosti svých dohlížitelů a vysvětil mě v soukromé biskupské kapli sv. K. Boromejského, mého patrona, tajně na svého pomocného biskupa, titulárního biskupa v Chersonesu, to je ostrov mezi Řeckem a Malou Asií, kde kdysi existovalo biskupství, bylo mi přesně třicet roků a sedmáct dní.“²¹⁴

Arcibiskup Otčenášek má i zajímavý pohled na pozdějšího kardinála Tomáška a na chladné vztahy mezi ním a kardinálem J. Beranem: „On z nás byl nejstarší, byl vysvěcen ještě arcibiskupem Stojanem, byl to vyslovený pragmatik, ovšem naprosto oddaný církvi. V zásadních věcech si rozhodně nezadal, ale jinak, no, nikdo jiný by se tam v tom úřadě nebyl udržel. On byl prostě ochoten dělat kompromisy. Po této stránce si ho komunisti asi vytipovali dobře. On šel nahoru a já dolů. S kardinálem Beranem se snad nikdy nesetkal, leda v Římě, ale ne moc. To pěkně vypravuje pan biskup Škarvada v rozhovorech „Svedl jsi mě, Hospodine“, že jejich vztah byl velmi odměřený, chladný, že v něm J. Beran viděl jakéhosi kolaboranta a teprve po roce 1968, když Tomášek zrušil MHKD, jehož byl sám členem a ukázal svou pravou tvář, že se to začalo měnit, jenomže už na to nebyl čas.“²¹⁵

Mezi první zásahy komunistické moci proti náboženské svobodě v oblasti školství patřila likvidace církevních základních a středních škol. V záležitostech výuky náboženství ve veřejných školách si vedl komunistický režim v prvních letech své existence opatrně. Mezi řadovými členy komunistické strany bylo v té době ještě dost aktivních i pasivních členů církví, z nichž mnozí byli přesvědčeni o užitečnosti náboženské výuky a pro své děti si ji přáli. Ještě na počátku padesátých let byla náboženská výchova klasifikovaným předmětem.

²¹² V roce 1965 vystřídal kapitulního vikáře J. Stehlíka a ujal se funkce apoštolského administrátora, v letech 1977 – 1991 arcibiskup pražský.

²¹³ Václav VAŠKO in: *Stát a církev v roce 1950*, edc. Jiří HANUŠ, Jan STRÍBRNÝ, s. 103.

²¹⁴ Karel OTČENÁŠEK, Bohumil SVOBODA, *Víra je můj pevný hrad*, s. 75.

²¹⁵ Tamtéž, s. 88 – 89.

Tento stav byl změněn až zákonem č.31/1953Sb. Tehdy se náboženství stalo nepovinným a neklasifikovaným předmětem. Církve a jejich členové byli pak podrobováni značným omezením a vystaveni rozsáhlému šikanování právě v této oblasti.

16. března 1950 vyšel zákon č.v 58/1950 Sb. O vysokých školách. Podle něho byly ze svazku univerzit vyňaty bohoslovecké fakulty. Teologická fakulta v Praze byla zrušena a vznikla náhradní Cyrilometodějská v Litoměřicích. Stalo se to dva roky poté, co národ s hrdostí oslavil šestisté výročí Karlovy univerzity. Historicky byla teologická fakulta první a dlouho nejdůležitější fakultou pražské Alma mater. Profesori teologické fakulty bývali často jejími rektory. V průběhu čtyř století byly ke kmenu univerzity přičleňovány nebo naopak z něho vyčleňovány různé fakulty, jen teologická fakulta přečkala všechny dobové otřesy. Nový vysokoškolský zákon tak hrubě zasáhl do národní kulturně historické tradice. V roce 1950 byly také zrušeny všechny řeholní a diecézní učiliště.

Státní úřad pro věci církevní vytvořil speciální komisi pro studium na bohosloveckých fakultách. První porada o reformě teologického studia se konala začátkem července 1950. Komise navrhla vznik nové bohoslovecké fakulty v Litoměřicích, která začne fungovat od září 1952, navrhla redukci počtu kateder a zkrácení studijního plánu na čtyři roky. Proti tomuto poslednímu návrhu protestoval jménem fakulty profesor Merell²¹⁶, pozdější dlouholetý děkan litoměřické teologické fakulty - CMBF²¹⁷, protože tento návrh neodpovídal církevní praxi a předpisům trvajícím na nejméně pětiletém teologickém studiu. Co se týká počtu kateder, jednání skončila kompromisem. Bylo dohodnuto šest kateder – filozofie a apologetika, dogmatika a morálka, biblické obory, dějiny, pastorální teologie a společenské vědy, včetně marxismu – leninismu. Před zahájením akademického roku 1950/51 se děkan fakulty ThDr. Šanda²¹⁸ urputně snažil získat pro nový profesorský sbor kanonickou misi od kancléře fakulty arcibiskupa Berana. Stát považoval tento požadavek za nesplnitelný a navrhoval, aby místo izolovaného arcibiskupa udělil kanonickou misi arcibiskupův zástupce, generální vikář Bohumil Opatrný. Způsobem, který nikomu neprozradil, se Merellovi přece jen podařilo misi od arcibiskupa Berana získat. Jednomu členu profesorského sboru ji arcibiskup odmítl udělit, u dvou dalších ji udělil s výhradou v poznámce. Se získaným souhlasem děkan na veřejnost nemohl. Ústně šířeným pověstem, že arcibiskup s novou fakultou souhlasí, v katolických kruzích téměř nikdo nevěřil. Příliš byla v paměti slova, která pronesl na Strahově v předvečer své internace. Beran tehdy sice správně předvídal, že bude

²¹⁶ ThDr. Jan Merell /1904-1986/, profesor NZ, děkan CMBF v Litoměřicích.

²¹⁷ CMBF – Cyrillsko-metodějská bohoslovecká fakulta v Litoměřicích, nahradila TF UK v Praze.

²¹⁸ ThDr. Šanda byl Státním úřadem pro věci církevní v roce 1952 penzionován.

před veřejností umlčen, ale svým tehdejší výrokem zpochybnil pokyny, které se mu nyní i z přísné izolace podařilo dát.

Z udělení mise však neplyne, že by arcibiskup svůj negativní a nedůvěřivý postoj k nové fakultě změnil. Chtěl jen umožnit dokončení studií a kněžské svěcení bohoslovcům posledních dvou ročníků. Nebylo to však jednoduché. Většina bohoslovců, obdržela v září 1950 povolávací rozkazy do Pomocných technických praporů. Řada z nich dokončila studia v době uvolněných šedesátých let. Po dvou letech fakulta v Praze zanikla a byla nahrazena CMBF v Litoměřicích. Z téhož důvodu zůstal, s výslovným souhlasem arcibiskupa Berana, na dva roky v nově zřízeném pražském generálním semináři jako spirituál pražského diecézního semináře Jan Lebeda. Když svůj úkol splnil, odešel po dvou letech do duchovní správy.

Je jistě nutné poznamenat, že fakulta si i po těchto otřesech dokázala udržet kvalitní profesorský sbor, potvrzuje to i ThDr. J. Skoblík: „Nelze říci, že byla fakulta v nekvalitních rukou, kádrový propad nastal teprve v pozdější době, jak první garnitura pounorové oficiální teologie postupně vymírala. Někteří profesori byli plně srovnatelní se současným stavem nejen katolické, ale i nekatolických teologických fakult. Pro NZ možno uvést prof. J. Merella, pro SZ prof. F. Kotalíka, zejména pak pro křesťanské umění prof. J. Cibulku, vědce evropského formátu.“²¹⁹

Arcibiskup Beran ztrácel čím dál více styk se světem. Celý den byl pod neustálým dohledem příslušníků StB. Po velikonocích začali hlídači naznačovat, že se budou dít v paláci změny, což vyvolalo obavy i naděje. K tvrdým, nelidským opatřením skutečně došlo a překonala všechna očekávání. V noci z 18. na 19. července obsadila policie celý palác, zatkla oba sekretáře. Spolu s nimi byli odvezeni do vězení kanovníci Čihák, Švec a Kulač.²²⁰

Když šli ostatní na ranní mši svatou do kaple, byli překvapeni, že i kaple je střežena tajným a svého pána našli jako vždy klečícího na klekátku před svatostánkem. Věděl už o všem a vzal to na vědomí s velikou bolestí, protože tušil, jak tvrdě budou všichni vyslýcháni. Přijal i pokořující opatření ustavičného střežení, které už nebylo omezeno jen na den. Byl hlídán i v noci.

Za týden mu byl zakázán styk se služebnictvem. Služebníci byli předvoláni ke zmocněncům a byla jim dána výpověď k 13. srpnu. Pouze do kuchyně byla přijata kuchařka. Byli potrestáni tím, že jim byla opatřena místa ve státních statcích, kde byli přiděleni k nejtěžším pracím, ti kteří si získali „důvěru“ zmocněnců, bylo dovoleno, aby si našli místo

²¹⁹ z přednášky ThDr. J. Skoblíka na námět „1000 let české teologie“, 13. února 1997 na TF UK, <http://ktf.cuni.cz/>

²²⁰ Všichni byli pak odsouzeni v monstrprocesu „Zela a spol“ 2. prosince 1950, Josef Čihák k 10 letům, Otakar Švec k 20 letům a Jaroslav Kulač 17 letům odnětí svobody, viz. str. 60.

sami. Bylo to trpké a bolestné pro ty, kteří pana arcibiskupa upřímně milovali, když se museli 14. srpna za dozoru StB vystěhovat a ponechat ho z vůle těch, kterým byla dána moc rozhodovat o jeho osudu i o jeho životě.

Ten večer pan arcibiskup osaměl v paláci docela. Jen okna jeho pracovny osvětlená slabě stolní lampou prozrazovala těm, kteří se chodili denně dívat, že arcibiskup je ještě mezi svými, i když jako vězeň. Později přiznal, že tato doba byla dobou jeho nejtěsnějšího spojení s Bohem, které bylo tak důvěrné, že v něm zmizela všechna nejistota a obavy o vlastní život i o osud arcidiecéze. Spojení se světem, které se v prvních dnech omezilo pouze na návštěvy generálního vikáře, bylo pak definitivně přerušeno, pan arcibiskup byl sám, úplně izolován. Jen jednou byl tichý dům, proměněný ve vězení, vzrušen slavnostní událostí.

Jak vypravoval sám pan arcibiskup: „V ten den, v druhém patře, kde byly reprezentační místnosti, byla slavnost nově jmenovaných kanovníků svatovítské kapituly. Nad kaplí, v níž jsem se do noci modlil, bylo slyšet množství kroků, hluk, mluvení a smích. Myslel jsem si, že je rezidence zabrána a čekal s odevzdaností na svůj osud. Podle zkušeností načerpaných z dob perzekuce za protektorátu, jsem měl připravenou aktovku s teplým prádlem pro případ nočního zatčení. Šel jsem se tedy podívat, zda je aktovka na místě a byl přesvědčen, že budu odvezen do vězení – ale i ta zmizela v rukou mých „ochránců“. Odešel jsem tedy znovu do kaple, načerpat sílu ke všemu, co mělo přijít.“²²¹

Ráno mu byly předloženy jmenovací listiny nových kanovníků, schválených státem, s přáním, aby je podepsal. Po zralé úvaze jmenované potvrdil svým podpisem, ne že by souhlasil, ale proto, že věděl, že by se za nastalého bezvládí ujali svých úřadů stejně i bez jeho schválení a že by tím v církvi vznikly nové zmatky, kterých chtěl své věrné ušetřit. Po ustanovení nových kanovníků a kapitulního vikáře Antonína Stehlíka, který měl řídit arcidiecézi místo internovaného arcibiskupa, dostaly události nový směr a přítomnost Josefa Berana v paláci se stala nežádoucí. 7. března 1951 byl arcibiskup vyzván, aby si brzy ráno odsloužil mši svatou a pak byl tajně ještě tichou spící Prahou odvezen do Roželova u Rožmitálu, kde bývalo letní sídlo pražských arcibiskupů.

---

²²¹ Marie LUŇÁČKOVÁ, *Velká mše*, s. 252.

ZÁVĚR

Vztahy mezi státem a římskokatolickou církví v období let 1945 – 1948 se v Čechách většinou vyznačovaly oboustranným respektováním a soužitím, i když nechyběly různé útoky a obvinění proti církvi především z řad komunistů. Katolická církev odporovala mocenskému monopolu komunistů nejdéle a nejhouževnatěji. Její vliv ve společnosti, její organizace a mezinárodní vazby tvořily příznivé podmínky pro odpor. Církevní hierarchie si byla vědoma, že v otevřeném konfliktu nemůže zvítězit. Proto měla zájem na dohodě, ale na takové, která by zajistila svobodu náboženství, církevního života a podmínky pro výkon společenského poslání církve. Komunistické vedení vyhodnotilo církev po únoru 1948 jako „jediného vážného protivníka“, považovalo za nevyhnutelné si ji podřídit, dobrovolně – dohodou nebo mocensky – bojem a tak dochází k řadě konfliktů. Dva z konfliktů vzájemný vztah poznamenaly zvláště silně. Nejostřejší konflikt se týkal církevních škol a snahy státu zavést tzv. jednotnou školu podle sovětského vzoru. Římskokatolická církev vystupovala velmi silně proti zestátnění škol. Zákon o jednotné škole projednával parlament až v dubnu 1948, tedy po nastolení komunistické moci, a byl nakonec schválen. Druhý spor se týkal církevního majetku. Již v roce 1947 schválil parlament zákon o revizi první pozemkové reformy z roku 1919. Zákon se vztahoval i na církevní půdu. Protesty biskupů proti tomuto zákonu byly marné. Další zákon o nové pozemkové reformě byl schválen v březnu 1948.

Uprostřed všech těchto konfliktů a sporů stojí jako představitel katolické církve v ČSR arcibiskup Josef Beran. Narodil se na sklonku devatenáctého století, ale svůj kalich hořkosti si vypil až do dna ve století minulém. Jeho život byl velmi hektický, prožil vznik Československa v roce 1918, Mnichov v roce 1938, nacistickou okupaci v roce 1939, nacistické vězení v Dachau, osvobození koncentračního tábora Američany a návrat do vlasti, ve které se již připravoval další puč. Následovalo jmenování pražským arcibiskupem a první střety s komunisty v tehdejší vládě formou memorand, protestních dopisů, zejména v oblasti církevního školství a nezákonného zabírání církevního majetku.

Následoval únor kdysi nazývaný veliký a dramatické vydávání pastýřských listů, dalších memorand a protestů, jejichž pomocí musela katolická církev čelit falešné Katolické akci, jejímž cílem bylo izolovat věřící od hierarchie a Vatikánu a vytvořit národní církev ovládanou komunistickým režimem. Tento skrytý protináboženský a proticírkevní boj přechází po aféře v Dolním Smokovci v otevřený boj státu proti církvi. Tento boj se stále stupňuje až dochází k pokusu o umlčení arcibiskupa uprostřed homilie v pražské katedrále o svátku Božího těla.

Dějiny církve v období komunistické totality v českých zemích i v ostatních státech střední a východní Evropy, především v padesátých, ale i šedesátých letech velmi připomínají historii církve v dobách pronásledování prvních křesťanů. V této nedávné době nacházíme perzekuované biskupy, kněze i laické věřící, kteří vydali velké svědectví víry snášením ponižování i mučení, dlouholetým pobytem ve vězení, mnozí i obětí vlastního života.

Bilance církve v českých zemích v tomto období je zdrcující: dlouholetá internace biskupů a věznění některých z nich (Ladislav Hlad, Karel Otčenášek, Štěpán Trochta), odsouzení a věznění 400 - 500 diecézních kněží, odsouzení a žalářování 350 řeholníků, likvidace mužských klášterů a internace všech řeholníků, zabrání klášterů řeholnic a izolace sester v centralizačních střediscích, likvidace Charity, Orla, Katolické akce, bohosloveckých seminářů, mládežnických organizací a „přiškrcení“ pastorace.

Okolní národy mají už několik blahorečených mučedníků z dob komunismu, např. Slováci redemptoristu Dominika Metoděje Trčku, řeckokatolického biskupa basiliána Pavla Gojdiče, Ukrajinci řeckokatolického biskupa Theodora Romžu. Také církve v českých zemích přinesla velké svědectví víry. Vedle známých osobností - např. kardinála Josefa Berana, jehož beatifikační proces již probíhá, babických mučedníků či generální představené boromejek Vojtěchy Hassmandové - je celá řada dalších, jež podobně jako např. P. Josef Toufar v komunistických žalářích zemřely a jejichž jména nejsou ještě dostatečně známá. Proto se s úctou k jejich památce, pokusme o nápravu.

Otevření procesu blahorečení J. Berana v roce 1998 vzbuzuje zájem o tuto velkou osobnost dějin katolické církve navzdory tomu, že komunistický režim měl zájem na tom, aby památka na něho upadla co nejdříve v zapomnutí. Iniciátorem beatifikačního procesu kard. Josefa Berana byla pražská Metropolitní kapitula u sv. Víta, Václava, Vojtěcha na zasedání konaném dne 22. prosince 1993. Postulátorem procesu byl navržen mons. Jaroslav Polc. Kardinál Miloslav Vlk, arcibiskup pražský, obdržel dne 14.2.1997 „nihil obstat“ od Kongregace pro svatořečení k započetí instrukční fáze arcidiecézního procesu, což se stalo 2. dubna 1998 v arcibiskupském paláci v Praze. Postupně byli vyslýcháni svědkové z řad duchovních, řeholních sester, laiků i členů rodiny kardinála Berana. Po smrti postulátora dne 15. ledna 2004 požádala kapitula o nihil obstat kardinála M. Vlka, pro nového postulátora-kanovníka ThDr. Jana Matějku dne 6. února 2004, čemuž bylo vyhověno. V současné době jsou všichni navržení svědkové vyslechnuti, nicméně se ještě objevilo několik svědků z ciziny, spoluvězňů

z koncentračního tábora, o jejichž kanonickém výslechu se ještě jedná. Paralelně probíhají též překlady beatifikačních akt do italštiny.²²²

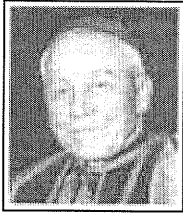
Arcibiskup Beran, pro něhož jeho jméno bylo, jak sám říkal, předznamenáním jeho české paličatosti, byl postavou malý, ale duchem velký. Nesklonil se před žádnou tyraní, ať hnědou či rudou a zůstal vždy věrný svému svědomí. Jako hlava biskupského sboru v druhé polovině čtyřicátých let, v nejožehavějších okamžicích dějin katolické církve v této zemi, přehodil výhybky na správný směr. Jednotlivci mohli pak sice uhýbat, ale církev jako taková šla cestou, kterou vyšlapal on.

Josef Beran, arcibiskup pražský a kardinál katolické církve, umírá 17. května roku 1969 ve Vatikánu. Československo odmítá jeho ostatky pohřbít v katedrále sv. Víta v Praze. Papež Pavel VI. nechává slavnostně pohřbít kardinála Josefa Berana do krypty římské baziliky sv. Petra, v místě odpočinku papežů. Rakev je uložena v prostém bílém sarkofágu bez jakékoliv dekorace. Zdobí jej pouze kříž a jméno „JOSEPH CARD. BERAN“. Na bílé zdi za sarkofágem je freska zobrazující Madonu a výjevy ze Skutků. Nechal ji tam umístit v roce 1988 papež Jan Pavel II. Uctil tak památku svého přítele a spolubojovníka proti nacismu a komunismu. Stalo se tak k 100. výročí jeho narození. Toto gesto zdůrazňuje, co Josef Beran pro svůj národ a církev vykonal a vytrpěl.

ČEST JEHO PAMÁTCE

---

²²² ThDr.J.Svoboda JCDr. soudní vikář, icspraha@volny.cz.

ŽIVOTNÍ DATA JOSEFA BERANA

29. 12. 1888 – narozen v Plzni, prvorozený syn ředitele Josefa Berana a Marie Lidnauerové
31. 10. 1907 – po gymnáziu vstupuje do kněžského semináře v Římě
10. 6. 1911 – kněžské svěcení v Římě
- 1912 – doktorátem teologie završil studia v Římě, návrat do vlasti, kaplan v Chýši
1. 1. 1914 – kaplanem v Praze na Proseku
1. 9. 1914 – kaplanem v Michlí a v Útulku sv. Josefa pro hluchoněmé v Krči
1. 1. 1917 – profesor náboženství a pedagogiky, ředitel Učitelského ústavu Svaté Anny
23. 3. 1929 – asistent pastorálky na Teologické fakultě v Praze
- 1932 – rektor Arcibiskupského semináře v Praze
1. 10. 1934 – profesorem pastorálky na Teologické fakultě v Praze
6. 6. 1942 – zatčen gestapem, vězněn na Pankráci, poté v Terezíně a později v Dachau
26. 5. 1945 – návrat do Prahy, rektor Arcibiskupského semináře
4. 11. 1946 – jmenován arcibiskupem pražským
11. 11. 1946 – ujímá se biskupského úřadu
8. 12. 1946 – biskupské svěcení
- 1947 – svatovojtěšské oslavy
18. 6. 1949 – slavné kázání ve strahovském kostele
19. 6. 1949 – slavnost Božího těla zmařená StB, internace v Arcibiskupském paláci
7. 3. 1950 – převezen do Roželova u Rožmitálu
24. 3. 1950 – převezen do Růžodolu u Liberce
17. 4. 1953 – převezen do Myštěvsi u Bydžova
20. 12. 1957 – převezen do Paběnic u Čáslavi
4. 10. 1963 – udělení milosti, převezen do Mukařova u Říčan, internace na svobodě
2. 5. 1964 – převezen do Radvanova u Mladé Vožice
25. 1. 1965 – jmenován kardinálem
17. 2. 1965 – jako nežádoucí osoba je propuštěn k vycestování do Říma
25. 2. 1965 – Pavel VI. mu slavnostně předává kardinálský klobouk, 2. Vatikánský koncil,
17. 5. 1969 – umírá v Římě ve věku 81 let, s mimořádnými poctami pohřben ve vatikánské kryptě v blízkosti hrobu sv. Petra.

MODLITBA K J. BERANOVÍ

Dobrotivý Bože, Tys vyvolil svého služebníka Josefa kardinála Berana, arcibiskupa pražského, aby šel po stopách Tvého Syna a v dobách pronásledování byl oporou církve v naší vlasti. Našel-li jsi zalíbení v jeho životě a obětech, veď nás, prosíme, svým svatým Duchem, abychom se dovedli modlit jako on, abychom dovedli spojovat své bolesti a utrpení s obětí Tvého Syna na kříži a abychom nikdy neztráceli naději a důvěru v Tvou láskyplnou prozřetelnost. V této naději a v důvěře, že sám Tvůj Duch povede naši modlitbu „vzdechy, které jsou ve shodě s Tvou svatou vůlí“ (srv. Řím 8,26-27), Ti nyní předkládáme tuto záležitost (vyjádříme ji svými slovy). Svěřujeme ji do přímluv kardinála Berana s prosbou, abys jejím vyslyšením oslavil i našeho pastýře, který během svého života pomáhal a těšil všechny, kdo se k němu obraceli. Odvažujeme se prosit i za věci, které jsou lidským silám nedosažitelné, protože sama církev nás k tomu povzbuzuje, když prohlašuje za blahoslavené a svaté ty, na jejichž přímluvu se udály zázraky. Prosíme o to ve jménu našeho Pána Ježíše Krista, který s Tebou a Duchem svatým žije a kraluje na věky věků. Amen.

Případná vyslyšení sdělte, prosím, na adresu:

Postulátor procesu blahořečení kardinála J. Berana

Interdiecézní tribunál Hradčanské náměstí 56/ 16

119 02 PRAHA – HRADČANY

/S církevním schválením pražského ordinariátu Č. j. 4178/98/

PŘEHLED UDÁLOSTÍ

Rok 1946

- 10. 1. - slovenští biskupové žádají prezidenta o zrušení zákazu církevních škol
- 23. 4. - porada biskupů v Olomouci, vydání pastýřského listu
- 26. 5. - parlamentní volby
- 11. 6. - apoštolský internuncius S. Ritter v Praze, obnoveny vztahy s Vatikánem
- 19. 6. - Edvard Beneš opět prezidentem, Klement Gottwald předsedou vlády
- 4. 11. - Josef Beran jmenován arcibiskupem
- 12. 11. - zahájena konference československých biskupů v Olomouci
- 2. 12. - zahájení procesu s Tisem

Rok 1947

- 8. 1. - slovenští biskupové žádají o spravedlivé a šetrné řešení Tisova případu
- 8. 2. - arcibiskup Josef Beran v Římě
- 18. 4. - popraven dr. Tiso
- 24. 4. - v Praze zahájeny svatovojtěšské slavnosti k 950. výročí smrti sv. Vojtěcha
- 30. 4. - memorandum J. Berana předsedovi vlády o majetku církve
- 4. 5. - projev Pia XII. o strachu
- 13. 5. - v pražské Lucerně manifestace katolíků za svobodné školství
- 3. 7. - československá vláda žádá Vatikán o abdikaci slovenských biskupů
- 12. 7. - ČSR na nátlak SSSR odmítá Marshallův plán
- 28. 9. - manifestace „víry, zbožnosti a pokání“ pod sochou sv. Václava
- 17. 11. - zahájena Konference československého episkopátu
- 22. 12. - zahájení vysílání Vatikánského rozhlasu do Československa

Rok 1948

- 26. 1. - memorandum československých biskupů vládě o školství
- 2. 2. - pastýřský list arcibiskupa Berana ke svátku bl. Anežky
- 9. 2. - Konference biskupů o zákazu politické činnosti kněží
- 20. 2. - demise demokratických ministrů
- 25. 2. - výzva J. Berana k zachování právního řádu, přijetí demise prezidentem
- 4. 3. - Konference biskupů odmítla vydat vládou požadovaný souhlas s Únorem
- 23. 3. - protest J. Berana proti zastavení katolického tisku
- 3. 5. - Konference biskupů zakázala kandidaturu kněží v nastávajících volbách
- 9. 5. - Ústava bez podpisu prezidenta

- 10. 5. - zástupci církve poprvé v církevní komisi AV NF
- 30. 5. - komunisty navržená „jednotná kandidátka“ vítězí ve volbách
- 7. 6. - abdikace dr. E. Beneše
- 9. 6. - Gottwald požaduje vytvoření tzv. národní církve
- 14. 6. - Gottwald prezidentem, Te Deum
- 15. 8. - Konference biskupů v Nitře, kritické memorandum vládě
- 3. 9. - umírá dr. E. Beneš
- 7. 9. - pohřební řeč J. Berana na prezidentově pohřbu, zvláštní policejní opatření
- 16. 10. - zákon o ochraně lidově - demokratické republiky
- 25. 11. - zákon o nucených pracích

Rok 1949

- 19. 1. - delegace biskupů v čele s biskupem Trochtou u Gottwalda
- 28. 1. - protestní nota pražské internuciatury v Praze o perzekuci církve v ČSR
- 22. 3. - Konference biskupů v Dolním Smokovci, přerušena provokací
- 25. 4. - vytvořena tzv. „církevní šestka“
- 29. 4. - Konference biskupů v Olomouci
- 7. 6. - Konference biskupů v Olomouci, varování před falešnou Katolickou akcí
- 16. 6. - zahájen proces s Orlem
- 18. 6. - strahovské kázání J. Berana
- 19. 6. - Boží tělo, internace J. Berana a začátek postupné internace ostatních biskupů
- 22. 6. - protest J. Berana proti porušování občanských svobod a lidských práv
- 28. 6. - papež Pius XII. exkomunikuje členy komunistických stran
- 13. 7. - na žádost Československa je odvolán vatikánský velvyslanec Verolino
- 13. 8. - Konference biskupů v Trnavě, žádost o zrušení internace J. Berana
- 11. 12. - čichošťský zázrak

Rok 1950

- 20. 2. - přerušeny diplomatické styky s Vatikánem
- 25. 2. - na následky mučení umírá P. J. Toufar
- 7. 3. - arcibiskup Beran odvezen z Prahy do Roželova u Rožmitálu
- 15. 3. - zatčení někteří představitelé řádů
- 13. 4. - akce K, zabránění klášterů a likvidace řádů, internace řeholníků
- 27. 4. - druhá část akce K
- 8. 6. - k trestu smrti odsouzena Milada Horáková
- 27. 11. - zahájen proces s biskupem Zelou a pomocníky biskupů

PŘEHLED POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

AACP	Acta Archiepiscopalis Curie Pragensis
APA	Arcibiskupství pražské
APÚ	Arcidiecézní pastorační ústředí
AV ČR	Akademie věd České republiky
AV NF	Akční výbor Národní fronty
BGB	Biskupské gymnázium v Bohosudově
bl.	blahoslavená
CDK	Centrum pro studium demokracie a kultury
CMBF	Cyrilsko – metodějská bohoslovecká fakulta
č.	číslo
ČSR	Československá republika
ČSSR	Československá socialistická republika
ČTK	Československá tisková kancelář
ČSL	Československá strana lidová
evang.	evangelické
histor.	historické
HSEŠ	Hlinkova slovenská ľudová strana
JOC	Jeunesse ouvrière chrétienne / Křesťanská dělnická mládež/
KA	Katolická akce / laický apoštolát/
Karmel.	Karmelitánské
KNV	Krajský národní výbor
konc.	koncentrační
KSČ	Komunistická strana Československa
MHKD	Mírové hnutí katolického duchovenstva
MNV	Místní národní výbor
MV	ministerstvo vnitra
nakl.	nakladatelství
např.	například
NF	Národní fronta
NKVD	Narodnyj komissariat vnutrennych děl SSSR
NZ	Nový zákon
OSB	Ordo Sancti Benedikti / benediktini/
OP	Ordo Praedicatorum / dominikáni/
P.	pater
par.	paragraf

plk.	plukovník
roz.	rozené
Sb.	Sbírka zákonů
s.	stránka
SJ	Societa Jesu / jezuité, Tovaryšstvo Ježíšovo/
SNB	Sbor národní bezpečnosti
SNR	Slovenská národní rada
SPN	Státní pedagogické nakladatelství
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
StB	Státní bezpečnost
SÚA	Státní ústřední archiv
SÚC	Státní úřad pro věci církevní
sv.	svatý
SZ	Starý zákon
taj.	tajemník
TF UK	Teologická fakulta Univerzity Karlovy
ÚKA	Ústředí katolické akce
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
ZOD	Zájmový odbor katolického duchovenstva Čech a Moravy

PŘEHLED PRAMENŮ A POUŽITÉ LITERATURY

Prameny archívní

- SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517-10-1, 106.
SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517-11-1, 23.
SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517-10-5, 49.
SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517-10-4, 34.
SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517-10-5, 24.
SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517-10-5, 45-47.
SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517-10-6, 25.
SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517-10-6, 68.
SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517-10-6, 69.
SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517-10-6, 105.
SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517-13-1, 7-8.
SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517-13-1, 70.
SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517-10-7, 12.
SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517-10-7, 62.
SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517-12-1, 8.
SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517-12-2, 11.
SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517-11-2, 70.
SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517-12-2, 88.
SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517-13-1, 59.
SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517-11-2, 43.
SÚA Praha, APA – ordinarium, pozůstalost Beran, 517-11-3, 57.
APA, Catalogus Cleri archidioeceseos pragensis, A.D. MCMXLII, s.30.
APA, Handbuch des erzbistums Prag fur das Jahr 1945, s. 8.
Katolický týdeník, 21. červen 1998, č. 25, s. 4.
Katolický týdeník, 15. květen 1994, č. 20, s. 3.
Katolický týdeník, 15. květen 1994, č. 20, s. 1 – 3.
Katolický týdeník, 47/ 2004.
Katolický týdeník – Perspektivy, 12/ 2003.
Lidové noviny, 15. květen 1999, s. 22.
Britské listy, 1. říjen 2002.
Teologický sborník, č. 3/ 2002.

Prameny tištěné

AACP-1947, 8-9, č. 6907.

AACP-1947, 8 -9, č. 7127.

AACP-1947, . 8-9, 1-2.

AACP- 1947, 8-9, zprávy referátů za r. 1946.

AACP- 1948, 5, č. 15.

AACP- 1948, 8-9, č. 18.

AACP- 1948, 11, č. 20.

AACP- 1948, 12, č. 21.

Pastýřské listy 1945 – 2000, Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 2003

Katolická církev a pozemková reforma, edice dokumentů, Brno, Doplněk, AV ČR 1995

Církevní komise ÚV KSČ 1949 – 1951, edice dokumentů, Brno, Doplněk, AV ČR 1994

Kardinál Josef Beran, sborník dokumentů, Praha, Pastorační středisko sv.Vojtěcha 2000

Internetové stránky : www.dolnibrezany.cz

www.ars.cuni.cz

www.pis.cz

www.totalita.cz

ceco@vatiradio.va

www.bgb.cz

icspraha@volny.cz

www.virtually.cz

<http://forum.cuni.cz/>

www.blisty.cz

www.orel.cz

www.obecsudomerice

<http://ktf.cuni.cz/>

www.jesuit.cz/rezidence/

www.prostor.-ad.cz

Literatura

- Halas Xaver František, *Fenomén Vatikán*, Brno, CDK 2004
- Hanuš Jiří, Stříbrný Jan, eds. *Stát a církev v roce 1950*, Brno, CDK 2000
- Kaplan Karel, *Pět kapitol o Únoru*, Brno, Doplněk 1997
- Kaplan Karel, *Československo v letech 1948 – 1953*, Praha, SPN 1991
- Luňáčková Marie, *Velká mše*, Řím, Křesťanská akademie 1970
- Otčenášek Karel, Svoboda Bohumil, *Víra je můj pevný hrad*, Praha, Vyšehrad 2004
- Škarvada Jaroslav, *Kardinál Josef Beran*, Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 1999
- Škarvada Jaroslav, Svoboda Bohumil, *Svedl jsi mne, Hospodine*, Praha, Karmel. nakl. 2002
- Polc Jaroslav, Hladíková Zdeňka, *Pražské arcibiskupství 1344 – 1994*, Praha, Zvon 1994
- Vaško Václav, *Neumlčená*, I. – II. díl, Praha, Zvon 1990

OBSAH

Úvod	3
1. Poválečné období 1945 – 1946.	6
1.1 Církevně politický vývoj v tomto období	6
1.2 Návrat Josefa Berana	10
1.3 Obsazení stolce sv. Vojtěcha	15
2. Svatovojtěšský rok 1947 – 1948	19
2.1 Eucharistia et labor	19
2.2 Návštěva arcibiskupa Berana v Římě	22
2.3 Pastýřský list k jubileu sv. Vojtěcha	26
2.4 Manifestace za svobodné školství	27
2.5 Únor 1948	34
2.6 Snaha státu o národní církvev	38
2.7 Te Deum	44
2.8 Biskupská konference v Nitře	46
3. Konec dialogu a začátek boje proti církvi	48
3.1 Karlovarský program	48
3.2 Státní Katolická akce	52
3.3 Hlas biskupů a ordinářů věřícím v hodině velké zkoušky	55
3.4 Boží tělo 1949	56
3.5 Vězněm ve vlastní rezidenci	59
3.6 Milostivé léto 1950	63
Závěr	69
Životní data kardinála Josefa Berana	72
Modlitba k Josefu Beranovi	73
Přehled událostí	74
Přehled použitých symbolů a zkratek	76
Přehled pramenů a použité literatury.	78
Obsah	81

anotace

Archbishop Josef Beran

1946 – 1950

This work is about a well – known personality of the Czech Catholic Church – an archbishop Josef Beran from Prague. In the background of the rough 1946 – 1950s when the fortune of the Czechoslovak Church was decided, the work gives his coherent story – Josef Beran as a man a statesman and a pastor of the Catholic Church. It describes not only his personal conflict with communism power but also archbishop's pastoral and clerical activity. You can follow his critical opinions and attitudes towards important events at that time.

klíčové pojmy

- Josef Beran
- Catholic Church
- Czechoslovakia
- school reform
- land reform